

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Nilay LİMANDAL

TV DİZİLERİNDE SEKÜLER VE DİNSEL SINIRLAR:
KIZILCIK ŞERBETİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2024

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Nilay LİMANDAL

TV DİZİLERİNDE SEKÜLER VE DİNSEL SINIRLAR:
KIZILCIK ŞERBETİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet GÖKÇEN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Miyase ASLANTAŞ

MUŞ-2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	V
RESİMLER DİZİNİ.....	VII
TEŞEKKÜR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİN VE TOPLUM	5
1.1.1. Toplumun Dinsel İnşası.....	5
1.1.2. Dinin Toplumsal İnşası	8
1.1.3. Dindarlık.....	13
1.1.4. Muhafazakarlık.....	15
1.1.5. Medenilik/ Medenileşme	16
1.1.6. Laiklik	19
1.2. SEKÜLERLEŞME.....	22
1.3. DİNSEL VE SEKÜLER SINIRLARIN İNŞASINDA KURUMLAR	31
1.3.1. Din	32
1.3.2. Siyaset	34
1.3.3. Aile	35
1.3.4. Ekonomi	39
1.3.5. Eğitim	40
1.3.6. Boş Zaman.....	42
1.4. MODERN BİR TOPLUMSALLAŞTIRICI OLARAK TELEVİZYON.....	46
1.5. TÜRKİYE’DE AİLEYE DAİR SEKÜLER VE DİNSEL KATEGORİLERİN TELEVİZYONDA SUNULMA BİÇİMLERİ.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

BİR ÖRNEK: KIZILCIK ŞERBETİ DİZİSİ

2.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	61
2.1.1. Araştırmanın Amacı	61
2.1.2. Araştırmanın Önemi	61

2.1.3. Araştırma Evreni ve Örneklem.....	61
2.1.4. Araştırma Yöntemi	62
2.1.5. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği	64
2.2. KIZILCIK ŞERBETİ KÜNYESİ	64
2.3. İLK BAKIŞTA KIZILCIK ŞERBETİ	65
2.4. BULGULAR VE YORUMLAR	67
2.4.1. Şahıslar	67
2.4.1.1. Abdullah Ünal.....	67
2.4.1.2. Pembe Ünal.....	68
2.4.1.3. Nursema Ünal	70
2.4.1.4. Kıvılcım Arslan.....	71
2.4.1.5. Alev Arslan.....	76
2.4.1.6. Doğa Korkmaz (Ünal)	77
2.4.2. Aileler	79
2.4.3. Mekanlar	99
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	108
KAYNAKÇA	111

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TV DİZİLERİNDE SEKÜLER VE DİNSEL SINIRLAR: KIZILCIK ŞERBETİ ÖRNEĞİ

Nilay LİMANDAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR

2024, 127 sayfa

Din, nüfuz ettiği her toplumun kültür ve normlarını etkileme gücüne sahip olan en önemli toplumsal dinamiklerden biridir. Toplum ile din, farklı bir çok açıdan birbirini etkileyen yapılar olarak, birbirlerini yeniden inşa etme gücüne de sahiptir. İnançlar ve dinler, toplumsal yaşamda yüzyıllardır varlığını sürdüren unsurlar olarak, beraberinde muhafazakarlığı ve dindarlığı da getirmektedir. Fakat toplumun tüm yerleşik normları, kültürü ve inançlarına rağmen dinamik bir yapısı olduğu görülür. Bu yapıdan dolayı gerçekleşen toplumsal gelişme ve değişmelerle birlikte, ortaya çıkan modernleşme ve sekülerleşme, her ne kadar toplumda derin değişiklikler yaratsa da, varlığı devam edecek olan dindarlıkla çatışmalara da sebep olmaktadır. Dindarlık ve sekülerlik, toplumsal yaşam içinde derin hatlarla ayrılmış görünürken, aynı zamanda toplumsal yaşamın gerekliliği ile sıklıkla karşılaşmalar yaşayarak birbirlerini tanıma fırsatı bulmaktadır. Bu çatışmalar, karşılaşmalar ve dindar-seküler kimlikler, kitle iletişim araçlarının en yaygını olan televizyonda ve özellikle televizyon dizileri ile konunun öznesi olan topluma yeniden sunulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı seküler yaşam ve dinsel yaşam normallerini oluşturan sınırların, “Kızılıcık Şerbeti” isimli TV dizisi üzerinden, hangi boyutlarıyla ve alt metinlerle seyircilere sunulduğunu incelemektir. Aynı zamanda seküler ve/veya dinsel doğrular ile yaşama tasvirlerinin, diziler aracılığıyla seyircilere nasıl aksettirildiğinin analizi, bu hususta dizilerin rolünü gözler önüne sermek açısından önem arz etmektedir. Bu iki farklı kültürün sınırlarının anlaşılması sayesinde, birbirleriyle olan benzerlik ve çatışma noktalarının kavranması kolaylık kazanacaktır.

Çalışmada içerik ve söylem analizi ile Kızılıcık Şerbeti isimli dizinin 29 bölümden oluşan ilk sezonu detaylı olarak incelenmiştir. Seküler ve dindar yapıları temsilen

seçilen karakterler, bu kültürlere ait aile yapıları ve yine bu kültürleri belirginleştirmek için kullanılan mekanlar ele alınarak, sınırları belirlenmiştir. Aynı zamanda dizinin konusu gereği çocuklarının evliliği sebebiyle karşı karşıya gelen dindar ve seküler karakter ve ailelerin, çatışma durumlarındaki tutumları incelenmiştir. Dizide dindar ve seküler ailelerin birbirlerine karşı bazı duvarlara ve önyargılara sahip olduğu seyirciye sunulurken; aynı zamanda toplumsal yaşamın getirdiği bazı olaylar ile bu sınırların esneyerek birlik duygusunun oluşabildiği görülmüştür. Dindarlık ve sekülerlik arasında kesişim noktasını oluşturan hoşgörü ve eşitliğin sağlanması unsurları da, kalıplaşmış önyargıların yok olması ile toplumsal yaşamın huzurunu sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: TV Dizileri, Dindarlık, Sekülerlik, Kızılıcak Şerbeti.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
SECULAR AND RELIGIOUS BORDER IN TV SERIES: SAMPLE OF
KIZILCIK ŞERBETİ

Nilay LİMANDAL

Advisor: Assoc. Prof. Mehmet Ali AYDEMİR

2024, Page: 127

Religion is one of the most significant social dynamics capable of influencing the culture and norms of any society it permeates. Religion and society, as structures that affect each other in various ways, also have the power to reconstruct one another. Beliefs and religions, elements that have existed in social life for centuries, bring conservatism and religiosity along with them. However, despite all the established norms, culture, and beliefs of society, it is observed that society has a dynamic structure. Due to this structure, societal development and changes lead to modernization and secularization, which, while creating profound changes in society, also cause conflicts with the enduring presence of religiosity. While religiosity and secularism appear to be deeply divided in social life, they often encounter each other out of necessity, allowing for mutual recognition. These conflicts, encounters, and religious-secular identities are re-presented to society, which is the subject of the issue, through television, the most widespread mass communication medium, particularly through TV series.

The aim of this study is to examine the dimensions and subtexts through which the boundaries that form secular and religious norms of life are presented to viewers in the TV series "Kızılıcık Şerbeti." At the same time, the analysis of how secular and/or religious truths and life depictions are reflected to viewers through television series is crucial for highlighting the role of such series in this regard. By understanding the boundaries of these two different cultures, it will be easier to comprehend their points of similarity and conflict.

In this study, the first season of "Kızılıcık Şerbeti," consisting of 29 episodes, is analyzed in detail through content and discourse analysis. The characters representing

secular and religious structures, the family structures belonging to these cultures, and the locations used to highlight these cultures are examined to delineate their boundaries. Additionally, the attitudes of religious and secular characters and families, who confront each other due to their children's marriage, are analyzed. While the series presents to the audience that religious and secular families have certain barriers and prejudices against each other, it also shows that these boundaries can be stretched and a sense of unity can emerge through certain events brought about by social life. The elements of tolerance and equality, which form the intersection point between religiosity and secularism, will ensure social harmony by eradicating stereotypical prejudices.

Key Words: TV Series, Religiosity, Secularism, Kızılıcak Şerbeti.

RESİMLER DİZİNİ

Resim 2.1. Abdullah Ünal.....	67
Resim 2.2. Pembe Ünal.....	68
Resim 2.3. Nursema Ünal.....	70
Resim 2.4. Kıvılcım Arslan.....	71
Resim 2.5. Avm’de Tartışma Sahnesi.....	73
Resim 2.6. Otizmlı Öğrencinin Velisi ile Görüşme Sahnesi.....	75
Resim 2.7. Alev Arslan.....	76
Resim 2.8. Doğa Korkmaz(Ünal).....	77
Resim 2.9. Abdullah’ın Elini Öptürme Sahnesi.....	80
Resim 2.10. Nursema ve İbrahim’in Nikah Sahnesi.....	83
Resim 2.11. İbrahim’in Nursema’yı Camdan İtme Sahnesi.....	84
Resim 2.12. Alev ve Doğa’nın Nursema’yı Eve Getirme Sahnesi.....	85
Resim 2.13. Pembe ve Nursema’nın Yemek Yapma Sahnesi.....	88
Resim 2.14. Kıvılcım, Doğa ve Alev’in Sarılma Sahnesi.....	91
Resim 2.15. Sönmez’in saç Bigudili Sahnesi.....	96
Resim 2.16. Kıvılcım ve Ailesinin Evi.....	100
Resim 2.17. Ünal Ailesinin Evi.....	101
Resim 2.18. Abdullah Ünal’ın Çalışma Odası.....	102
Resim 2.19. Kıvılcım Arslan’ın İş Yerindeki Odası.....	103
Resim 2.20. Ünal Ailesinin Birlikte İş Yaptığı İnsanlar.....	104
Resim 2.21. Ömer Ünal’ın İş Yerindeki Odası.....	104
Resim 2.22. Abdullah Ünal’ın İş Yerindeki Odası.....	105

TEŞEKKÜR

Öncelikli olarak çalışmama ilişkin yardımları da dahil olmak üzere gerek lisans hayatımda gerekse yüksek lisans sürecimde tüm bilgi, birikimi ile hem gelişmemi sağlayan, hem de hiçbir noktada desteğini esirgemeyen değerli Doç. Dr. Ejder ULUTAŐ'a ve Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Değerli Doç. Dr. Ejder ULUTAŐ'a yüksek lisans sürecime başlarken ve bu tezi yazma sürecimde cesaretimi ve inancımı tazelememde her an desteğini hissettiğim için özel olarak teşekkür ederim. Süreci beraber noktalayamamıő olsak da daima yanımda olduğunu bildiğim ve buralarda bir yerde onun da imzası olduğuna inandığım kıymetli hocamla birlikte çalıőabilme fırsatına ulaőmaktan hayatım boyunca büyük onur ve mutluluk duyacağım.

Değerli danıőmanım Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR'e mücbir sebepler sonucu doğan tüm sorularıma bıkmadan, yılmadan, sabırla ve samimiyetle yanıt verdiği, her zaman daha iyisini yapmama katkı sağladığı ve bu süreçte yalnız olmadığımı hissettirdiği için özel bir teşekkürü borç olarak görüyorum.

Ayrıca çalıőmamın en iyi haline ulaőması için kıymetli yorumlarını benden esirgemeyen ve yol gösteren değerli Doç Dr. Ahmet GÖKÇEN'e ve Dr. Öğretim Üyesi Miyase ASLANTAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, hem hayatım boyunca hem de bu tezi yazma sürecimde desteklerini her zaman hissetmemi sağlayan, beni her zaman yüreklendiren, çalıőmamın daha iyi olması için sundukları fikirler ve daha iyi alıőabilmem için sundukları imkanlarla emeğime ortak olan aileme ve arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Muş-2024

Nilay LİMANDAL

GİRİŞ

Toplum, insanlık tarihinin temellerine kadar uzanan karmaşık ve ilgi çekici olgularından biridir ve bu olgu, birbirinden farklı düşünce sistemlerinin etkileşimiyle şekillenir. Bu etkileşimde merkezi bir rol oynayan kavramlar arasında din ve laikleşme süreçlerinin de beraberinde dindarlık, muhafazakarlık, medenilik ve laiklik gibi kavramlar yer alır. Bu kavramlar, toplumun sosyal, kültürel ve siyasi yapısını derinlemesine etkileyen temel unsurlardır.

Din, insanların dünya görüşlerini, ahlaki değerlerini ve toplumsal normlarını belirleyen bir dizi inanç ve ritüeli içeren bir sistemken, dindarlık ise bu inanç ve ritüellerin bireyin yaşam tarzını etkileyen kişisel bir ifadesidir. Muhafazakarlık ise yaygın olarak geleneksel değerlere ve kurumlara sıkı sıkıya bağlılık, değişime karşı direnç ve toplumsal düzenin korunmasını savunma eğilimini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Öte yandan, medenilik ve devlet yönetiminde laiklik kavramları modern toplumların şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Medenilik, bir toplumun gelişmişlik düzeyini, insan haklarına saygıyı, adaleti ve bilimsel düşünceyi içeren bir kavramken, laiklik ise devlet ile dinin ayrılmasını ve kamusal alanın dinsel etkiden arındırılmasını ifade eder.

Bu kavramlar arasındaki ilişkiler ise oldukça karmaşıktır. Örneğin, dindarlık ve muhafazakarlık sıklıkla bir arada kullanılır ve toplumsal normların korunması, muhafaza edilmesini sağlar. Ancak, medenilik ve laiklik gibi kavramların bir bakıma bu normlara meydan okuyan bir yapıda olduğu yorumlanabilir ve bireyin özgürlüklerini arttırabilir. Bu bağlamda, din ve sekülerlik arasındaki sınırlar giderek bulanıklaşmakta veya gerilimli bir yapı gösterebilmektedir ve bu da toplumsal dinamiklerin karmaşıklığını arttırmaktadır.

Toplum, aynı zamanda çeşitli kurumların etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir yapıdır. Bu kurumlar, aile, ekonomi, siyaset, din, eğitim ve boş zaman gibi farklı alanlarda faaliyet gösterir ve bireylerin yaşamlarını derinden etkiler. Ancak, bu kurumlar arasında sıklıkla öne çıkan ve toplumsal dokunun temelini oluşturan iki önemli kavram yeniden karşımıza çıkmaktadır; din ve sekülerlik.

Din, genellikle aile ve eğitim gibi kurumlar aracılığıyla bireylere aktarılır ve onların kimliklerini şekillendirirken aynı zamanda, ekonomik ve siyasi yapılar üzerinde de derin etkilere sahiptir, çünkü insanların değerleri ve inançları, bu alanlarda alınan kararları da etkiler.

Sekülerlik ise dinin dışındaki alanları ifade eder ve genellikle bilimsel düşünce, laiklik ilkesi ve bireysel özgürlüklerle ilişkilendirilir. Ekonomi, siyaset ve boş zaman gibi alanlarda seküler değerler ve kurumlar etkin olabilir. Örneğin, birçok toplumda din, aile yapısını güçlendirerek aile içi ilişkileri düzenlerken, ekonomik faktörler de aile dinamiklerini etkileyebilir. Benzer şekilde, siyasi kararlar hem dini inançlar hem de seküler değerler tarafından etkilenir ve eğitim sistemi hem dini öğretileri hem de seküler bilgiyi içerebilir. Dinsel ve seküler öğelerin toplumsal yaşam içindeki konumları yalnızca kurumlar aracılığıyla değil, bu kurumlarla bağlantılı olan birçok farklı araç ile belirlenebilir.

Toplumun en güçlü iletişim araçlarından biri olan televizyon, günümüzde dini ve seküler sınırların tanımlanmasında önemli bir role sahiptir. Özellikle televizyon dizileri, izleyicilere farklı dünya görüşlerini, inançları ve yaşam tarzlarını sunarak, toplumun bu sınırlarını şekillendirmede etkili bir araç haline gelmiştir.

Televizyon, geniş bir kitleye ulaşabilme potansiyeli sayesinde, dini ve seküler mesajların yayılmasında güçlü bir araçtır. Özellikle popüler televizyon dizileri, karakterlerin inançları ve davranışları aracılığıyla dini ve seküler değerleri izleyicilere aktarır ve onların düşünce dünyalarını etkiler. Bu diziler, toplumdaki farklı inanç sistemlerini ve yaşam tarzlarını yansıtarak, din ve sekülerlik arasındaki sınırları belirginleştirir veya bulanıklaştırır.

Televizyon dizileri ayrıca toplumsal konuları da ele alarak, dini ve seküler normların nasıl çatıştığı veya uyum içinde olduğu konusunda izleyicilere farklı perspektifler sunar. Örneğin, bir dizi karakterinin dindarlığı ile modern yaşam tarzı arasındaki dengeyi sağlamaya çalışmasını veya bir toplumun seküler değerleriyle dini gelenekleri arasında yaşadığı çatışmaları görebiliriz.

Bu bağlamda, televizyon dizileri dini ve seküler sınırların belirlenmesinde ve toplumsal yapıların şekillenmesinde önemli bir role sahiptir ve televizyonun dini ve seküler mesajları nasıl iletmediği, bu iletilerin alt metinleri ve bunların toplumsal

dinamikler üzerindeki etkileri derinlemesine incelenmesi gereken bir alanı literatüre sunmaktadır. Bu anlamda bir temsil içermesi bakımından 28 Ekim 2022 tarihinde ShowTV ekranlarında gösterilmeye başlayan Kızılıcık Şerbeti dizisi çalışmanın temel örneklemini oluşturacaktır.

Dizide ele alınan muhafazakar ve seküler ailelerin, karşılaşması ve çocuklarının evlenmesi üzerine birbirleriyle sosyal ilişkilerini düzenlemesi gerekmesi, din ve sekülerlik kavramlarının günümüz medya kültüründe nasıl işlediğini anlamamıza yardımcı olacak bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Belirlenen çalışma sınırları beraberinde bazı sınırlılıkları da getirmektedir.

Örneklem sınırlılığı açısından baktığımızda birçok dizi analizi içeren çalışma olmasına rağmen dinsel ve seküler sınırları bir arada ele alması ve “Kızılıcık Şerbeti” adlı diziyi örneklem alması bakımından tez konu önerimiz esnasında yayımlanmış bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Çalışmamızın sürdürüldüğü zaman zarfında yayımlanan ve “Kızılıcık Şerbeti” adlı dizideki geleneksel ve modern karşılaştırmasını içeren makaleler bulunsa da çalışmamız bu anlamda literatürdeki boşluğu doldurabilme potansiyeli taşımaktadır. Fakat bu sınırlar, çalışmamızdaki bulguların tüm televizyon dizilerine veya farklı medya türlerine genellenemeyecek bir sınırlılığa sahip olmasına neden olur.

Kültürel bağlamda baktığımızda çalışmamız Türkiye’nin toplumsal gündemini oluşturan sekülerlik ve dindarlık tartışmasını, yine Türkiye’nin gündeminde yer alan bir diziyle ele aldığından önem arz etmektedir. Fakat çalışmamızın bulguları Türkiye’nin sosyal, kültürel ve dini dinamiklerine özgüdür. Farklı kültürel ve dini yapıya sahip ülkelerde benzer çalışmaların yapılması, karşılaştırmalı sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilecektir.

Zaman sınırlılığı açısından baktığımızda araştırmamızın “Kızılıcık Şerbeti” dizisinin ilk sezonu ile sınırlı olması, çalışmanın sınırlarını çizebilmek ve derinliği sağlayabilmek açısından önem taşımaktadır. Fakat ilerleyen sezonlarda farklı seküler ve dinsel temalar işlense dahi çalışmamızın kapsamı dışında kalmıştır.

Nitel yöntem sınırlılığı açısından, içerik ve söylem analizi ile derinlikli bir nitel çalışma sürdürülmüştür. Fakat izleyici anketleri veya reyting analizleri gibi nicel verilerle desteklenerek literatüre yeni ek katkılar sağlanabilecektir.

Öznel değerlendirmeler bakımından çalışmamızda içerik ve söylem analizi yöntemleriyle objektiflik ilkesine bağlı kalınmıştır. Fakat bu yöntemlerin doğası gereği farklı araştırmacılar aynı materyali farklı yorumlayabileceklerdir.

Medya etkileşimi aısındanansa çalışmamızda seçilen televizyon dizisinin üzerinde durularak analizler yapılmıştır. Bu sebeple analizler, odak noktasından şaşmamak adına farklı medya araçlarının tamamını yansıtmayabilir. Bu açıdan farklı medya araçlarının değerlendirilmeleri de literatüre yeni çalışmalar kazandıracaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİN VE TOPLUM

1.1.1. Toplumun Dinsel İnşası

İnsanlık tarihinin kökenlerine kadar uzanan din, geçmişin her devrinde insanları ve toplumları etkileyen önemli bir yapı olmuştur (Doğan, 2011, s. 75). Din, tarih boyunca varlığını sürdürmüş ve yalnızca toplumsal düzeyde değil, aynı zamanda insanların bir araya gelip dayanışma içinde olmalarında da önemli bir rol oynamıştır (Keskin, 2004, s. 7; Güneş, 2014, s. 153).

Hem bireysel hem de toplumsal düzeyde inançları, değerleri ve ritüelleri içeren din, toplumların yapısını ve işleyişini derinlemesine etkilemiştir. Öncelikle, toplumun dinsel inşasını sosyolojik açıdan ele alarak, bu sürecin nasıl gerçekleştiği ve dinin toplumlarla nasıl etkileşimde bulunduğu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bir birey doğduğunda, sosyal, kültürel veya dini eylemlere karşı belirli bir içgüdüsel tutum geliştirmez, doğuştan boş bir sayfa gibidir ve çevresel etkileşimler, tutumlarını şekillendirir (Er, 1999, akt. Çoştur, 2013, s. 374). İnsanlar, doğduklarında henüz toplumsal ve kültürel normlara uygun davranma eğiliminde değildir; bunun yerine, çevrelerinden aldıkları deneyimler ve öğretiler doğrultusunda tutumlarını ve davranışlarını şekillendirir.

Birey, biyolojik ve fizyolojik gelişimine paralel olarak sosyal çevresiyle etkileşime girerek toplumun mevcut dini normlarını, değerlerini ve uygulamalarını öğrenir ve bu süreç tamamen toplumsal bir dönüşüm içinde gerçekleşir. Özel bir toplumsallaşma süreci olan dini açıdan toplumsallaşma, genel toplumsallaşma sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkar. Özel olarak dini açıdan toplumsallaşma süreci, genel toplumsallaşma sürecinin bir alt kategorisi olarak da kabul edilebilir. Bu süreç, bireylerin dini kimliklerini ve inançlarını toplumun değer ve normlarına uygun şekilde şekillendirmesine imkan tanır.

Din, toplumsal bütünlüğün sağlanmasında önemli semboller sunarak hayati bir rol oynamıştır. Belirli bir toplum içinde geçerli olan çeşitli anlamlar, değerler ve inançlar, aslında toplumun dini öğelerle bütünlüğünün yansımalarıdır (Mardin, 2015, s. 167).

Bu bağlamda, dinin sağladığı semboller ve değerler toplumun kimliğini güçlendirirken, aynı zamanda insanların birbirleriyle bağ kurmalarını ve dayanışma içinde olmalarını teşvik eder.

Toplu yaşamın içinde insanların birbirlerine karşı belirli görev ve hakları vardır ve bu görev ve hakları düzenleyerek toplumsal düzeni sağlaması açısından din, insan topluluklarının varlığıyla birlikte her zaman var olmuştur. Dolayısıyla toplumsal bir olgu olarak din, insanlığın her yerinde ve her aşamasında doğal bir şekilde varlığını sürdürmüştür (Doğan, 2011, s. 75) ve tarih boyunca insan toplumlarının gelişiminde belirleyici bir faktör olmuştur. Örneğin, antik çağlardan itibaren din, devlet yapılarının oluşumunda ve toplumsal hiyerarşinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Din, toplumsal yapının ve siyasi düzenin oluşumunda merkezi bir rol oynamakla beraber, her zaman bir toplum içinde varlık göstermiş ve dolayısıyla bireyselliğin ötesinde toplumsal bir fenomen olarak ön plana çıkmıştır. Bu durumda, birey ya belirli bir dini kültürün içinde doğmuş ya da sonraki yaşamında o kültürel ortamın norm ve değerlerini öğrenerek topluma katılmıştır. Bu, dinin sadece bireysel inançlarla değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler ve kültürel normlarla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Toplum, kendi özgün özellikleriyle birlikte bağımsız, etkin ve yaratıcı bir varlıktır, bu nedenle tek başına bir gerçekliği temsil eder ve bireysel davranışları, bilinçleri aşarak “en yüksek gerçekliği temsil eden bir toplumsal varlık” olarak görülmektedir (Durkheim, 1998, s. 148). Dolayısıyla, din gibi toplumsal gerçeklikler, sosyolojinin araştırma alanına dahil edilir çünkü onlar da bu toplumsal gerçekliklerin bir parçasıdır. Sosyoloji, dinin toplumsal inşasını anlamak için önemli bir disiplindir. Başka bir deyişle, sosyolojinin din ile olan ilişkisi, toplumsal pratiklerin perspektifinden incelenir (Aydın, 2001, s. 29).

Dini kurumlar, toplumsal yapı içindeki rolleri ve etkileşimleri açısından incelenir. Bu çerçevede, dinin toplumsal sınıf, cinsiyet, etnik gruplar gibi farklı sosyal gruplar üzerindeki etkileri de önemlidir. Örneğin dinin, cinsiyetler arası ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyetin oluşumunu etkileyen önemli bir rolü vardır. Yapılan bir araştırma (Gürhan, 2010), dinin toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmede önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuş ve hem dinlerin kutsal metinlerinde bulunan cinsiyet

ayrımcılığı, hem de sonraki dönemlerde dinin takipçileri tarafından yapılan yorumlar, toplumsal cinsiyetin dinler tarafından nasıl şekillendirildiğini göstermiştir (Gürhan, 2010, s. 77).

Din, toplumlar için çeşitli işlevlere sahiptir. Bunlar arasında toplumsal birliği sağlama, değer ve normlar belirleme, kural ve etik değerleri öğretme, toplumsal düzeni koruma, toplumsal değişim süreçlerinde rehberlik etme gibi önemli roller bulunmaktadır (Keskin, 2004, s. 14-16; Abuzar, 2011, s. 146-147).

Ayrıca din, toplumda birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirerek toplumsal bütünleşmeyi destekleyen önemli bir etkidir. Sosyolojik açıdan din, bireyin ve toplumun ilişkisi açısından hem psikolojik hem de sosyolojik bir olgu olarak ele alınır. Örneğin İslam'da bireylerin eğitiminin Kur'an ile başladığı gibi kitlesel eğitim de Kur'an öğretimiyle başlar (Küçük, 1976, s. 198). Bireyin tek bir inanca sahip olması, bu inancın bireye psikolojik tatmin sağlamasından dolayı psikolojik bir boyuta sahipken aynı zamanda, bu inanç sosyal bütünleşmeyi desteklediği için toplumu da etkileyen bir sosyolojik boyuta sahiptir (Bilgiseven, 1985, s. 19).

Din, toplumun kültürel ve sosyal dokusunu şekillendiren, toplumsal yapıyı derinlemesine etkileyen ve toplumların tarihi boyunca da önemli parçası haline gelmiş bir kavramdır. Toplum içinde dinin rolü, hem toplumsal birleşmeyi, sosyal bağların güçlenmesini, dayanışma duygusunun artmasını sağlayabilmesi açısından hem de tam aksine toplumsal ayrımcılığın, dışlanma ve çatışmanın ortaya çıkmasına sebep olabilmesi açısından toplumun ihtiyaçları, değerleri ve özellikle sosyal yapısına bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Tarihsel ve sosyolojik açıdan incelendiğinde, toplumun dinsel inşası karmaşık ve çok yönlü bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplum, dini unsurlarla yapısını oluşturabilen ve yeni durumlara yine dinsel açıdan da bakarak yanıt veren bir yapı olduğu sürece toplumun dinsel inşasından söz etmek önem arz etmektedir. Din, inançlarla birlikte köklerini oluşturan toplumların geleneklerinde çok büyük bir yer tutar. Fakat her ne kadar inançlarla birlikte toplumun kendisini ve kültürünü şekillendiren bir kavram olarak karşımıza çıksa da din aynı zamanda toplumların kültürleri altında şekillenen bir kavram olarak da ele alınmalıdır.

Din her ne kadar toplumu büyük ölçüde etkileyen bir unursa da bu etkileşimin yalnızca tek yönlü olmadığı göz ardı edilmemelidir. Toplumun yapısal ve kültürel

dinamikleri, dini pratikleri ve inançları şekillendirme potansiyeline sahiptir. Özellikle modernleşme, küreselleşme ve sekülerleşme gibi süreçler, dinin toplumsal hayattaki yerini yeniden tanımlayabilmektedir. Şehirleşme, eğitim seviyesindeki artış, bireyselleşme gibi toplumsal değişimler ve ayrıca siyasal sistemlerin ve ideolojilerin değişimi de dinin toplumsal hayattaki temsiliyetini ve algılanışını değiştirebilmektedir. Toplumun farklı katmanlarındaki değişim, dinin kamusal ve özel alandaki rolünü nasıl etkiliyorsa, toplumsal farklılaşmalar ve çatışmalar da dini söylemleri ve pratikleri yeniden biçimlendirebilmektedir. Din ve toplum ilişkisinin çift yönlü bir etkileşim olduğunu kabul ederek, toplumun dine olan etkileri de ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple toplumun din üzerindeki etkilerini anlayabilmek adına dinin toplumsal inşası da tartışılacaktır.

1.1.2. Dinin Toplumsal İnşası

Dinin oluşumu, insanlığın doğa olaylarını anlamlandırma çabası, ölüm ve ölüm sonrası yaşam hakkındaki kaygılar, toplumsal düzenin sağlanması gibi çeşitli unsurlara dayanmaktadır. İlk dinler, doğa olaylarını açıklamaya yönelik mitolojik anlatılarla şekillenmiştir. Örneğin, antik toplumlarda güneş, ay gibi doğa unsurları ve fırtına, kuraklık gibi doğa olayları tanrısal varlıklara atfedilmiştir. Aynı zamanda dinin oluşum sürecinde semboller ve ritüellerin de önemli bir yer tuttuğu, insanların, kutsal kabul ettikleri varlıklarla iletişim kurmak amacıyla ritüeller geliştirmelerinden de anlaşılmaktadır. Bu ritüeller yalnızca kutsal kabul edilen varlıkla iletişim aracı olarak kalmamış, toplumsal dayanışmayı arttırmış ve dinin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu sayede din, toplumsal düzenin sağlanmasında da önemli bir araç olmuş, inanç sistemleri de normlar ve kuralların belirlenmesine yardımcı olarak toplumsal yapıların sürdürülebilirliğine katkıda bulunmuştur. Fakat görülmektedir ki din, toplumu etkileyip dönüştürürken, aynı zamanda toplumdan da etkilenmektedir. Bu etkileşim iki yönlüdür; din, toplumun değerlerini ve davranışlarını şekillendirirken, toplumun değişen koşulları da dinin algılanışını ve uygulamalarını etkilemektedir (Berger, 1993, akt. Abuzar, 2017, s. 54).

Joachim Wach, “her dinin belirli sosyal koşullar altında şekillendiğini ve toplumun belli kesimleri tarafından sürdürüldüğünü” savunmaktadır. Bu düşünceye göre, dinin gücü ve etkisi, yaşadığı toplumun yapısına bağlı olarak değişir. Örneğin,

büyük şehirlerde dini inançların zayıfladığı, buna karşılık kırsal bölgelerde dinin daha canlı ve güçlü kaldığı gözlemlenmektedir. Bu da toplumun din üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Wach, modern şehir yaşamının karmaşıklığı ve bireyselliği nedeniyle dini yaşamın zayıfladığını, ancak kırsal alanlarda toplumsal dayanışmanın ve geleneksel yapıların dini canlı tuttuğunu belirtmektedir (Wach, 1987, s. 31-33, akt. Güneş, 2014, s. 161).

Dinler, doğdukları yerden uzaklaştıkça ve farklı sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel ortamlara yayıldıkça, bu yeni çevrelerin etkileriyle karşılaşmaktadır. Yeni ortamlara uyum sağlamak veya bu değişikliklerle başa çıkmak zorunda kalan dinler, zamanla farklı dini yaklaşımlar ve deneyimler geliştirmiştir. Bu süreçte, yeni dini eğilimler genellikle geleneksel uygulamalarla çatışma yaşamaktadır. Tüm büyük dinlerin tarihi, bu tür çatışmaların ve uyum süreçlerinin örneklerini taşımaktadır (Abuzar, 2017, s. 54). Başka bir deyişle, dinler, yayıldıkları her yeni kültürel bağlamda dönüşüme uğrayarak çeşitlenmekte ve farklı formlar alabilmektedir.

Toplumların, dinler üzerinde etkisi daha çok mevcut inanç ve ritüellerin şekillenmesinde görülmektedir. Özellikle çok tanrılı inanç sistemlerinde, ekonomik ve sosyal koşulların dinin yapısını nasıl etkilediği net bir şekilde gözlemlenebilir. Örneğin, tarımla uğraşan toplumlar, toprak ve bereket tanrılarına tapınırken, denizci toplumlar koruyucu tanrılar geliştirirler. Benzer şekilde, anaerkil toplumlarda tanrıçalar ön plana çıkarken, ataerkil toplumlarda erkek olduğuna inanılan tanrılar baskın hale gelmektedir. Arazinin coğrafi özellikleri de inanç sistemlerini etkiler; zorlu coğrafyalarda “natürist”, düz arazilerde ise “animist” inançlar yaygındır. Bunun yanı sıra, toplumsal yapılar, mülkiyet düzeni ve sınıf farkları da dini inançların biçimlenmesinde önemli rol oynar (Freyer, 1964, s. 66, akt. Keskin, 2004, s. 17).

Toplumların din üzerindeki etkisinin sadece inanç ve ritüellerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda dini yapıların evriminde de önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Zamanla, toplumsal değişimlerin etkisiyle dini kurumlar ve öğretiler de yeniden şekillenebilmektedir. Örneğin, şehirleşme, sanayileşme ve modernleşme süreçleri, dini anlayışları daha bireyselleşmiş ya da sekülerleşmiş bir yapıya dönüştürebilmektedir.

Günümüzde toplumlar modernleşme süreci içinde hızla değişim göstermekte ve bu değişimin dini nasıl etkilediği hakkında farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Geleneksel toplumlar dinin merkezde olduğu yapılardır; yani din, toplumsal normları ve yaşam biçimlerini büyük ölçüde belirlemektedir. Ancak endüstri toplumuna geçişle birlikte, dinin sosyal yaşam üzerindeki etkisi azalmış ve din, siyaset gibi kamu alanlarından çekilmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte, dinin toplumsal etkisi azalmış ve modern toplumların yapısında daha az belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır (Berger, 1993, akt. Abuzar, 2017, s. 54). Batı toplumlarında bu süreç, sosyal dinamiklerin etkisiyle "laikleşme/sekülerleşme" olarak gerçekleşmiştir ancak, diğer toplumlar bu modeli temel alarak gelişme göstermek istediğinde "laikleştirme/sekülerleştirme" sürecini planlı bir şekilde uygulamaya çalışmışlardır (Abuzar, 2011, s. 150). Dolayısıyla geleneksel toplumlarda din, sıkı bir şekilde entegre olmuşken, endüstriyel döneme geçişle birlikte dinin toplumsal ve siyasi alanlardaki etkisi azalmıştır. Bu değişim, bazı toplumlar için doğal bir evrim olarak gerçekleşirken, diğerleri için bilinçli bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu durum, toplumların din ve modernlik arasında denge kurma çabalarını yansıtmaktadır.

Beklenilenin aksine toplumun, sekülerleşme süreciyle birlikte, kontrol mekanizmalarının hafiflemesi ve özgürlük alanlarının oluşmasıyla, dini cemaat ve grupların toplumsal yaşama dahil olma ve etki alanlarını genişletme çabası da kendine yer bulabilmiştir. Bu oluşan alan dini kurumlar ve örgütlenmeler için etkinliklerini gerçekleştirme, dinlerini daha fazla kitleye ulaştırıp yayabilme ve toplumu kendi inançları doğrultusunda dönüştürebilme açısından bir fırsat alanı oluşturmuştur (Küçükcan, 2005, s. 127-128).

Toplum, dini sadece bir inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda sosyal düzeni ve kimliği etkileyen bir unsur olarak da şekillendirir. Bu durum, din ile toplum arasındaki etkileşimin karmaşıklığını ve derinliğini ortaya koyar. Siyasal yapının, özellikle de iktidar ve otorite biçimlerinin, dini uygulamalar ve bu uygulamaların şekillenmesi üzerinde etkileri de söz konusudur. Farklı bir ifadeyle, bir toplumun yönetim şekli, o toplumda uygulanan dini pratikleri ve dini kurumların yapısını doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin, Roma İmparatorluğu'nda dinin devletin resmi bir işlevi haline getirilmesi, siyasal gücün dini nasıl dönüştürebileceğine dair çarpıcı bir örnektir (Wach, 1987, s. 38, akt. Keskin, 2004, s. 17). Bu durumda, din, sadece bir inanç sistemi

olmanın ötesine geçmiş ve siyasi otoritenin bir aracı haline gelmiştir. Bu, dinin iktidar tarafından nasıl kullanıldığını ve şekillendirildiğini gösteren önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumun, yüksek tipli dinlerin algılanışında da etkileri söz konusudur. Toplumsal yapılar, en üst düzeydeki dini inançların bile algılanışını şekillendirebilir. Örneğin, Hindistan'daki Hristiyan toplulukları, Hinduizm'den miras kalan kast sistemi gibi sosyal yapıların etkisini sürdürürken, aynı bölgede yaşayan Müslümanlar da bu kastları kabul edip meşrulaştırabilmiştir. Bu durum, dini inançların bile toplumsal normlara uyum sağlayarak değişebileceğini gösterir. Ayrıca, Weber'in “iktisat ahlakı” kavramı, dinin ekonomik davranışlar üzerindeki etkisini ortaya koyarken, bunun aslında dini temsil eden sosyal sınıfların bir yansıması olduğunu savunur (Aydın, 1995, s. 128-129, akt. Keskin, 2004, s. 18)

Öte yandan, Marx ise ekonomik yapıların ve üretim ilişkilerinin dini kurumları ve sınıfsal yapıyı belirlediğini öne sürer. Yani, dinin üst yapı olarak şekillenmesinde ekonomik ilişkilerin rolü büyüktür. Bu bakış açısı, dini inançların toplumsal ve ekonomik bağlamlardan bağımsız olmadığını ve bu faktörlerle sürekli etkileşim halinde olduğunu ortaya koyar (Keskin, 2004, s. 18).

Her din, belirli toplumsal koşullar altında ortaya çıkar ve belirli sosyal gruplar tarafından sürdürülür. Dini toplulukların derinlemesine incelenmesi, öncelikle dinlerin tarihsel kökenleri ve ortaya çıkışlarına göre nasıl farklılaştıklarını anlamayı gerektirir. Daha sonra, bu dinlerin gelişim ve şekillenme sürecinde, sosyolojik etkilerle nasıl köklü, kısmi veya tamamen değişimlere uğradıkları gözlemlenebilir. Burada önemli olan nokta, sosyolojik olarak farklı bir ortamda, dini bir topluluğun karakteristik özelliklerinin değişime uğramasıdır (Wach, 1987, s. 33, akt. Keskin, 2004, s. 17). Dinler, sadece manevi bir yapı değil, aynı zamanda sosyolojik bir olgu olarak ele alındığında, zamanla değişen ve farklılaşan bir yapıya sahiptir. Bu değişim, dinin ortaya çıktığı sosyal çevrenin, ekonomik, kültürel ve politik dinamiklerine bağlı olarak gerçekleşir. Örneğin İslam'ın doğuşu ve sirayeti, Arap Yarımadası'ndaki kabile toplumunun sosyal yapısıyla yakından ilişkilidir. İslam öncesi Arap Yarımadası'nda kabilecilik güçlü bir sosyal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır ve toplum, birbirleriyle rekabet eden, sıkı bir şekilde örgütlenmiş kabilelere bölünmüştür. Kabileler arasındaki

bağlar, kan bağına dayalıdır ve her kabilenin kendi gelenekleri, liderleri ve inançları vardır. Ayrıca kabileler arasında kan davaları gibi çatışmalar görülmektedir. İslam ile çatışmaları sonlandıran ve kabile üyeleri arasındaki eşitsizlikleri azaltan bir adalet sistemi gelişmiştir ve Hz. Peygamber, arabulucu ve lider olarak toplum tarafından daha kolay kabul edilmiştir (Zengin, 2024, s.101). Bu bağlamda, İslam'ın ortaya çıkışı, Arap kabile toplumunun sosyal yapısını bir yandan dönüştürmüş, diğer yandan da kabilecilik kültürünün bazı unsurlarını yeni bir toplumsal düzen içinde yeniden şekillendirmiştir. Zamanla İslam, farklı coğrafyalara yayıldıkça, yerel kültürel etkilerle bazı uygulamalarda değişiklikler göstermiştir. Örneğin Endonezya, İslamiyet öncesi dönemde Hinduizm ve Budizm etkisi altında kalmış (Jamjuri, 2018, s.7), bu nedenle İslam'ın yayılışıyla birlikte yerel inanç ve gelenekler İslam'la harmanlanmıştır (Edyar vd., 2009, s.208, akt. Jamjuri, 2018, s.7). Bu süreçte tasavvuf akımları, birçok farklı etnik ve kültürel unsur büyük rol oynamış, İslam'ın daha kapsayıcı ve hoşgörülü bir formu gelişmiştir (Kayam, 1989, akt. Jamjuri, 2018, 165). Bu durum, Endonezya İslam'ının daha mistik ve ılımlı bir yapıya sahip olmasına yol açmıştır. Endonezya'daki İslam anlayışı, tarihsel ve kültürel geçmişi nedeniyle Ortadoğu İslam'ından nispeten farklılaşmıştır. Bu da dinlerin, sosyolojik şartlarla nasıl etkileşim halinde olduğunu somut bir şekilde göstermektedir.

Tarih boyunca din ve inanç kavramları, insan toplumlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur (Baş, 2021, s. 409). Özellikle İslam'ın yayılmasıyla birlikte din, toplumsal, siyasi yapıları ve toplumsal yaşamın her alanını derinden etkilemiş ve örneğin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, devletin merkezi bir unsuru olarak görülmüştür. Fakat Türklerin, İslam'ı benimsemelerine rağmen, geleneklerini sürdürdükleri açıktır. Örneğin, Karahanlılar İslam'ı kabul etmelerine rağmen, Uygur kültürünü yaşatmaya devam etmişlerdir (İnalcık, 2016, s. 11).

Tarihe bakıldığında İslamiyet, belirli bir noktaya kadar hukuk sistemi ve devlet yapısıyla devletin ayakta kalmasına yardımcı olmuş ve olumlu bir rol oynamıştır. Ancak, halk için umutlar dünyası olarak yetersiz kalmış ve olumsuz etkiler bırakmıştır. Halk, kendi umutlarını oluşturmak için çeşitli yollara başvurmuş, kerametler ve mucizeler arayışına girmiş, mezhep liderlerinin yapamadığı dini reformları tarikatlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Anadolu'daki yatır ve evliyalar, bu süreçte ortaya çıkmış ve İslamiyet'in inançlarını farklı kültürel unsurlarla özellikle Şaman kalıntılarıyla

harmanlayarak yeni ve irrasyonel bir perspektif geliştirmiştir. Bu çaba günümüze kadar etkisini sürdürmüştür (Berkay, 1966, s. 209).

Bahsedilen bu durumlar, Türklerin İşlam'ı benimsemesiyle birlikte kendi kültürel kimliklerini korumaya ve yaşatmaya önem verdiklerini, dini değişimlerinin tamamen geleneksel ve kültürel kimliklerinden vazgeçtikleri anlamına gelmediğini gözler önüne sermektedir.

Toplumsal koşullardan bu denli etkilenebilmesi ve toplumu bu denli hem belirleyebilme hem etkileyebilmesi (Akyüz ve Çapçioğlu, 2015, s. 46) sebebiyle dinin yeri, toplumun genel çerçevesini anlamada önemli yer tutarken toplum ve din ilişkisi söz konusu olduğunda toplumun mikro ölçeği olarak bireylerin bu konuda geliştirdikleri tutumları anlamak da önemli bir noktadır. Bu açıdan dini inançların bireyler üzerindeki ciddi etkileri, inanç temelli kavramları anlamlandırmakla mümkün olabilmektedir. Dini inançların gereğine göre yaşayarak, toplum içinde de kendine buna uygun konumlanmalar belirleyen insanları tasvir etmek sebebiyle ‘dindar’ kavramı kullanılmaktadır. Yahut dinin getirdiği ideolojiyi muhafaza etmeye çalışmaları bakımından ‘muhafazakar’ kavramı karşımıza çıkmaktadır. Dinin toplumu etkilemesi ve şekillendirmesi söz konusu olduğunda dindarlık ve muhafazakarlık gibi dini ve geleneksel değerlere yönelik olan bakış açılarını anlamak büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple çalışmada “dindarlık” ve “muhafazakarlık” kavramları ayrı ayrı analiz edilmeye çalışılacaktır.

1.1.3. Dindarlık

Dindarlık, bir kişinin bağlı olduğu dini inançlarının emirlerine ve yasaklarına tam bir itaatle uyduğunu ifade etmekle birlikte sadece bireyin kendi inanç alanında önemli olmakla kalmaz, aynı zamanda toplum içindeki yerini ve davranışlarını da etkiler. Din, bireyin özgür iradesiyle benimsediği bir tercih olmasına rağmen, dindarlık bir yaşam tarzı ve çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, dindar bireyin yaşamını nasıl sürdürmesi gerektiği konusunda rehberlik ederken dinin ilke ve kurallarına uygun davranmayı da önerir. Dinin zorlama veya baskıyla kabul edilmediği düşüncesinden yola çıkarak, dindar bir bireyin tercih ettiği dini değerlere uyum sağlaması beklenmektedir. Aksi halde, din, dindarlık ve bu kavramların değerleri, önemini kaybedebilir. Bu nedenle, dindarlık sadece inançla sınırlı kalmaz, aynı zamanda davranışlarımızı ve toplumsal

ilişkilerimizi de şekillendirmektedir (Bilgin, 2014, s. 77). Dindarlığın çok boyutlu yapısından dolayı ibadetlerin yerine getirilmesi veya dini inanç gibi belirleyici unsurlardan yalnız birinin baz alınması dindarlığın anlaşılmasında yeterli olmayacaktır (Baynal, 2015, s. 207).

Bireylerin dindarlık düzeyi, kişisel inançlarını ve davranışlarını etkileyeceğinden dindar bireyler genellikle dini ritüellere katılır, ibadetlerini yerine getirir ve dini öğretilere bağlılık gösterirler. Bu durum bireylerin yaşam tarzlarını ve ilişkilerini de etkileyeceğinden toplumdaki rol ve pozisyonlarını da şekillendirmektedir. Yapılan bir çalışma, toplumda dindarlık temelinde ortaya çıkan ilişkilerin, toplumun kalanı tarafından kısmen ve büyük oranda samimi olarak algılandığını fakat bir kısmınınsa gösterişçi bir açıdan yapıldığını düşünmelerine sebep olarak sosyal gerçekliği ifade etmesi bakımından “gösterişçi dindarlık” tanımlamasını ortaya koymuştur (Okumuş, 2006, s. 31).

Toplumsal açıdan bakıldığında dindarlık, bir toplumun kültürel ve sosyal yapılarına derinlemesine nüfuz ederken, toplumun dindarlık düzeyi, o toplumun değerleri, normları, davranışları ve hatta toplumsal değişim süreçleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilmektedir. Fakat toplumlardaki dindarlık düzeyi, modernleşme, küreselleşme ve devletin laikleşmesi gibi süreçlerle birlikte değişim gösterebilmektedir. Örneğin, bazı toplumlarda dindarlık seviyesi, modernleşmenin etkisi ile birlikte azalma gösterebilirken, bazı toplumlarda ise tersi şekilde güçlenme gösterebilmektedir. Genel haliyle hem bireylerin hem de toplumların dindarlık düzeyi, kültürel, sosyal ve siyasi süreçleri etkilediğinden dindarlık kavramı, din sosyolojisi ve kültürel çalışmalar bağlamında derinlemesine ele alınabilecek bir konu sayılabilir.

Dindarlık, insanların, hayatlarını ve hatta içinde yaşadığı toplumu şekillendirmesine sebep olan derin bir inanç ve yaşam tarzı iken dindarlık kavramı ile birlikte sıkça ortaya çıkan muhafazakarlık kavramı, bu inançların toplumsal ve siyasi boyutlarını ele almaktadır. Muhafazakarlık, insanların köklerine, geleneklerine ve dini değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalma fikrini vurguladığından dindarlık ile muhafazakarlık arasındaki bağ, sadece kişisel bir inancın ötesine geçerek toplumun genel düzenine ve siyasi yapılarına da yansımaktadır. Bu bağlamda dindarlık ile muhafazakarlık arasındaki ilişki, bireyleri ruhsal dünyasından, toplumun sosyal dokusuna uzanan derin ve

karmaşık bir ilişki ağı olarak karşımıza çıkar. Bu sebeple çalışmanın devamında muhafazakarlık kavramı da detaylı olarak ele alınacaktır.

1.1.4. Muhafazakarlık

Muhafazakarlık kullanım olarak bakıldığında genellikle iki şekilde anlaşılmaktadır. Birincisi, değişime karşı bir tepki olarak kabul edilen bir tutumu temsil etmektedir fakat bu tutum genellikle 'tutuculuk' şeklinde ifade edilir ve herhangi bir siyasal kesimi temsil etme zorunluluğu görünmemektedir. İkincisi ise bir düşünce sistemi ve ideoloji olarak tanımlanmakla birlikte insanın sınırlı akıl, bilgi ve deneyimine inanan, toplumun aile, gelenek ve din gibi tarihsel değerlerine dayanan bir düşünce biçimidir. Bu düşünce biçimi radikal değişimleri reddeder, ılımlı ve kademeli değişimi destekleyerek siyaseti de bu değerleri sarsmayacak bir çerçevede sınırlandırır (Özipek, 2007, s. 1). Muhafazakarlar genellikle akılcı ve sistematik düşünceleri tercih etmemektedir, çünkü soyut akıl kapasitesine güven beslemezler. Ancak, muhafazakarlık akıl karşıtlığı anlamına gelmez, çünkü muhafazakarlar insani meselelerin çözümünde aklın rolünü tamamen reddetmezler ve akıl rehberliğindeki değişim ve ilerlemeye tamamen karşı çıkmazlar. Onlara göre, insanın kusurlu ve mükemmel olmayan doğası nedeniyle soyut akıl, toplumsal meselelerin kapsamlı bir çözümü için veya toplumun yeniden yapılandırılması için güvenilir bir rehber değildir (Erdoğan, 2004, s. 7). Aynı olarak gündelik hayat içindeki sık kullanımı ve bu çalışmanın bağlamı açısından muhafazakarlık kavramını, toplumsal değişimlere karşı direnç gösterme eğilimi, geleneksel ahlaki değerlere, aile yapısına, otoriteye ve toplumsal düzenin korunmasına değer atfetme anlamı ile ele almak önem arz etmektedir.

Muhafazakarlar, insanın mükemmel olmayan ve asla olmayacak bir varlık olduğuna inanmakla birlikte güçlü olabilmesi için tarih, gelenek, din gibi kurumlar ve değerler tarafından desteklenmesi gerektiğine inanır (Özipek, 2007, s. 2). Din, toplumun değerlerini belirleyen, normları oluşturan ve toplumsal düzeni sağlayan bir unsur olarak, muhafazakar toplumların çoğunda merkezi bir rol oynamaktadır. Muhafazakarlar, dini kuralların ve öğretilerin toplumsal yaşamı düzenlemesi gerektiğine inanarak dinin toplum üzerindeki etkisinin ve değerler sisteminin korunması ve güçlendirilmesi gerektiğinin önemine odaklanırlar. Din ve toplum açısından muhafazakarlık, toplumun

istikrarını ve bütünlüğünü korumanın yanı sıra, bireylerin dini inançlarına ve uygulamalarına saygı duymayı da içermektedir.

Toplumsal hayat söz konusu olduğunda dinin, toplumsal değişim, dönüşüm ve yenileşmeye maruz kalmasıyla birlikte dindarlıktan ve muhafazakarlıktan öte, bu yeni durumu anlatmak için kullanılan kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlardan en önemlileri, özellikle çalışmanın da bağlamı açısından medenileşme ve laiklik kavramlarıdır.

Muhafazakarlık ve medenilik, toplumun değerlerini ve geleneklerini koruma ve ilerleme arasında bir denge kurma çabasını temsil etmektedir. Toplumu anlamlandırmaya çalışırken dini inançlar bağlamında dahi, toplumsal ilerlemeyi göz önünde bulundurmamak eksik bir bakış açısı olacaktır. Muhafazakarlık ile toplumun temel kökleri korunmaya çalışılırken, aynı zamanda modern dünyanın gereksinimlerine uyum sağlamaya çalışan toplumu analiz edebilmek açısından medenilik ve medenileşme kavramları da çalışmada detaylandırılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda “medenilik” kavramı, hem muhafazakar hem de seküler yapıdaki insanların günlük konuşma dilinde sıklıkla karşılaştığı ve muhafazakarlıktan farklı olarak sekülerliğini ifade eden insanların dilinde kendilerini tasvir için sarf edilen bir kelime olması bakımından önem taşımaktadır.

1.1.5. Medenilik/ Medenileşme

Medeniyet, Arapça kökenli bir kelime olup genel olarak, bir toplumun somut yapılarıyla birlikte bilimleri, inançları, sanatları, ahlakı, hukuku, gelenekleri ve toplum içinde kazanılan diğer beceri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir kavramdır (Adıgüzel, 2016, s. 22).

Medeniyet, sadece teknolojik ve ekonomik ilerlemeyi değil, aynı zamanda insan ilişkilerinde ve toplumsal yapıda yaşanan gelişmeleri de kapsadığından dinin ve toplumun medeniyet sürecindeki rolü önemli bir araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bazıları için din, medeniyetin temelini oluştururken, bazıları içinse din ve medeniyet birbirinden ayrıdır ve bu sebeple dinin medeniyet kavramıyla ilişkisi karmaşık olarak nitelendirilebilir. Örneğin, seküler toplumlarda, dinin kamusal alandan çıkarılması ve bireysel özgürlüklerin ön plana alınması, medeniyetin bir göstergesi olarak kabul edilir.

Medeniyet kavramıyla bağlantılı olarak gündeme gelen medenileşme kavramı ise benzer görünmekle birlikte farklılaşan bir anlamı bünyesinde taşımaktadır. Çağdaşlaşma, modernleşme, batılılaşma gibi terimlerde olduğu gibi medenileşme kavramı da bir toplumun Batı değerlerini benimseme veya Batı etkisinin bir toplumu ele geçirme sürecini ifade eder. Fakat bazı görüşlere göre güçlü olmak ve yeni bir medeniyet oluşturmak için sadece dış görünüşü taklit etmek yeterli değildir; aksine, bilgiye dayalı olarak kendi değerlerini yansıtan yeni kurumlar oluşturmak gerekmektedir. Başka milletlerin medeniyet unsurlarını taklit etmek, ancak onların zayıf kopyalarını üretmeye yol açacaktır (Adıgüzel, 2016, s. 29). Bu bakış açısına göre medeniyet, bir toplumun kendi iç dinamikleriyle bir araya gelerek özgün bir yapı oluşturmasıyla gerçekleşir. Bu nedenle, bir toplumun medenileşme süreci, sadece Batı'nın görünen yüzünü almakla değil, aynı zamanda kendi değerlerini, kültürünü ve tarihini koruyarak yeniden tanımlamasıyla mümkün olacaktır. Bu açıdan bilgiye dayalı ve özgün kurumların oluşturulması, toplumun sadece Batı değerlerini taklit etmekle kalmayıp, kendi kimliğini ve özgünlüğünü koruyarak yeni bir medeniyet inşa etmesine olanak tanır. Bu bağlamda, medeniyet kavramı sadece bir taklit ve benzerlik değil, aynı zamanda özgünlük ve kimlik arayışıyla da ilişkilendirilmelidir. Fakat bu noktada çalışmanın alanına bağlı kalarak medeniyet ve medenileşmeden yola çıkılarak kullanıldığında inanılan 'medenî' kavramını ele almak gerekir. Türk Dil Kurumunun kendi internet sitesinde 'medenî' kavramı, "kentlileşmiş olan, kırsallıktan arınmış ve hatta kurtulmuş, uygar" kimseler için kullanılan bir tanımlama olarak ele alınmıştır. Medeniyet ve tanımlamada uygar olarak bahsedilmesinden dolayı özellikle uygarlık, insanlığın kolektif çabalarıyla ve sistematik araştırmaların sonucunda elde edilen bilimsel bilgi ve tekniklerin toplamıdır ve bunlar insanlığın refahı ve ilerlemesi için hizmet etmektedir (Çüçen, 2005, s. 113). Bu sebeple bir sıfat olarak uygar yani medenî kavramının kültürlü, fikir ve sanat alanlarında bilgi sahibi ve eğitilmiş kimseler için kullanılabilmesi şeklinde bir çıkarsama yapılabilir.

Zamanla, 'medenî' kelimesi yalnızca uygar olma ve toplumsal normlara uyum sağlama anlamının ötesine geçerek, seküler kesimler tarafından kendilerini muhafazakar kesimlerden ayırmak için ideolojik bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sekülerleşme sürecinin hızlandığı dönemlerde, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, modernleşme ve batılılaşma idealleriyle şekillenen seküler kesimler,

'medenilik' kavramını, laik değerlerin ve bireysel özgürlüklerin bir yansıması olarak görmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, medeni olmak, sadece eğitilmiş ve kentli olmayı değil, aynı zamanda dinin kamusal hayattan çekildiği, bireysel hak ve özgürlüklerin ön planda olduğu bir yaşam tarzını benimsemeyi de ifade eder hale gelmiştir. Bu durum, seküler yaşam tarzını benimseyenler için 'medeni' olmanın, dini geleneklere ve muhafazakar değerlere bağlı kalanlardan farklılaşmanın aracı olarak kullanıldığı bir sembole dönüşmesine yol açmıştır.

Özellikle Türkiye'de seküler ve muhafazakar kesimler arasındaki toplumsal, kültürel ve siyasi ayrışmanın derinleşmesiyle birlikte, 'medeni' kelimesi, bu iki toplumsal grubun birbirine bakışında belirleyici bir kavram haline gelmiştir. Seküler kesimler, medeniliği, dini inanç ve pratiklerin bireyin hayatında sınırlı bir rol oynadığı, özgürlükçü ve çağdaş bir yaşam biçimi olarak tanımlarken; muhafazakar kesimler için bu tanım, geleneksel değerlerle çatışan ve dini yaşam tarzını tehdit eden bir durumu ifade eder hale gelmiştir. Bu anlamda 'medeni' olmak, seküler kesimlerin toplumsal üstünlük iddialarını destekleyen bir kavram olarak konumlanırken, muhafazakar kesimlerde ise çoğunlukla dışlayıcı bir nitelik kazanmış, iki grup arasında ideolojik bir sınır çizgisi işlevi görmeye başlamıştır.

Genel itibariyle medenilik ve medenileşme, bir toplumun bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi hedefleyerek modern dünyaya uyum sağlama çabasını ifade ederken, laiklik ise bir devlet ilkesi olarak toplumun dini otoritenin etkisinden bağımsızlaşarak seküler bir yapıya yönelme sürecini temsil etmektedir. Medenileşme, bilgiye dayalı bir toplum oluşturmayı ve çağdaş standartlara ulaşmayı amaçlar, bu da sıklıkla dini kurumların ve geleneklerin sorgulanmasıyla sonuçlanmaktadır. Laiklik ise bu süreçte dinin toplumsal ve siyasi yaşamdaki etkisini azaltmayı ve hukukun üstünlüğünü sağlamayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, medenilik ve medenileşme ile laiklik arasında bir bağlantı olduğu kabul edilmelidir; çünkü medeni bir toplum oluştururken, laik ilkelere dayanan bir devlet yapısı da sıklıkla benimsenmektedir ve böylece toplum modern dünyanın gereksinimlerine uyum sağlayacaktır. Bu bağlantılar sebebiyle çalışma bağlamında laiklik kavramını ele almakta fayda görülmektedir.

1.1.6. Laiklik

Laiklik kavramının etimolojisi, kökenleri ve tarihsel gelişimi oldukça zengin ve çeşitli olmakla birlikte terim 'laikos' kelimesi ile Yunanca'da toplum, topluluk ve halka ilişkin veya halktan olan anlamına gelmekte ve din sınıfına mensup olmayan kişileri veya kitleleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Aynı anlamıyla Latince'ye 'laicus' olarak, Fransızcaya ise 'laïque/laïc' şeklinde geçmiştir (Çaha, 2005, s. 106; Reynaert, 1990, s. 86; Mumcu, 1960, s. 1). Nihayetinde laiklik olarak kullandığımız terim, Fransızca "laïc" kelimesinden türetilmiş olup Türkçe'ye Fransızca'dan geçmiştir (Gözler, 2010, s. 64; Fırlalı, 2010, s. 8; Berkes, 2011, s. 17). Bu bağlamda, laiklik teriminin kökeninde halkla ilişkili bir içerik bulunmaktadır ve bu da laikliğin, toplumun ve halkın çıkarlarını gözetme anlayışıyla bağlantılı olduğu çıkarımını yapmaya destek olmaktadır.

Laiklik, İslam dünyasının özgün tarih ve kültür geleneğinden kaynaklanmayan, genellikle ulusal devletlerin kurulmasıyla İslam dünyasına dahil olan bir kavramdır. Arapça'da ise 19. yüzyılda bu kavrama karşılık olarak kullanılan "dehri" kelimesi, "materyalist" veya "ateist" anlamına geldiğinden, aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılmıştır. Günümüzde Arapça'da laiklik yerine dünya veya dünyevi işler anlamına gelen "ilmaniyye" terimi kullanılmaktadır. Türkçede ise laiklik, sekülerlik ve sekülerizm gibi kavramlar sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da laiklik genellikle sistemsal, yapısal ve kurumsal bir anlam ifade ederken, sekülerlik daha çok dini hayattaki değişimlere ve dinin toplumsal alandaki rolünde gerçekleşen değişime ve dünyevileşmeye işaret eder (Küçükcan, 2005, s. 117-118). Bu açıdan bakıldığında, laiklik daha resmi ve kurumsal bir kavramken, sekülerlik daha çok toplumsal ve dini değişimlere odaklanır. Fakat aralarındaki bu farka rağmen Türkiye'de yaygın olarak laiklik ve sekülerlik kavramları, birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır (Gencer, 2000, s. 152).

Günümüzde en temel haliyle ve yaygın olarak kabul gören laiklik tanımı, din ile devlet işlerinin ayrılması olarak özetlenebilir (Altındal, 2007, s. 5; Cangızbay, 2006, s. 63; Oğuz, 2006, s. 9; Aydın 2010, s. 249). Türk Dil Kurumunun kendi internet sitesinde laiklik kavramının tanımı "Devlet işleri ile din işlerinin ayrı tutulması, devletin din ve vicdan özgürlüğünü tarafsız şekilde sağlaması" şeklindedir. Aynı zamanda laikliğin,

siyasal ve toplumsal sistemin din ile devletin ayrılma prensibine dayandığı bir anlayış olduğu da kabul görmektedir (Narlı, 1994, s. 23). Bu prensip, toplumda dinin özgürce pratik edilmesini sağlarken devletin tarafsızlığını ve tüm vatandaşların eşitliğini de temin etmesi beklenmektedir.

Sonuç olarak, laiklik kavramı, devletin din işlerine karışmamasını ve dinin de devlet işlerine müdahale etmemesini içerirken, kökeni eski dönemlere dayanan ve zaman içinde farklı kültürlerde ve dillerde farklı şekillerde şekillenmiş bir kavramdır. Ancak temelinde, toplumun çeşitli dinî inançlara ve düşüncelere saygı duymasını, din özgürlüğünü ve devletin tarafsızlığını temsil eder. Aynı zamanda, toplumun dini inançlarına dayalı olarak yönetilmemesi, siyasi kararların tarafsızlık temelinde alınmasını sağlar. Laiklik, bir devlet ilkesi olarak demokratik bir toplumun olmazsa olmazıdır çünkü bu prensip, herkesin inançlarına saygı duyulduğunu ve hiç kimsenin dini inançları nedeniyle ayrımcılığa uğramayacağını garanti eder. Bu nedenle, laiklik, demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin temelini oluşturan bir kavramdır. Din ve toplum ilişkilerinin derinlikli bir analizini yapabilmek için laikliğin toplumdaki yeri ve önemi üzerinde durulmalıdır.

Laiklik, din ile devletin ilişkilerini düzenlerken dengenin sağlanması konusunda hassas olunması gereken önemli bir konudur, çünkü tamamen dinsiz bir devlet de, bir dine dayalı totaliter bir rejim de özgürlük ve adalet ilkelerine uygun değildir. Dolayısıyla, laiklik, din ve devlet arasında uyumlu bir dengeyi sağlamak için önemlidir ve bu dengeyi sağlamanın yolu, devletin dini inançlara karşı tarafsız olması ve herkesin dini inançlarına saygı duymasıdır. Aynı zamanda, dinin de devlet işlerine karışmaması ve siyasi süreçlere müdahale etmemesi gerekmektedir (Başgil, 1996, s. 173). Bu şekilde, herkesin inançlarına göre özgürce yaşayabileceği, aynı sırada toplumsal açıdan farklı düşüncelere saygı gösterilen bir ortam sağlanır.

Laik bir devlet, farklı dinlere ve düşüncelere açık bir toplumu teşvik edeceği için, toplumsal değişim ve ilerleme için de bir katalizördür ve bu da toplumsal çeşitliliği ve hoşgörüyü artırır. Ayrıca, laiklik, bilimsel ve akademik ilerlemeyi teşvik eder çünkü dogmatizme karşı çıkar ve özgür düşüncüyü teşvik eder. Bu durum da toplumsal yenilik ve gelişmenin önünü açar.

Laiklik tüm hususların yanı sıra bir tartışma konusu da olmuştur. Örneğin Türkiye’de de önemli bir tartışma konusudur ve tarihsel, ideolojik, uygulamaya yönelik çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle, laiklik ilkesinin uygulanması ve din-devlet ilişkilerinin dengelemesi sürekli olarak tartışma konusu olmuştur (Duman, 2010, s. 296-297). Özellikle Türkiye’de, laiklik uygulamasına yönelik eleştirilerin merkezinde, kavramın Batı’dan ithal edilmiş olması ve bu nedenle Türkiye gibi farklı koşullara sahip toplumlara uygun olmadığı iddiaları bulunmaktadır. Bu eleştirilere göre, laiklik Batı toplumlarının kendi özgün siyasal ve toplumsal şartlarına dayanarak gelişmiştir ve aynı süreçlerden geçmeyen toplumlara ithal edilmesi uygun görülmemektedir (Özbey, 2023, s. 31). Laiklik zaman zaman, laikliğin dini değerleri yok ettiği, toplumu dinsizleştirdiği veya dinin özgürlüğünü kısıtladığı şeklinde eleştirilere de maruz kalmıştır. Ancak, laiklik, din ile devletin ayrılmasını sağladığı için aslında din özgürlüğünü garanti altına alır.

Türkiye’nin kendine has laiklik anlayışı neticesinde “devletinkinden farklı dinlere” ve dini gruplara hoşgörü gösterilmediği (Kaynar, 2018, s. 477) görüşünden hareketle söylenebilir ki laiklik, dini gruplarla devlet arasında gerilimlere neden olabilmektedir. Bu, dinin kamusal alanda görünürlüğünü ve etkisini sınırlayan yasal düzenlemelerle de ilgilidir. Ancak, laiklik, bu gerilimlere rağmen toplumun çeşitli dinlere ve inançlara açık bir şekilde yaşamasını sağlamak için önemlidir.

Türkiye’de laiklik algısının zaman içinde değişim gösterdiğini belirtmek gerekir. Bu değişimde, siyasal ve toplumsal dinamiklerin yanı sıra dini kurumların ve toplulukların etkisi de önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de laiklik konusu, sadece hukuki bir ilke olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir gerçeklik olarak da ele alınmalıdır. Çünkü laiklik, tartışmalı ve her toplumda farklı yorumlanıp, farklı devlet uygulamalarıyla kendini gösterebilecek bir konu olsa dahi din özgürlüğünü ve toplumsal hoşgörüyü teşvik ederken, demokrasi ve insan hakları ilkelerini güçlendirir. Genel olarak, laiklik, modern ulusların vazgeçilmez bir prensibidir ve daha önce de belirtildiği gibi din ile devlet arasında uyumlu bir dengeyi sağlamak için önemlidir. Türkiye gibi çeşitli dinlere sahip ve karmaşık ulusların, laiklik ilkesini benimsemesi ve uygulaması, din ile devlet arasındaki dengenin, toplumsal barış ve uyumun sağlanması, hoşgörünün teşvik edilmesi açısından her zaman önem taşıyacaktır.

Laiklik ve sekülerlik, birbirine yakın gibi görünen ancak farklı alanları tanımlayan kavramlardır ve bu iki terim arasında önemli ayrımlar bulunmaktadır (Ertit, 2014, s. 112, Darende, 2015, s. 152). Laiklik, esasen siyasal bir kavram olup, devletin din karşısındaki duruşunu tanımlar. Önemli olan nokta, bir devletin laik olabilmesi için toplumun tamamen sekülerleşmiş olması gerekmediğidir. Devlet, vatandaşlarının dini inançlarından bağımsız olarak laik bir yapıya sahip olabilir ve bu durum, devletin eylemleri ve politikaları üzerinden tanımlanır (Dellaloğlu, 2019, s. 31). Öte yandan, sekülerleşme, devletin değil toplumun dinden etkilenme düzeyinin giderek azaldığı anlamına gelir (Ertit, 2014, 112). Bu nedenle, laiklik ve sekülerlik, birbirlerini tamamlayan fakat farklı alanlara hitap eden kavramlar olarak ele alınmalıdır.

Sonuç olarak, laiklik devlete dair bir durumu, sekülerlik ise topluma dair bir süreci ifade etmektedir. Bir toplumun sekülerleşmesi, dinin tamamen ortadan kalkması değil (Dellaloğlu, 2019, s. 31), dinin toplumsal yaşamın farklı alanlarında daha az belirleyici olmasıdır. Laiklik ise devletin, dinin toplumsal etkisinden bağımsız olarak tarafsız kalmasını sağlar. Bu iki kavram, modern toplumlarda sıklıkla bir arada ele alınmakla birlikte, aslında farklı boyutları ve işlevleri olan olgulardır.

Sekülerleşme kavramı, tüm tanımlamalarıyla birlikte düşünüldüğünde, çok boyutlu bir yapı gösterir ve dilimizde yerine kullanılan dünyevileşme ve çağdaşlaşma kavramları ile karşılanmak istense de bu iki kavram ayrı ayrı, bütün bir sekülerleşme anlamını karşılamaya yeterli gelmeyecektir (Kirman, 2008, s. 281). Bu açıdan sekülerleşme kavramı detaylı olarak ele alınacaktır.

1.2. SEKÜLERLEŞME

Sekülerleşme, “belirli bir toplumda, belirli bir dönemde, doğaüstü unsurların, yani dinin, dinle bir ilgisi olmasa da kutsallaştırılan unsurların, halk inanışlarının ve diğer tüm doğaüstü öğretilerin, bireyler ve toplum üzerindeki saygınlığının ve günlük yaşamı etkileme gücünün azalması anlamına gelir.” (Ertit, 2019, s. 47-56).

"Secular" sözcüğü, Latince bir kelime olan, "asır" veya "devir" anlamına gelen "saeculum" kelimesinden İngilizce'ye geçmiştir ve zaman ve mekan kavramlarını birlikte ifade etmektedir. Zaman, "şimdi"yi ve "mevcut durumu" belirtirken; mekan, "dünyada ve dünyevi olanı" ifade etmektedir. "Saeculum" bu anlamıyla, "bu çağ" ve "şimdiki zaman" anlamına gelir ve esas olarak dünyada belirli bir dönemi veya zamanı

vurgular. Genel itibariyle bakıldığında "saeculum", yani seküler kavramının, "ilahi zamana değil, dünyevi zamana uygun" anlamına geldiği savunulabilir (Altıntaş, 2005, s. 41, akt. Ekinci, 2018, s. 325-326). Bir başka deyişle bu kavramın gelip geçici, dünyevi işleri kast ettiği söylenebilir (Ahmedi, 2018, s. 61).

Sekülerleşme kavramının sosyoloji literatürüne dahil olmasının ise kökleri Weber'e dayanmaktadır (Köse, 2001, s. 2) ve Weber, bu kavramı, "dünyanın büyüünün bozulması" şeklinde karşılarken (Ertit, 2019, s. 141), bu kavramla büyüden ve gizemden uzaklaşan yani rasyonelleşme ile bilimlerin söz sahibi olduğu, çözüm için din adamlarına gidilmeyen, akıl ve teknolojinin etkisinin arttığı bir dünyanın varlık göstermesini vurgulamaktadır (Swatos & Christiano, 2000, s. 4-5, akt. Köse, 2001, s. 2).

Yalnızca Weber değil, 19. yüzyılda, A. Comte, H. Spencer, E. Durkheim, K. Marx ve S. Freud gibi düşünürler de sanayi toplumunun ilerlemesiyle birlikte dinin önemini yitireceği düşüncesini savunmaktaydı (Küçükcan, 2005, s. 110). Fakat sekülerleşme, yalnızca dinle sınırlı bir kavram değildir; toplumsal yapının pek çok alanını kapsayan bir süreçtir. Berger sekülerleşme ile, toplum ve kültür alanlarının, dini kurumlar ve sembollerin hakimiyetinden kurtulmasını ifade eder. Bu süreç, sanat, felsefe ve edebiyatta dini içeriklerin azalması ve bilimin bağımsız ve tamamen seküler bir perspektif olarak öne çıkışıyla kendini gösterir. Sekülerleşme, kültürel ve entelektüel yaşamın tüm yönlerini etkiler. Ayrıca, sekülerleşmenin bireysel boyutu da bilincin sekülerleşmesini içerir (Aras, 2021, s. 266, akt. Mavi, 2022, s. 310).

Weber'in sekülerleşme üzerine ortaya koyduğu tespitlerin doğruluğunu uzun süreler korumuş olması, bu alanda çalışmalar da gösteren, çağdaş sosyoloji ve din kuramcısı Berger'in ortaya koyduğu sekülerleşme teorisini Weber'in rasyonelleşme teorisinin etkileri ile şekillendirmesine sebep olmuştur (Dobbelaere, 2012, s.11, akt. Mavi, 2022, s. 311). Fakat süreç içinde durumun sekülerleşme teorisinin savunduğundan farklı olduğunu, dinin tamamıyla geri plana çekilmediğini yaşanan toplumsal olaylar ve gündemler ile görmesi üzerine Berger, dini olanın etkisini kaybetmediği, varlık göstermeye devam ettiğini savunan yeni bir paradigmayla karşımıza çıkmıştır. Bu yeni düşünceye göre din, tüm modernleşme hareketlerine rağmen toplum üzerindeki etkisini nispeten korumaktadır (Berger, 1996/97, s. 3-4, akt. Köse, 2006, s. 13). Bu görüşlerin akabinde M. Chaves, D. Yamane, C. Ostwalt ve J.

Casanova gibi sosyologların yeni bir tez ile önceki görüşlerden ayrıldığı görülmektedir (Köse, 2006, s. 13). Bu yeni teze göre ise aslında din, sekülerleşme ile tamamen anlamını kaybetmemekte ve işlevlerini seküler kurumlara devretmemektedir, yalnızca yeni dini anlayışlar ile değişime uğramaktadır. Bu da sekülerleşmenin dini yok edeceğini değil, yalnızca dönüştüreceğini göstermektedir (Stark and Bainbridge, 1985, s. 429-430, akt. Köse, 2006, s. 13-14).

Görülmektedir ki sekülerleşme, sosyal bilimler literatürüne sosyoloji aracılığıyla kazandırılmış bir kavramdır ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır; Bryan Wilson'a göre sekülerleşme, “dini düşünce, uygulamalar ve kurumların toplumsal önemini kaybetmesi anlamına gelirken”, Peter L. Berger ise, sekülerleşmeyi, “dini inançların, ibadetlerin ve cemaat duygusunun toplumun ahlaki hayatından ayrıştırılması; din ve mistisizm gibi konulara olan ilginin azalması; yarı paganlaşma ve kiliselerin etkisinin kaybolması” olarak açıklar. Berger ayrıca sekülerleşmeyi, kültür ve toplumun dini kurumlar ve sembollerin etkisinden arındığı bir süreç olarak tanımlar (Berger, 2000, s.168, akt. Bayer, 2022, s. 13).

Tarihsel olarak Antik Yunan Medeniyeti ve Roma hukukuna uzanan kökleri olduğu düşüncesinin yanı sıra sekülerleşmenin anlamı bakımından Rönesans ve Reform hareketleriyle şekillendiği düşüncesi daha isabetli bulunmaktadır. Dünya tarihi için büyük bir değişim ve dönüşümü beraberinde getiren Rönesans ile başlayan bilim, sanat ve felsefe gibi alanlardaki doğaya yöneliş, hem konu hem yöntem olarak ilahi olana karşı tabii olanı öne çıkarmıştır. Bu değişim, insanın doğa ile ilişkisini yeniden tanımlarken, tanrısal otoritenin etkisinin azalmasına yol açmıştır. Rönesans'ın başlangıcında belirsiz ve içgüdüsel bir hareket gibi görünen sekülerleşme kavramı, bu dönemin sonunda daha belirgin, net ve bilinçli bir hareket halini almıştır (Hocaoğlu, 1994, a:95-108, Bayer, 2022, s. 15-16).

Sekülerleşmenin tarihinde Rönesans ve Reformasyon hareketlerinin etkisinden söz etmek zaruri olsa da, bu kavramın batıdaki ilk kullanımının 1644 ve 1648 yılları arasında süren Katolikler ve Protestanların din savaşları sonunda Mayıs 1648'de imzaladıkları “Westfalya Antlaşması”na dayandığı ve antlaşmada kavramın “kilisenin tekelinde bulunan malların kamulaştırılması” anlamıyla resmi bir metinde ilk kez kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım açısından “ruhani iktidara ait olan dünyevi

gücün mülkiyet ve kontrolünün dünyevi iktidara verilmesi” sekülerleşme kavramı ile tasvir olmuştur (Bayer, 2022, s. 17).

Üretim sistemindeki dönüşümlerin temelini oluşturan, makineleşme ve işçi sınıfının ortaya çıkması gibi etkileriyle sanayi devrimi, tüm dünyayı etki alanına almıştır ve İkinci Dünya Savaşı’nın da akabinde kırsal alanlardan şehirlere göç dalgaları hızlanmıştır. Bu göçlerle birlikte ortaya çıkan “şehirleşme” olgusu, insanların sosyal ilişkilerini yeniden düzenlemelerini beraberinde getirdiği gibi, din ve dünya görüşlerini de dönüştürmeye başlamıştır. Bu değişimlerle birlikte bilim, teknoloji ve kitle iletişim alanlarında çeşitli gelişmeler yaşanırken, bürokratik yapılardaki büyüme ve eşitlikçi demokrasilerin kendini göstermeye başlaması da dönüşüme büyük etkiler sağlayarak sonucunda modernleşme ve sekülerleşme süreçlerini getirmiştir (Bayer, 2010, s. 150-151). Bu büyük ölçekli toplumsal ve kültürel değişimler, insanların hayatlarını ve toplum yapısını derinden etkilemiştir. Kentleşme, bireylerin daha önce hiç karşılaşmadıkları çeşitli kültürel ve sosyal gruplarla etkileşim kurmalarına olanak tanıyarak, geleneksel toplum yapılarının çözülmesine ve yeni kimliklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte, dini inançların ve ritüellerin toplum üzerindeki etkisi azalarak daha seküler, bireyci bir dünya görüşü yaygınlaşmıştır. İnsanlar, modernleşme süreciyle birlikte gündelik sorunlarına dini yaklaşımlar dışında da çözüm üretebileceklerinin farkına varmaya başlamıştır (Ertit, 2014, s. 107). Bilim ve teknolojideki ilerlemeler, insanların doğa ve evren hakkında bilgi edinme şekillerini değiştirmiştir ve geleneksel dini açıklamaların yerine, bilimsel ve rasyonel düşünce ön plana çıkarak dini otoritelerin ve dogmaların sorgulanmasına, dini inançların kişisel bir tercih haline gelmesine neden olmuştur. Siyasi alanda, eşitlikçi demokrasi anlayışının yayılması, birey haklarının korunması ve sosyal adaletin sağlanması için yeni yollar açarak, toplumların daha açık ve hoşgörülü hale gelmesini teşvik etmiştir. Modernleşme süreci, ekonomik kalkınma ve refah düzeyinin artmasıyla da ilişkili kabul edilebilir, ancak bu durum aynı zamanda eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, bu dönüşümlerin, sadece yüzeysel değil, insanların zihinlerinde ve dünya görüşlerinde de derin izler bıraktığından söz edilebilir. Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, insanların kimliklerini, inançlarını ve yaşam tarzlarını yeniden tanımlamalarına olanak tanırken, aynı zamanda geleneksel değerlerin ve yapıların da

tehdit altında hissedilmesine yol açmıştır. Bu çelişkili dinamikler, günümüzde de devam eden kültürel ve toplumsal çatışmaların kökeninde yerini almaktadır.

Sekülerleşme süreci, dinin toplumdaki rolünün değişmesi anlamına gelirken bu durum, insanların dindar olup olmamalarıyla ilgili değildir. Sekülerleşme, insanların inanç seviyesinin artması veya azalmasıyla doğrudan alakalı kabul edilmez. Bir birey, günlük yaşamında dini pratiklere yer vermese bile hala bir inanca veya yaratıcıya sahip olabilir. Bu nedenle, sekülerleşme dini inançların azalması anlamına gelmez; daha çok, dinin bireysel ve toplumsal hayatta sahip olduğu etkinin dönüşümüyle ilgilidir (Ertit, 2014, s. 108).

Sekülerleşme süreci, Batı toplumları ve kültürlerinin bir ürünü olarak kabul edilmekle birlikte, bu sürecin Batı dışındaki toplumlar, kültürler ve dinler üzerinde aynı etkiyi yaratıp yaratmadığı veya bu toplumların sekülerleşmeye ne ölçüde yatkın olduğu konusu tartışmalıdır. Özellikle İslam toplumları bağlamında, bazı sosyologlar İslam'ın özünde sekülerleşmeye açık olduğunu savunurken, bazılarıysa İslam'ın tarihi ve yapısının sekülerleşmeye izin vermediğini ileri sürmektedir (Bayer, 2022, s. 93).

İslam toplumlarında sekülerleşmenin, Batı'daki gibi geniş çapta etkili olmadığı ifade edilmiştir. Bu görüşe göre, sekülerleşme süreci, Batı'da Rönesans, Reform, coğrafi keşifler, sanayileşme ve Aydınlanma gibi önemli tarihi olaylarla şekillenmiş ve kilise ile devletin ayrılmasını merkezine almıştır. Bu süreçte, kilisenin toplumsal yaşam üzerindeki belirleyici rolü azalmıştır (Wilson, 1987, s.160, akt. Bayer, 2022, s.93). Ancak İslam dünyasında, Hristiyanlıkta olduğu gibi bir kilise örgütü veya Tanrısal otoriteye sahip bir din adamları sınıfı bulunmadığı için, benzer bir sekülerleşme süreci yaşanmadığı ileri sürülür. Ayrıca İslam dinindeki yeri bakımından peygamberin algılanışı da Hristiyanlıktakinden farklıdır ve İslamiyet'teki akla yüklenen anlam ile kilisenin dogmatik akıl anlayışı da farklılık göstermektedir. Bu gibi farklılıklar sebebiyle İslam toplumlarında sekülerleşmenin görülmeyeceği savunulur (Altıntaş, 2001, s. 79, akt. Bayer, 2022, s. 93-94) Bunun tersine İslam'ın aslında yapısı itibariyle sekülerleşmeye uygun zemine sahip olduğunu savunan bir düşünce de mevcuttur. Onlara göre İslam dini, dünyevi konularda insanların iradesinin, bilgi ve becerilerinin esas olması, siyasi alana yönelik bir yönetim modeli sunmuyor olması gibi gerekçelerle

hali hazırda din ve dünyevi yaşam ayrımını mevcudunda bulundurmaktadır ve bu sebeple de zaten sekülerleşmeye elverişli durumdadır (Bayer, 2022, s. 95).

Osmanlı İmparatorluğu'nda din, hem devlet yönetiminde hem de toplum hayatında çok önemli bir rol oynamaktaydı. Ancak, imparatorluk dağıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde devletin yapısını modernleştirmek ve Batı tarzı bir ulus inşa etmek için köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu yeni devlet yapısında, dinin kamu hayatındaki etkisi azaltılmak istenmiştir ve dinin artık sadece bireylerin kendi vicdanlarında, özel hayatlarında anlam bulması gerektiği; devlet işlerine karışmaması gerektiği savunulmuştur. Bu süreçte, devlet, dinin toplum üzerindeki etkisini kontrol altına almayı ve dinin kamusal hayatta belirleyici olmasını engellemeyi hedeflemiştir. Böylece, modern bir ulus-devlet inşa edilirken din, bir nevi devletin kontrolünde tutulmuş ve kamusal hayattan uzaklaştırılmıştır. Din, bireyin iç dünyasında, yani kişisel vicdanında yer bulurken, devletin inşası ve ulusun modernleşmesi sürecinde dini etkilerden arındırılmış bir kamusal alan oluşturulmaya çalışılmıştır. Yani Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte, dinin toplumdaki rolü büyük ölçüde değişmiş; devlet, dini kontrol altında tutarak, modern ve laik bir ulus inşa etmeyi amaçlamıştır (Erkol, 2015, s. 137).

Atatürk döneminde, Batılılaşma denildiğinde sadece Batı'nın kültürünü veya yaşam tarzını taklit etmekten söz edilmemektedir; asıl önemli olanın, Batı'nın bilimsel bilgi ve anlayışını benimsemek olduğu kabul edilmektedir. Ülkenin ilerlemesi için gerekli olan şey, her bir bireyin bu bilimsel bilgiyle donatılmasıdır. Çünkü toplum, bireylerden oluşan bir yapıyken, bir toplumun yükselmesi, o toplumun bireylerinin kendilerini geliştirmesiyle mümkündür (Özenç, 2006, s. 56). Atatürk'ün ölümünden sonra ise Türkiye'deki modernleşme ve Batılılaşma çabaları bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bazı kesimler, Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin Batı'yı taklit etmekten öteye gidemediğini ve "Türk-Müslüman kültürüne ihanet edildiğini" savunarak ülkenin gerçek kurtuluş ve ilerlemesi için gerekli olanın bu kültürün yeniden gözden geçirilmesi olduğunu iddia etmişlerdir. Diğer yandan, bazı kesimler ise Cumhuriyet dönemindeki modernleşme çabalarının bugünkü dünya ile uyumsuz olduğunu düşünerek o dönemin anlayışıyla bugünü değerlendirmenin yanlış olacağını; modernleşmenin sürekli yenilenmesi gerektiğini savunmuştur. Yani, Cumhuriyet dönemindeki bakış açısı, bugünün dünyasını anlamak için yetersiz görülmüştür (Mardin, 2000, s. 18, akt. Özenç, 2006, s. 56-57).

1924 ile 1949 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen reformlar, devletin modernleşme hedeflerinin ötesinde, toplumun sekülerleşmesine yönelik adımlar olarak da değerlendirilebilir. Bu dönemde, 1924 yılında halifeliğin kaldırılması ve eğitim sisteminin laikleşmesini hedefleyen Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması, 1925 yılında dini kurumların etkisini azaltmak amacıyla Tekke ve Zaviyeler Kanunu’nun uygulanması, 1928 yılında Anayasa’dan "devletin dini İslam'dır" ifadesinin çıkarılması ve 1937 yılında laiklik ilkesinin Anayasa’da yer alması gibi önemli düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Turan, 2019, s. 282). Bu reformlar, Türkiye'nin yeni kurulan cumhuriyet rejiminde din ve devlet işlerini birbirinden ayırma yönündeki kararlılığını yansıtırken, aynı zamanda toplumun seküler bir yapıya evrilmesine de zemin hazırlamıştır. Bu dönemde atılan adımlar, yalnızca devleti modern bir yapıya kavuşturma amacını taşımakla kalmamış, aynı zamanda toplumun sosyal ve kültürel yapısında da köklü değişiklikler yaratmayı hedeflemiştir.

1980'lerden sonra Türkiye’de yaşanan toplumsal ve kültürel değişimler, şehirleşmenin getirdiği yeni yaşam biçimleri ve özellikle 1990'lardan itibaren gözlemlenen İslami kesimin dönüşümü, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin etkisini ortaya koymaktadır. Bu etkiye örnek teşkil etmesi bakımından İmam-Hatip Liseleri, başlangıçta kırsal kesimin ihtiyaçlarını karşılayan bir eğitim kurumu olarak görülürken, zamanla şehirliliği kazandı ve bu okullarda okuyan öğrenciler modern kültürle daha fazla iç içe geçmiştir. Bu durum, Türkiye'deki sekülerleşme sürecinin, Avrupa’da olduğu gibi din ve modernite arasında keskin bir ayrım yaratmaktan ziyade, dini inançların ve modern yaşam pratiklerinin iç içe geçtiği bir model oluşturduğunu göstermektedir. Türkiye'nin toplumsal yapısında sekülerleşmenin Avrupa'daki kadar radikal ve belirgin bir şekilde gerçekleşmemesinin nedenleri arasında, İslam'da kilise benzeri mutlak otoriter bir yapının olmaması ve bilime karşı daha olumlu bir bakış açısının benimsenmesi bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin endüstrileşme sürecini tam anlamıyla yaşamamış olması ve kurumsal dini yapılar ile toplum arasındaki ilişkinin Avrupa'dan farklı gelişmesi, sekülerleşme sürecini etkileyen önemli faktörlerdir. Bu bağlamda, Türkiye'deki modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, Batı'daki örneklerinden farklı bir seyir izleyerek dini ve kültürel yapılarla daha uyumlu bir şekilde gerçekleşmiştir (Köse, 2006, s. 14-15-16-17). Sekülerleşme sürecinin Türk toplumu içinde, toplumun kendi yapısı ve şartlarına uygun olarak ilerlediğini söylemek

mümkünken, tüm geleneksel değerlerin yerini tamamıyla seküler değerlere bıraktığını söylemek mümkün değildir. Türk toplumunda seküler değerlerin yanında halen varlık göstermekte olan geleneksel değerler, bu toplumdaki sekülerleşmenin kurallı bir bütünlük içinde ilerlemediğinin, Türk toplumunun bir geçiş toplumu olmasının yanında, “modern muhafazakar denilen melez desenler” ortaya koyan hem geleneksel hem de modern değerleri aynı anda benimseyen bir toplum olduğunun göstergesidir. Görülmektedir ki, ne din tamamıyla sekülerleşmeyi yok etmiş, ne de sekülerleşme tamamıyla dini toplumdan soyutlamıştır. Kabul edilmelidir ki bu her iki olgu da birbirleriyle iç içe geçmiş, derin bir etkileşim bağı ortaya koyan olgulardır (Bayer, 2022, s. 100-101).

Geleneksel ve seküler etkileşimin Türk toplumundaki seyrinin yanı sıra Ertit’in (2019) “Sekülerleşme Teorisi” adlı çalışması göstermiştir ki Türkiye, günümüzdeki tablosuyla sekülerleşmeye ayak uydurmuş bir konumdadır. Ertit, çalışmasında Türkiye’de sekülerleşme sürecini incelerken birçok toplumsal unsuru analiz etmeye çalışarak, inançlı birey sayısındaki değişimlerden ibadet etme oranlarının düşüşüne kadar pek çok faktörü değerlendirmiştir. Ayrıca, namaz kılan ve oruç tutan kişi sayılarındaki azalmalar, evlilik dışı ilişkilerin artışı, boşanmaların yaygınlaşması, eşcinselliğin toplumsal kabulü, dini figürlerin prestijindeki değişimler ve bebek isimlerindeki dönüşümler gibi konuları da çeşitli araştırmalardan hareketle ele alarak, Türkiye’de de tıpkı Batı Avrupa ve Amerika’da olduğu gibi sekülerleşmenin arttığını çıkarsamıştır. Yeni nesillerin, ebeveynlerine kıyasla dine daha az bağlı oldukları, dini ibadetlerin azaldığı, eşcinselliğin daha fazla kabul gördüğü, bekaretin eskisi kadar önemsenmediği ve evlilik dışı cinsel ilişkilerin arttığını belirterek, geleneksel aile yapısının sarsıldığı, dinsel öğretilerin etkisinin azaldığı ve dini liderlerden ziyade seküler uzmanların rehberliğinin tercih edildiği bir dönüşüm yaşandığını nicel ve nitel araştırmaların sonuçlarından yola çıkarak ortaya koymuştur (Ertit, 2019, s. 321-322). Fakat bazı çevrelerde, başörtüsü yasağının kaldırılması, imam hatip okullarının sayısının artması ve dini içerikli televizyon programlarının popüleritesi gibi durumların dini değerlerin yeniden yükselişe geçtiğinin göstergesi olarak görülmesi Türkiye’deki sekülerleşmenin dinamik bir yapıda olduğunu gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu tespitin, Osmanlı ve Türk modernleşmesi, Türkiye’de siyaset sosyolojisi, din

sosyolojisi, düşünce tarihi alanlarında temel referanslardan biri olarak kabul edilen Şerif Mardin'in (Anık, 2013, s. 15) öngörülerini desteklediği kabul edilebilir.

Şerif Mardin, Türk modernleşmesini "merkez-çevre" anlayışıyla analiz ederken özellikle dinin bu süreçteki önemine odaklanmaktadır. Mardin, İslam'a odaklanarak Türkiye'deki din-siyaset ilişkilerinin derinlemesine bir eleştirisini sunarken, Türk modernleşmesinin ve modernite sorunlarının anlaşılmasına da önemli katkılar sağlamaktadır. Mardin'e göre, modernizasyon faaliyetlerinde iki yanlış varsayım bulunmaktadır: Birincisi, modernleşmenin geleneksel toplumları tamamen ortadan kaldıracığı ve modern bir toplum yaratacağı varsayımıyken, ikincisi ise geleneksel, kültürel ve ideolojik unsurların zamanla yok olacağını ve ulusal kimliğin sadece modern unsurlarla şekilleneceğini düşünmektir. Mardin, bu varsayımların yanlış olduğunu, çünkü din gibi geleneksel unsurların modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamaya devam ettiğini savunmaktadır. Yani, modernleşme süreci, geleneksel toplumların tamamen yok olmasına yol açmaz; aksine, bu süreçte geleneksel ve modern unsurlar bir arada var olmaya devam eder (Keyman, 2005, s. 54, akt. Özenç, 2006, s. 73-74).

Şerif Mardin, Türkiye'de modernleşme çabalarının kültürel unsurları dikkate almadığında tepkiyle karşılandığını vurgulamıştır. Onun bakış açısına göre, modernleşme ile geleneksel, kültürel ve dini unsurlar arasındaki gerilimin, dinin toplumsal hayattan silinmesiyle sonuçlanacağı beklentisi yanlıştır. Mardin, dinin yok olmayacağını, aksine dini söylemlerin ve İslami kimliğin modernleşme sürecinde bile güçlü bir şekilde var olmaya devam edeceğini öngörmüştür. Ona göre din, modernleşme sürecinde bir kimlik ve kültürel kod olarak yeniden canlanacaktır ve bu durum "ne şaşırtıcı bir olgudur ne de yalnızca dış faktörlerle açıklanabilir". Mardin, bu analizleriyle, siyasal modernleşme ile kültürel modernleşme arasındaki gerilimi ortaya koyarken, dinin modernleşme sürecindeki kalıcı etkisine dikkat çekmektedir. Yani, Türk modernleşmesini anlamak için, İslam'ın toplumda sembolik bir güç olarak varlığını sürdüreceğini göz ardı etmemek gerektiğini vurgulamaktadır (Keyman, 2005, s. 56, akt. Özenç, 2006, s. 75).

Şerif Mardin, günümüzde Türkiye'deki sekülerizm anlayışının İslam inancına derinlemesine nüfuz ettiğini savunur. Ona göre, Türkiye'de İslam, seküler ve dini değerlerin bir sentezi olarak tanımlanabilecek bir yapı kazanmış, bu nedenle de

geleneksel İslam anlayışından farklı, "ayrık nitelikler barındıran bir inanç sistemi" haline gelmiştir. Bu bağlamda, Mardin, özellikle Tayyip Erdoğan örneğini ele alarak, Erdoğan ve onun kuşağını Cumhuriyet döneminin seküler kültürüyle iç içe geçmiş bir kesim olarak tanımlar. Bu yaklaşım, Türkiye'deki İslam'ın sekülerizmle olan ilişkisini ve bu ilişki sonucunda ortaya çıkan özgün dini ve kültürel yapıyı anlamak açısından önemli bir perspektif sunmaktadır (Mardin, 2011, s. 92-93, akt. Anık, 2013, s. 24).

Günümüzde, Türkiye'deki sekülerleşmenin izleri toplumsal yaşamda, özellikle büyük şehirlerde daha belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropollerin, modernleşme ve sekülerleşme sürecinin en yoğun yaşandığı yerler olarak öne çıktığı kabul edilebilir. Bu şehirlerde yaşayan bireylerin, yaşam tarzı, giyim-kuşam tercihleri, eğitim seviyeleri ve dünya görüşleri, genel olarak daha seküler bir çizgide şekillenmektedir. Böylece söylenebilir ki Türkiye'deki sekülerleşme süreci, toplumun tüm kesimlerinde aynı düzeyde kabul görmüştür. Kırsal bölgelerde ve daha muhafazakar topluluklarda, geleneksel dini değerler hala önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, Türkiye'de sekülerleşmenin homojen bir süreç olmadığını, aksine bölgesel ve sosyo-ekonomik farklılıklara bağlı olarak çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki sekülerleşme süreci, tarihsel, kültürel ve siyasi bağlamda ele alındığında, çok yönlü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, sadece devlet politikaları ile değil, aynı zamanda toplumun farklı kesimlerinin bu politikalara tepkileri ve adaptasyonları ile de şekillenmektedir. Türkiye'de sekülerleşmenin geldiği noktayı anlamak için, hem toplumsal değişimleri hem de bu değişimlere karşı gösterilen direnişleri dikkate almak gerekmektedir.

1.3. DİNSEL VE SEKÜLER SINIRLARIN İNŞASINDA KURUMLAR

Dinsel ve seküler sınırların, bir toplumun kimlik ve yapılanmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu sınırların toplumsal inşasında ve aynı zamanda toplumun yapılanmasında kurumların her birinin farklı bir etkisi ve işlevi bulunmaktadır. Eğitim kurumu, bireylerin değerlerini, bilgi birikimini ve toplumsal normları öğrenmelerini sağlamakta, böylece toplumun kültürel yapısını şekillendirmektedir. Siyaset, toplumun yönetimini ve karar alma süreçlerini düzenlemekte, bu da toplumsal yapıyı etkilerken belirli ideolojilerin yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Aile, bireylerin sosyal ve kültürel değerleri öğrendiği temel bir kurumdur ve toplumun temel yapı taşlarından

biridir. Din, bireylerin inançları, ritüelleri ve ahlaki değerleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir ve toplumun manevi boyutunu şekillendirir. Ekonomi, toplumun mal ve hizmet üretimini, dağıtımını ve tüketimini düzenler ve bu da toplumun yaşam standardını etkiler. Boş zamanlar ise bireylerin dinlenme, eğlenme ve hobilerle ilgilenme süreçleridir ve toplumun kültürel ve sosyal etkinliklerini yansıtır. Dolayısıyla dinsel ve seküler sınırların toplumsal inşasında, bu farklı kurumların rolü teker teker incelenmeli ve analiz edilmelidir, çünkü her biri toplumun yapısını şekillendiren önemli bir parçadır.

1.3.1. Din

Toplumsal ve kültürel yapı içinde din, hem bir toplumsal kurum olarak hem de bir kültür kalıbı olarak yer almaktadır. Önemli olan, bu kurumsallaşmış dini inançların kültürel sistem içindeki işlevselliğidir (Arslan, 2004, s. 190). Bu, dinin, sosyal yapı içinde nasıl konumlandığını ve toplumun yaşam tarzını, değerlerini ve normlarını nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olabilecek bir unsurdur.

Din, toplumsal yapıyı belirleyen temel unsurlardan biridir ve dinsel kurumlar aracılığıyla topluma etki etmektedir. Dini kurumlar, inanç sistemlerini aktarmanın yanı sıra toplumsal normların ve değerlerin korunmasında da önemli bir rol oynar.

Dinin önemli işlevlerinden biri, takipçilerine belirli bir düşünce tarzı kazandırmasıyla birlikte dini normların etkisiyle oluşan bu düşünce yapıları da, bireylerin sosyal ve fiziksel çevrelerine karşı aldıkları tutumları şekillendirmektedir. Din kaynaklı zihniyet ve dünya görüşü, aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve boş zaman aktiviteleri gibi alanlarda etkili olmakla birlikte, özellikle toplumsal ahlakın temel taşı olarak öne çıkar (Aydınalp, 2010, s. 193). Dinin toplumsal bir niteliğe sahip olması, diğer toplumsal olaylarla etkileşim içinde olduğunu ve dini olayların belirli ölçülerde toplumsal ve kültürel değişkenlere bağlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, din genellikle inanç, ibadet, duygu, düşünce, davranış, ilgi ve hayal gücü gibi çeşitli kültürel biçimlerde kendini göstermektedir (Arslan, 2004, s. 197). Toplumsal yapı ile dinler arasında karşılıklı bir etkileşim bulunur ve insanların inanç sistemleri, toplumsal yapıdan bağımsız olarak gelişmemektedir. Başka bir deyişle, din kurumunun, toplumun yapısını etkilediği kadar, toplumsal yapı da dinleri etkileyerek değişime uğratmaktadır (Sinanoğlu, 2008, s. 26). Örneğin İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik'teki camiler, kiliseler

ve sinagoglar gibi dini ibadet yerleri, toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal birliği sağlamada da önemli rol oynar (Günay, 1989, s. 9). Dolayısıyla söylenebilir ki din, aynı zamanda toplumun değerlerini, normlarını ve etik kodlarını da belirlemektedir. Dinin işlev olarak toplumsal bütünlüğü sağlamasının yanı sıra, zaman zaman toplumsal uyumu ve bütünlüğü bozan, bazı durumlarda toplum içinde ayrıştırıcı bir rol oynadığı görüşü de bulunmaktadır. Dolayısıyla, dinsel inançların olumlu olarak görülen etkileri başka bakış açılarınca olumsuz olarak algılanabilmektedir (Arslan, 2004, s. 201). Din, toplumun bir arada tutulmasına yardımcı olabilmekte veya toplumsal ayrılıkları derinleştirebilmektedir. Ayrıca, dinin toplumsal adalet, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin korunmasındaki rolü de önem arz etmektedir. Bu görüş farklılaşması, dinin, karmaşık ve çeşitli toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini göstermektedir.

Din, değişim sürecinde kurumsal düzeyde kendini yeniden gözden geçirerek bazı hukuki veya dini prensipleri güncellemekte ve değiştirmektedir. Bu değişim ve dönüşüm süreci, dinsel alanda yenilik ve esneklik getirerek toplumsal ihtiyaçlara cevap verecek şekilde bir hareketlilik sağlamaktadır (Arı, 2021, s. 136). Din, kültürel yapıyı şekillendirmede önemli bir etken olarak kabul edilir ve toplumsal sınırları ve tanımları belirleyen “dinamik bir sosyal kimlik unsuru” olarak görülür. Günümüzde sosyal bilimlerde geniş bir kabul görerek, toplumların ve ulusların kimlik oluşumunda dinin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır (Aydınalp, 2010, s. 194). Bununla beraber dinin toplumlarda her zaman varlığını sürdüreceği inancının yanında, toplumda gerçekleşen tüm kültürel, bilimsel, teknolojik ve toplumsal değişimlerden etkileneceği de kabul görmektedir (şengül, 2020, s. 330). Bu kabulden yola çıkarak dinin, konumuz bağlamında, toplumların modernleşme ve sekülerleşme sürecinden de etkileneceği söylenebilir. Fakat bu etkinin, özellikle Türk toplumu için yok edici bir etki olmaktan uzak olduğu gözlemlenebilmektedir.

Türk toplumunda sekülerleşme, uzun ve karmaşık bir süreç halinde ilerlemesine rağmen, toplumun kendi dinamikleri ve şartlarına uyumlanmaktadır. Geleneksel değerlerin halen etkisini koruduğunu görmek, geleneksel ve seküler değerlerin bazı durumlarda birbirini tamamen değiştirmemesinden yola çıkılarak mümkündür. Halen bir kısım muhafazakar/geleneksel ve bir kısım modern/seküler değerler benimseyen ve bu yönde özellikler gösteren Türk toplumu, din ve sekülerleşmenin aslen karşılıklı

etkileşimini ve birlikte varoluşlarının mümkünliğini ortaya koymaktadır (Bayer, 2010, s. 183).

1.3.2. Siyaset

Siyaset kurumunun doğası, toplumun çeşitli sorunlarına çözüm arayışı etrafında temellenmektedir ve toplum, bu sorunları çözmek için siyasetçilere ve siyasi kurumlara umut bağlamış durumdadır (Akyüz, 2009, s. 107). Ancak siyasetin doğası sadece karar alma süreçleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda siyasetin, toplumun değerleri, ihtiyaçları ve talepleriyle uyumlu olması gerekmektedir. Bu nedenle, etkili bir siyaset anlayışı, hem siyasetçilerin hem de toplumun birlikte hareket etmesini ve ortak kararlar almasını gerektirmektedir. Toplumun siyaset kurumunu çözüm merkezi olarak görmesi, siyasetçilere ve kurumlara büyük sorumluluklar yüklerken bu sorumlulukların yerine getirilmesi, toplumun güvenini kazanmak ve sorunların etkili bir şekilde çözülmesini sağlamak için hayati önem taşımaktadır.

Siyaset ve devlet, insan var olduğu sürece varlığını koruyacak olan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Urhan, 2016, s. 2). Din ve devlet, toplumsal dokunun temel taşları olan kurumlardır ve bir arada var olmaları toplumun düzeni ve işleyişi için hayati bir önem taşımaktadır. Dinsiz bir toplumda, insanlar ortak değerler ve normlar üzerinde bir araya gelmek noktasında zorluk yaşarlar, çünkü din, insanların davranışlarını düzenleyen bir çerçeve sunarak toplumsal uyumu sağlar. Benzer şekilde, devletsiz bir toplumda, hukukun olmaması ve düzenleyici kuralların eksikliği, toplumsal düzenin sağlanmasını zorlaştırarak toplumun çatışma ve kaos ile karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Dolayısıyla, din ve devlet, insanların bir arada yaşamasını sağlamak için kurallar ve düzenlemeler getirerek toplumun istikrarını korumak adına önemli roller üstlenmektedir. Her iki kurumun da varlığı, toplumsal denge ve huzurun sağlanması için büyük bir önem taşımaktadır (İmamoğlu, 2001, s. 106).

Siyasetin toplumsal yapıya etkisi ve din ile ilişkisi Türkiye'de de sıkça ele alınan konulardan biridir. Dine bağlılık düzeyi ile siyasal davranışlar arasında yakın bir ilişki olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır (Günay, 1999, s. 230-231; Çelik, 2002, s. 318). Örneğin, bireylerin kendi dini inançlarına ne kadar bağlı oldukları, siyasi tercihlerini ve partilerin dini konulara yaklaşımını etkileyebilmektedir. Bu durum,

dindar bireylerin, siyasi tercihlerinde dinin önemli bir rol oynadığını ve bu nedenle parti seçimlerinde dini değerlere daha fazla önem verebildiklerini göstermektedir.

Türkiye'de siyasetin dinsel ve seküler sınırlar üzerindeki etkisi, laiklik ilkesi ve din-devlet ilişkileri bağlamında ele alınmalıdır. Devlet, laiklik ilkesiyle, dini kamusal alandan dışlamak yerine, bu ilkeyi, din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına almak için bir araç olarak kullanılır (İmamoğlu, 2001, s. 106). Bu ilke, bireylerin düşünce özgürlüğü, dini inançlarını özgürce yaşama ve ifade etme haklarını korurken, aynı zamanda devletin tarafsızlığını ve herkesin eşitliğini sağlamayı amaç edinmektedir. Laiklik, toplumun farklı düşünce, ideoloji, din ve inançlara sahip bireylerini bir arada yaşatabilme gayretiyle, herhangi bir ideolojiyi, dini veya inancı ayrıcalıklı konuma getirmeksizin adil bir ortam sağlamayı hedefler. Dolayısıyla, laiklik ilkesi, toplumun çeşitliliğini ve özgürlüklerini koruyarak, demokratik bir ulus oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Siyasetin kurumsal rolü, dinsel ve seküler normların belirlenmesi ve uygulanmasında kritik bir konum almaktayken bu kritik konumu ile toplumsal çeşitliliği ve demokratik değerleri göz önünde bulundurarak, bunları korunmayı amaçlamalıdır.

1.3.3. Aile

Aile, toplumun en eski ve temel yapı taşıdır; milletin birlik ve beraberliğini sağlayan evrensel bir kurumdur. Evlilik, bu temeli oluşturan bir yapı taşıdır ve aile, insanın köklerini hissettiği, bireyin geçmişle gelecek arasında köprü kurduğu, değerlerin aktarıldığı ve birlik duygusunun pekiştirildiği bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökalp, 1978, s. 122). Aile ve akrabalık, antropoloji ve sosyolojinin birlikte ele aldığı ortak bir konudur ve toplumsal yaşamın oluşumunda kritik bir role sahiptir (Duman, 2012, s. 24). Bu kurumlar, insan ilişkilerinin temelini oluşturarak toplumun yapısını şekillendirmekte ve sosyal bağların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, aile, sadece fertler arasındaki bağı değil, aynı zamanda milletin huzurlu yaşamını ve birlik duygusunu sağlayan en önemli unsurlardan biri kabul edilebilir.

Bireyin aile içinde bulunduğu ilk yaşantısı, bir köprü gibidir, onu daha büyük bir dünyaya taşır. Aile, içinde doğduğumuz toplumun küçük bir örneğidir; fakat bu örnek, bireyin ilerideki yaşamını şekillendiren birçok unsuru barındırır. Ailedeki roller ve tutumlar, bireyin toplumsal yaşamla olan ilişkisini temsil eder ve gelecekteki

deneyimlerini etkiler. Çocuklar için aile, topluma adım atmaya hazırlandıkları bir okul gibidir; yaş, cinsiyet, eğitim gibi faktörlerle şekillenen bu süreç, yavaşça gerçekleşir. Ancak yetişkinler için aile, sığınacakları bir liman gibidir; yaşamın getirdiği zorluklarla baş etmelerine yardımcı olur ve duygusal tatmin sağlar. Böylece aile, bireyin hayatındaki önemli bir köşe taşı haline gelir, hem hazırlık okulu olarak hizmet verir, hem de güvenli bir liman olarak korur (Karataş, 2001, s. 90).

Ailenin kökeni hakkındaki bilgilerimizin çoğu dinsel kaynaklara dayanmaktadır. Dinler, insanlık tarihinde ilk insanlar olan Adem ve Havva'nın yaratılması ve dünyaya gönderilmesiyle ilk ailenin oluştuğunu ve bu yapının başladığını belirtir. Dolayısıyla, insanlık tarihinin aynı zamanda ailenin tarihiyle iç içe geçtiği söylenebilir (Duman, 2012, s. 24). Bu tarihin dini temelleri de düşünüldüğünde, aile, dini değerler ve gelenek içinde de çok önemli bir yer almaktadır.

Aile, bireyin yaşam içindeki birçok türden ihtiyacını karşılamak noktasında gerçek ve çok yönlü bir işlevselliğe sahiptir. Aile, evlilik ile birlikte bireyin cinsel güdülerinin meşru olarak doyurulması, çocuk yapma ve yetiştirme, nesilleri devam ettirme gibi ihtiyaçları karşılamasıyla biyolojik bir işlev; çocuğun ve hatta bireylerin sevgi, şefkat ve güvenlik hissetme ihtiyaçlarını karşılamasıyla psikolojik bir işlev; bireye değer ve normların öğretilmesi ve bireylerin davranışlarının resmi olmayan kurullarla denetimini sağlamasıyla eğitim işlevi; bireyin bir statü sahibi olma ihtiyacını doğuştan karşılaması ve bireyin bir gruba bağlanma, o grubun parçası gibi hissetme ihtiyaçlarını doğal olarak karşılamasıyla toplumsal bir işlev; bireyin içinde yaşayacağı toplumun değerlerine hazırlaması ve alışkanlıklarını öğrenmesini sağlamasıyla kültürel bir işlev; ve son olarak bireyin beslenme, barınma, geçimini sağlama gibi ihtiyaçlarını karşılamasıyla ise ekonomik bir işlev görmektedir (Kır, 2011, s. 399-400).

Ailelerin yapısı söz konusu olduğundaysa bu yapıların sınıflandırılması için kullanılan ölçütler mevcuttur ve bunlar tek eş- birden fazla kadın eş- birden fazla erkek eş, baba evinde ikamet- ana evinde ikamet- ayrı bir evde ikamet, ataerkil- anaerkil- eşitlikçi gibi çok çeşitli ölçütlerdir (Timur, 1972, s. 97). Fakat çalışmanın bağlamı açısından geleneksel ve seküler aile yapılarını anlamlandırabilmek için geniş ve çekirdek aile yapılarını değerlendirmek daha doğru olacaktır. Görüldüğü üzere aile, yapı

ve işlev açısından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuş ve genellikle en genel anlamı için çekirdek, geçiş ve geniş aile şeklinde ele alınmıştır (Yılmazçoban, 2008, s. 154).

Özellikle kırsal bölgelerde ve tarıma dayalı toplumlarda daha yaygın olarak görülen geleneksel aile yapısında erkeğin, kadın ve gençler üzerinde kesin bir otoritesi bulunması nedeniyle, aile içi ilişkilerde eşitlikten ziyade otoriteye dayalı bir yapı söz konusudur. Karar verme süreçlerinde genellikle cinsiyet ve yaşa dayalı olarak hareket edilmesinden dolayı kişisel yetenekler ve çaba ile farklı bir durumun ortaya konulması mümkün olmamaktadır. Bireyler, aileleriyle anlaşmazlık yaşama lüksüne sahip değildir çünkü aile içindeki otorite yapısı son derece belirgin şekildedir ve özellikle oğullar, genellikle babalarının işini devralır ve evlendiklerinde bile genellikle baba evinde kalmaları beklenmektedir (Karataş, 2001, s. 93-94). Kız evlatların da yine aynı şekilde kendi eşlerinin aileleri ile kalması yönünde bir beklenti bulunur. Geleneksel aile yapısında erkek otoriteli tutum dolayısıyla kadın herhangi bir geçimsizlik belirtisi göstermemeli ve otoriteye itaatkar bir davranış eğiliminde olmalıdır. Bu beklenti beraberinde aile içi geçimsizliklerin azlığını ve bu gibi huzursuzluklar yaşansa dahi evliliklerin sonlanmaması durumunu getirmektedir. Bu sebeple geleneksel ailelerde boşanma pek sık görülmeyen bir olgu olmakla birlikte ailenin karar verme unsurlarından biri görülmeyen kadının görünürlüğü de çocuk yetiştirmek ve ev işlerinden öteye gidememektedir.

Sanayileşme, modernleşme ve sekülerleşme gibi olgularla birlikte aile yapısında da bazı değişimler söz konusu olmuş ve bu değişimler gözle görülür farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Ailelerin yapısı yaygın olarak geniş aileden çekirdek aileye dönüşürken aile içindeki otoriteler ve iş dağılımı bakımından kadın ve erkek rollerinde de değişimler yaşanmıştır.

Geleneksel aile yapısından, rollerin paylaşıldığı modern bir yapıya geçiş sürecinde, erkek ve kadının statüsü ve rollerinde değişiklikler yaşanırken, erkekler artık mutfakta ve çocukların bakımında eşleriyle birlikte rol almaya, kadınlar da ailenin gelirini sağlayan birer üye olarak aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu durum, aile kurumunun, modern yaşamın gerekliliklerine uygun davranış biçimleri geliştirdiğini ve bir uyumla süreci geçirdiğini gözler önüne sermektedir (Bayer, 2013, s. 104).

Çekirdek aile, genellikle sanayileşmiş toplumlarda yaygın olan bir aile yapısıdır ve anne, baba, evlenmemiş çocuklardan oluşan daha küçük bir birim olarak, bireylerin daha bağımsız hale geldiği bir yapı göstererek geleneksel geniş ailenin dönüşümüyle ortaya çıkmıştır. Çekirdek aile, bireysel gelişmeye daha fazla olanak sağlayarak bireylerin kendi yolunu bulmalarına imkan tanırken eş seçimi konusunda genellikle anne ve babanın etkisi olmamaktadır ve evlenme yaşı daha yüksektir, bu durumda temel ölçüt genellikle bireyin kendi geçimini sağlayacak yetkinliğe ulaşmış düzeyde olmasıdır (Karataş, 2001, s. 94).

Günümüzde, özellikle Batı bilimsel literatürünün de etkisiyle, Türk aile yapılarının genellikle çekirdek ailelerden oluştuğu düşünülmektedir. Çekirdek aile yapısının, ailenin bütünleştirici işlevini ortadan kaldırdığı düşünülmese rağmen, işlevsel açıdan bakıldığında, modernizmin etkisiyle geleneksel yapı azalmış olsa da, ailenin bütünleştirici yapısının hala devam ettiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, aile sadece bir ev birliği değil, aynı zamanda toplumun temelini oluşturan, çok yönlü duygusal ve sosyal bağlarla bezenmiş bir yapı taşıdır ve bu rolünü modern dünyada da sürdürmektedir (Yılmazçoban, 2008, s. 154).

Fakat toplumda bireyselleşmenin artması, özellikle eğitim ile birlikte, aileyi ve toplumu bir arada tutan değerlerin farklılaşmasına da yol açmıştır. Kadınların iş hayatına katılımıyla roller ve statüler değişmiştir ve bu mahremiyet kavramının dönüşüm geçirmesi ve hatta bu kavramın yerini şeffaflığa bırakması öngörülerini getirmiştir. Bu gibi değişimler ve öngörüler özellikle de maddiyatın öncelikli hale gelmesi ile başta aileler olmak üzere tüm kurumları etkileyerek toplumsal çözümlere de zemin hazırlamaktadır. Ailevi değerlerin değişmesi ve çözülmesinin, şiddet, boşanma ve suça yönelmenin artmasına neden olabileceği şeklinde bir düşünce de bulunmaktadır (Öz, 2019, s. 831). Toplumun seküler inşası sırasında aile kurumundaki bu büyük değişimlerin şiddetin varlık göstermesine sebep olduğunu söylemek yanlış bir çıkarım olacaktır çünkü şiddet modernleşmeyle varlık göstermiş bir olgu olmamakla birlikte aslında geleneksel toplumda erkek otoriteli aile yapısında kadının sessizliği sebebiyle oluşmamakta veya görünmemektedir. Bu hususta seküler inşa, toplum içinde kadının varlığının güç kazanmasını sağlarken, güç kazanan kadın, köklerinin erkek otoritesine bağlı olmadığı bilincini kazanarak boyun eğme eğiliminden kurtulmaya başlamıştır. Bu sebeptendir ki, seküler kadın veya modernleşmenin aynı zamanda temsili olan kadın,

kendi varlığını kendisinin tanıması ve hatta artık seküler toplum tarafından tanınmasıyla, aile içi şiddet gibi durumlarda sessizliğini bozarak boşanmanın da bir seçenek olabileceği bilincine erişmiştir.

1.3.4. Ekonomi

İnsanın sınırsız gereksinimleri karşısında bunları karşılayabilecek sınırlı kaynakların bulunması, ekonominin temelini oluşturmaktadır. Bu durum, insanları rasyonel kararlar almaya ve kaynakları verimli bir şekilde kullanmaya yönlendirir. Ekonomi, insanların üretim ve tüketim süreçlerini düzenleyerek, gereksinimlerini karşılamak için en iyi yolları aramalarını sağlar. Dolayısıyla, kısıtlı kaynaklar altında iyi bir üretici veya tüketici olması gereken insan, en iyi yol arayışı içinde ekonominin doğmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur (Kızılloluk, 2007, s. 24).

Ekonomik alanın dünyayla olan ilişkisi, bireylerin toplumsal kararlarını yönlendiren merkez bir noktada durmaktadır, çünkü ekonomi, toplumun kaynakları nasıl kullandığını, malların ve hizmetlerin nasıl üretildiğini ve dağıtıldığını belirler. Bireyin ekonomik faaliyetlerini etkileyen unsurların rasyonellik derecesi kadar, rasyonel bireyin idealleştirilmesiyle bireyin duygularını, ilkelerini ve ahlaki kurallarını bir kenara bırakarak rasyonel olma eğilimi göstermesi bakımından ekonomik alandaki rasyonel birey söyleminin bireyin davranışlarını ve motivasyonlarını nasıl şekillendirdiği önemli bir noktadadır (Yüzlü, 2020, s. 22-s. 26).

Anlaşılabacağı üzere ekonomi toplumsal hayatın önem arz eden kurumlarından biridir ve insanların karşılanması gereken sınırsız gereksinimleri ile sınırlı kaynaklar arasındaki temel çatışma şekillendirir. Dinin ve ekonomik gerekliliklerin çatışması, toplumsal hayatta belirli dinamiklerin değişmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla, ekonomi sadece malların ve hizmetlerin üretim ve tüketimi ile sınırlı kalmayarak aynı zamanda toplumun değerlerini, normlarını ve ilişkilerini de etkileyecektir. Bu nedenle, toplumsal hayatta ekonomi kurumu, bireylerin ve toplumun genel refahını etkileyen önemli bir unsurdur.

Dindar bireylerin ekonomik alandaki söylemlerinde modern yapıya bir uyumlanma söz konusu da olduğundan, özel bir farklılaşma göstermemektedir. Modern bireylerse tam anlamıyla bağımsız, özgün ve rasyonel olma iddialarını bazı konularda gösterebilirler de yeni bağımlılıkların ortaya çıkmasıyla tutarlı bir bağımsız yapı

sergileyememektedir. Bu ortaklaşan yapıdan dolayı modernite, bireycilik ve sekülerleşme gibi kavramlar dindar bireylerin de ekonomik faaliyetlerini anlayabilme noktasında ipuçları sunmaktadır (Yüzlü, 2020, s. 101).

İslam açısından bakıldığında ekonomi faaliyetlerinde eşitlik, adalet, dürüstlük, emek ve sorumluluk gibi kavramlar ilke olarak belirleyici rol oynayarak ahlaki boyut özellikle önemsendir ve kârı arttırmaktansa sorumluluk kavramına odaklanmanın daha gerekli olduğu görülmektedir. Ancak uygulamaya bakıldığında bu ilkelere bağlı hususların her zaman takip edilmemesi ve din ile ekonomik gereksinimlerin zaman zaman çatışma yaşaması sebebiyle ilişkilerinin değişkenlik göstermesi söz konusu olabilmektedir (Yüzlü, 2020, s. 103).

Bazı toplumlarda dini inançlar, ekonomik kararları ve davranışları şekillendirirken, diğer toplumlarda ise seküler değerler ve piyasa dinamikleri belirleyici olabilmektedir. Örneğin, bazı İslam ülkelerinde İslam'a uygun ekonomik ilkeler ve uygulamaların benimsenmesi, ekonomik faaliyetleri etkileyebilirken, Batılı seküler toplumlarda piyasa güçleri ve tüketim alışkanlıkları ekonomiyi belirleyebilir. Ancak, günümüzde küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, bu dini ve seküler yapılar arasındaki sınırlar, giderek bulanıklaşan ve değişme gösteren bir yapıda olabilmektedir. Örneğin, bazı dini gruplar ekonomik faaliyetlerini daha seküler bir şekilde yönetebilirken, bazı seküler toplumlar da dini değerlere daha fazla önem vermeye başlayabilir. Sonuç olarak, ekonomi kurumunun dini ve seküler yapılar içindeki değişimi, toplumların kültürel, siyasi ve ekonomik dinamiklerine bağlı olarak farklılık gösterebilmekte ve bu değişimler, toplumların ekonomik ve sosyal yapısını etkileyebilmektedir. Fakat genel itibarıyla belirtmek gerekir ki, ekonomi kurumu söz konusu olduğunda dinsel ve seküler yapılar arasında çok derin uçurumlardan söz etmek mümkün değildir.

1.3.5. Eğitim

Toplumun düzenli ve kurallara bağlı yaşamasını sağlayan en önemli kurumlardan biri de eğitimidir. Toplumun varlığı, insanlar arasındaki ilişkiler ve etkileşimlerle şekillenir ve eğitim bu ilişki ve etkileşimlerin temelini oluşturmaktadır. Eğitim, toplumun devamlılığı için hayati öneme sahiptir (Aslan, 2001, s. 27-28). Birey açısından bakılacak olursa, birey, toplumsal yapı içinde varlığını sürdürürken, aile

kurumu sebebiyle doğuştan sahip olduğu statünün dışında, sonradan edineceği statüyü belirlemesi noktasında eğitim önem arz etmektedir (Şahin, 2019, s. 459).

Küreselleşme sürecinde sosyal birikimi bulunan toplumların sürece motive olmalarını ve mücadele etmeye hazır hale gelmelerini sağlamada eğitimin kapsamlı bir rolü bulunmaktadır. Köklü ve dayanışma içinde olan toplumların bireyleri ve kurumları, eğitim kurumunu bu süreçte daha başarılı hale getirme eğilimindedir. Günümüz eğitiminde, mesleki ve teknik becerilerin yanı sıra, toplumsal yapıyı güçlendiren ve sosyal dinamikleri harekete geçiren özelliklerin de bulunması gereklidir (Çalık ve Sezgin, 2005, s. 61). Eğitim sistemi, her toplumun değerleri ve normlarıyla beslenir ve kültürle yakın bir ilişki içindedir. Modern toplumun gerektirdiği yetkinlikler bireylere, eğitim aracılığıyla kazanılabilmekte ve birey, modern yaşamın gereksinimlerine bu sayede uyum sağlayabilmektedir (Şahin, 2019, s. 462).

Eğitim, birincil amacıyla bireylere toplum kültürünün aktarılması rolünü yerine getirmelidir (Aslan, 2001, s. 29). Bireyin toplumsal kültüre uyumlanması işlevi dışında toplumsal değişmelerin kolaylaşması da yine eğitim alanındaki çalışmalarla sağlanabilmektedir (Şahin, 2019, s. 465). Buradan yola çıkarak söylenebilir ki, eğitimin toplumsal kültürün aktarılması işleviyle sınırlı kalması yetişmekte olan kuşak için olumsuz sonuçlara da sebep olabilir. Bu sebeple eğitim, bireyi içinde yaşayacağı toplumsal zemine hazırlarken, hem toplumdaki değişimleri eş zamanlı olarak yakalayabilmesi hem de bireyi, yüksek verim sağlayabileceği ölçüde bilgi, birikim ile donatması beklenmektedir.

Özellikle Türk toplumu olmak üzere çağdaş uygarlık seviyesini hedefleyen toplumların eğitim kurumundaki laikleşme sürecini gerçekleştirmesi gerekli görülmektedir fakat Türk toplumunun eğitim kurumunda din derslerinin devamlılığı, dini eğitim veren yapıların azalmak yerine artış göstermesi gibi sebeplerle bu sürecin halen tamamlanamadığı savunulmaktadır (Çelenk, 2008, s. 375).

Eğitimin, toplumun temelini oluşturan değerleri, normları ve kültürel mirası aktarmasının yanı sıra, bireylerin kişisel ve mesleki gelişimini sağlayarak toplumsal uyum ve ilerlemeyi destekleyen bir yapısı olduğu görülmektedir. Toplumun sosyal dokusunu güçlendiren eğitim, aynı zamanda bireyleri farkındalık sahibi, eleştirel düşünebilen ve empati yeteneği gelişmiş bireyler olarak yetiştirmektedir. Başka bir

yandan bireylere teknolojik ve ekonomik değişimlere ayak uydurabilmek için gerekli becerileri kazandırarak toplumsal dönüşüme de katkıda bulunur. Dolayısıyla, eğitimin toplumsal önemi sadece bireylerin yetişmesiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda daha adil, güvenli ve ilerici bir toplumun inşasına da katkıda sağlamış olur.

Eğitim, dini ve seküler değerlerin etkisi altında şekillenirken, her toplumun bu konudaki yaklaşımı farklılık gösterebilmektedir. Dini değerlere dayalı eğitim, genellikle ahlaki ve manevi değerleri vurgularken, seküler açıdan eğitim daha çok bilimsel ve akademik bilgiye odaklanabilmektedir. Ancak modern toplumlarda, eğitim genellikle dini ve seküler değerler arasında denge kurarak çeşitli perspektiflerin bir araya getirilmesine çalışmalıdır. Bu haliyle eğitim, laikliğe de uygun bir nitelik göstererek herkesin ihtiyaçlarına ve inançlarına uygun bir konumlanma gerçekleştirirken toplumun çeşitliliğini ve hoşgörüsünü de yansıtabilir.

1.3.6. Boş Zaman

Boş zaman etkinliği, Toplum Bilimleri Sözlüğünde, tanımsal anlamıyla kişilerin veya grupların, boş zamanlarını değerlendirmek için yaptığı, isteyerek katıldığı, dinlendirici ve eğlendirici aktiviteler olarak karşımıza çıkmaktadır (Güven, 2019, s. 1127). Aynı zamanda, toplumsal hayatın gerektirdiği iş zorunluluğundan ve günlük hayatın baskısından kaçma fırsatı sunduğu düşünülmektedir (Aytaç, 2004, s. 116).

Toplumdan öğrenilen her şeyi kapsayan ve sanatı, hareket biçimini, estetiği içeren bir kavram olarak kültür, boş zaman aktiviteleri ile sıkı sıkıya bir bağ içindedir. Dolaylı olarak boş zamanın, kültürlerin kendine ait bir ürünü olduğu, aynı zamanda ait olduğu kültürü öğretmek gibi bir işlevi olduğu düşünülmektedir (Ağaoğlu, Bayrak, Aybek ve Yazarer, 2005, s. 70).

Çalışmanın bağlamında kalabilmek adına boş zaman etkinliklerine İslam perspektifinden bakıldığında, boş zaman etkinlikleri hayatın şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamakta ve boş zamanın, boşa harcanan zaman olmaması gerektiği kabul edilmektedir. Kutsal metinlerde, bireylerin boş zamanlarını değerlendirmeleri vurgulanırken, sürekli aynı uğraşın insanı yorabileceği ve dinlenmenin farklı aktivitelerle yapılmasının daha sağlıklı olduğu görüşü hakimdir. Önemli günlerde İslami değerlere uygun eğlencelerin yapılmasına izin verilmekte, ancak aşırıya kaçmadan, İslami prensipleri aşmayan ve uygun kabul edilen davranışlarda bulunmak önemli

görülmektedir. Faydalı etkinliklerle geçirilmesi, İslam'da kısıtlı kabul edilen zamanın etkili kullanılması için önemli görülür ve spor gibi sağlıklı aktivitelerin yapılmasının yararlı olduğu vurgulanmaktadır (Ayar, 2018, s. 1055).

Boş zaman etkinlikleri sadece eğlence veya dinlenme değil, aynı zamanda bir insanın manevi ve fiziksel gelişimine de katkı sağlayabilmektedir. İslami açıdan, boş zamanların değerlendirilmesinde denge ve ölçü önemli sayılabilir. Dinlenmek ve eğlenmek önemli olsa da, aşırıktan kaçınılmalıdır. Bu süreçte, sağlıklı aktiviteler yapmak ve toplumsal sorumluluklarımızı yerine getirmek de önemli görülür. Bu bakımdan boş zamanın kullanımı söz konusu olduğunda özellikle İslami değerlere uygun etkinliklere katılarak manevi yönden de gelişme sağlanabilmektedir. Boş zamanların kullanımına dinsel ve geleneksel yönden bakıldığında, toplumun değerlerine ve inanç sistemlerine derin bir şekilde kök saldığı, etkili bir şekilde değerlendirilmesiyle hem kişisel gelişime katkıda bulunulabileceği hem de toplum için daha faydalı bireyler olunabileceği düşünülmektedir. Geleneksel olarak, boş zamanlar genellikle aile ile birlikte geçirilmekte, özellikle özel günlerde ve kutlamalarda bir araya gelmektedir.

Dini açıdan ise, boş zamanlar manevi gelişim için önemli bir fırsat sunarak ibadetlerin yanı sıra, Kur'an okumak, dua etmek ve toplum içinde sosyal hizmetlerde bulunmak gibi etkinliklerle manevi tatmin sağlayabilmektedir. Bu etkinlikler, bireylerin dini kimliklerini güçlendirirken, toplumsal dayanışma ve birlik duygusunu da pekiştirmektedir. Geleneksel ve dinsel açıdan değerlendirildiğinde, boş zaman etkinlikleri sadece kişisel tatmin için değil, aynı zamanda toplumsal ve manevi zenginlik için de önemlidir.

Kuşkusuz, boş zaman kavramı tarihte farklı bir boyuta evrilmiş, özellikle Endüstri Devrimi sonrasında kentleşme ve modernleşme ile birlikte yeni bir yaşam tarzının yaygınlaşması ve işçilerin zamanlarının kontrol altında tutulması politikalarıyla şekillenmiştir. Ancak, günümüzde bu kavram, tüketim odaklı ve hızla değişen bir yapı içinde değerini kaybetmeye devam etmiş ve artık bir özgürlük durumu olmaktan çıkarak, pazarlanabilir bir meta haline gelmiştir (Güven, 2019, s. 1143).

Kapitalizm, tüm toplumsal ve kültürel unsurları etkilediği, bir yeniden oluşturma ve değişim sürecine soktuğu gibi boş zamanı da bu sürece dahil etmiştir. Fakat bu dahil etme, boş zamanı toptan bir dönüşüme sokmaktan öte, kendi alanında kendine fayda

sağlayabilecek bir hale getirme sürecidir. Toplumun bireylerini kendi iç işleyişine eklemlendirerek, boş zamanların, modernlik sürecinin metalaşmış bir parçası olarak araç görevi gördüğü bir hale getirmiştir (Aytaç, 2004, s. 117- s. 135).

Tüketim çılgınlığının gün geçtikçe artmasıyla ve her şeyin ticari bir değere dönüşmesiyle çocukluğun bile büyük endüstrilerin etkisi altında yeniden şekillendiği ve ticarileştirildiği, yaşam tarzlarımız ve tercihlerimizin daha standart hale geldiği, farklılıkların azaldığı, medya ve teknolojinin de bu süreci hızlandırarak, kültürel alışkanlıklarımızı şekillendirdiği ve ana akım trendlere uyum sağlanmasına sebep olduğu şeklinde bir düşünce vardır (Aytaç, 2006, s. 45).

Toplumsal değişimlerle birlikte boş zamanın anlamı ve kullanımları da önemli ölçüde değişim göstermiş ve artık, boş zamanın değeri, modern toplumlarda nasıl iyi değerlendirildiği ile ilişkilendirilmeye başlamıştır. Ancak, bazıları için boş zaman, mücadeleyle elde edilen bir zaman diliminden öteye gidememekte; sınırlı seçenekler arasında temsili bir özgürlükle yapılan etkinliklerle sınırlı kalmaktadır. Bazıları içinse, boş zaman bir kayıp olarak görülmekte ve bu nedenle boş zamanın işe yarayan aktivitelerle doldurulması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Büyüyen bir pazar olarak görülen boş zaman aktivitelerinin, sahte bir özgürlük hissi yaratarak boş zamanın verimli geçirildiği hissiyle, reklam ve yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla dayatılmasının, tüketim toplumunun bir eseri olduğu düşünülmektedir (Güven, 2019, s. 1144-1145).

Boş zaman etkinliklerinin modern çağın beraberinde değişim geçirdiği kabul edilen bir gerçektir. Ancak ticari etkinliklerin popülerleşmesiyle, boş zaman etkinliklerinin beraberinde getirebileceği olumsuzluklar olduğu da bir gerçektir. Fakat her boş zaman etkinliğinin olumsuz sonuçlar doğuracağını söylemek yanlış olacağı gibi birey ve toplumlar tarafından dengeli bir boş zaman planlamasıyla bu risk ortadan kaldırılabılır (Arslan, 2011, s. 7).

Boş zaman etkinliklerinin modernleşmesi ve sekülerleşmesi, bahsedilen toplumsal değişimlerin bir yansımasıdır. Modern çağın hızla değişen dinamikleri, geleneksel ve dinsel etkinliklerin yerini daha seküler ve çeşitli aktivitelere bırakmasına neden olmuştur. Bu süreçte, bireylerin dini inançlarının etkisi azalırken, bireysel tercihler ve kişisel ilgi alanları ön plana çıkmaktadır. Kitap okuma, spor, seyahat, sanat etkinlikleri

gibi seküler aktivitelerin popülerliğinin arttığı görülmektedir. Bu durum, bireylerin manevi ihtiyaçlarını farklı yollarla karşılmasına olanak tanırken, aynı zamanda toplumsal bağların ve dayanışmanın azalmasına da neden olabilecek bir unsurdur. Ancak, boş zaman etkinliklerinin modernleşmesi ve sekülerleşmesi, bireylerin daha özgür ve çeşitli deneyimler yaşamasına ve kişisel gelişimlerine katkı sağlamasına da olanak tanıyabilir. Bu sürecin dikkatle yönetilmesi, toplumsal değerlerin ve dayanışmanın korunması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Ankara şehrinde yapılan araştırmaya göre, çalışma hayatının yoğun temposu ve metropol yaşamının getirdiği yorgunluk nedeniyle, insanlar boş zamanlarında genellikle gazete okuma ve dinlenme gibi daha pasif aktiviteler tercih etmektedir ve aynı araştırmada ortaya çıkan bir diğer bulgu ise, orta gelir grubundaki katılımcıların çoğunlukla ücretsiz veya düşük maliyetli etkinliklere katıldığı; özellikle yürüyüş, koşu ve doğa yürüyüşü gibi fiziksel aktivitelere ilgi gösterdikleridir (Gürbüz, Yenel, Özdemir, Akgül ve Karaküçük, 2011, s. 50).

Toplumsal yapının etkisiyle boş zaman etkinlikleri değişim göstermiş olsa da son yıllarda Türkiye'de boş zaman aktivitelerine olan ilgi artmış görünmektedir. İnsanların boş zamanlarını aktif bir şekilde kullanarak gelişimlerine katkıda bulunmaları, aile ve arkadaşlarıyla vakit geçirmeleri veya açık hava alanlarını ziyaret etmeleri, bireysel mutluluğu arttırabileceği ve bu durumun ekonomik ve sosyal açıdan topluma fayda sağlayabileceği düşünülmektedir (Coşkun, 2021, s. 59).

Boş zaman etkinliklerinin değinilmesi gereken bir başka boyutu ise sekülerleşen toplumlarla birlikte yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen sosyal medya ve oyun gibi etkinliklerdir. Özellikle dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte, oyunlar ve sosyal medya platformları, insanların boş zamanlarını doldurmak için yaygın olarak tercih edilen aktiviteler haline gelmiştir. Oyunlar, çeşitli platformlarda kolayca erişilebilir ve geniş bir kullanıcı kitlesine hitap edebilir durumdayken, sosyal medya ise insanların iletişim kurma, içerik paylaşma ve etkileşimde bulunma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak, bu unsurların yaygınlaşmasıyla birlikte bazı endişeler de ortaya çıkmıştır. Özellikle aşırı oyun oynama ve sosyal medya kullanımı, bireylerin gerçek dünya ile bağlarını zayıflamasına sebep olabilmekte ve sosyal izolasyona yol açabilmektedir. Ayrıca, sürekli ekran başında geçirilen zamanın fiziksel sağlık üzerinde olumsuz etkileri

olabilmekte ve üretkenlik düzeyini düşürebilmektedir. Bu durumda önemli olan nokta ise, oyunlar ve sosyal medya gibi dijital etkinliklerin bilinçli bir şekilde kullanılması ve denge sağlanmasıdır. İnsanlar, bu aktiviteleri keyif almak ve iletişim kurmak için kullanırken, aynı zamanda gerçek dünya etkileşimlerine ve diğer boş zaman etkinliklerine de zaman ayırmalıdır. Ayrıca ebeveynlerin, çocukların oyun ve sosyal medya kullanımını yönlendirmesi ve denetlemesi de önemlidir, ancak bu yol ile sağlıklı bir denge sağlanabilecek ve boş zamanların verimli bir şekilde değerlendirilmesi mümkün olabilecektir.

Günümüzde, teknolojinin hızla gelişmesi ve dijital medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, televizyon hala en önemli boş zaman etkinliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. İnsanlar, yoğun iş ve yaşam temposundan sonra eve döndüklerinde, streslerini azaltmak ve keyifli vakit geçirmek için televizyon izlemeyi tercih etmektedirler. Televizyon, geniş bir içerik yelpazesi sunarak herkesin ilgisini çekebilecek programları barındırmaktadır ve diziler, filmler, belgeseller, spor karşılaşmaları, yemek programları, haberler gibi herkesin kendi zevkine ve ilgi alanına uygun içeriği bulabileceği çeşitli programlar ile izleyicilere farklı tercihler sunmaktadır. Ayrıca, televizyon izlemek, ailelerin bir araya gelmesini sağlayan önemli bir boş zaman etkinliği olarak da karşımıza çıkmaktadır. Akşam saatlerinde evde toplanan aile bireyleri, birlikte sevdikleri programları izleyerek kaliteli zaman geçirirler ve bu, aile bağlarını güçlendirerek iletişimi artırır. Sonuç olarak, günümüzde televizyon, hala en önemli boş zaman etkinliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çeşitli içerikleri ve aile birliğini güçlendiren yapısıyla, insanların stres atmasına ve keyifli vakit geçirmesine olanak sağlar.

1.4. MODERN BİR TOPLUMSALLAŞTIRICI OLARAK TELEVİZYON

İnsanların kişilikleri, kültürleri ve toplumsal yapıları, iletişimin etkisi altında şekillenmektedir. Son yıllarda, kitle iletişim araçları hayatımızda önemli bir yer edinmiştir ve insanlar artık vakitlerinin çoğunu bireysel etkinlikler yerine bu araçlarla geçirmekte ve hatta bu araçlara bağımlı hale gelmektedir. Televizyon, diğer kitle iletişim araçlarına göre daha fazla tercih edilmekte ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Televizyonun gelişimi ve öneminin artması, kişisel, toplumsal, kültürel ve siyasi gelişimlerle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, toplumdaki etkili iletişim eksikliği, insanların

televizyona yönelmesini sağlamaktadır (Yaktıl Oğuz, 2000, s. 27). Televizyon, iletişim araçları arasında en çok tartışılan ve incelenen yapılardan biri olmakla birlikte sosyal, ekonomik ve hukuki açılardan önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, iletişim ve kitle iletişim çalışmalarında 1950'lerden bu yana odak noktası haline gelmiştir (Erdoğan, 2008, s. 13).

Televizyonun 20. yüzyılda hızla evrim geçirmesi ve küresele yayılmasıyla birlikte, toplumlar üzerinde derin etkiler bıraktığı, kültürel alışkanlıkları, toplumsal değerleri ve siyasi görüşleri şekillendirmede ve hatta reklamcılık ve pazarlama stratejilerinin de belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ancak, bu güçlü etkilerin yanı sıra, televizyonun manipülatif ve bilgiyi yüzeyselleştiren bir araç olarak eleştirilmesi de yaygın olarak görülür. Dolayısıyla, televizyonun karmaşık ve çelişkili doğasını anlamak, medya okuryazarlığının ve eleştirel düşüncenin önemini kavramakla mümkün olabilecektir.

Frankfurt Okulu, medya ve kültür üzerine oldukça eleştirel duruş sergileyen bir düşünce ekolüdür ve bağımsız olarak yürüttükleri bilimsel çalışmalarda, kapitalist sistemin toplumsal ve kültürel etkilerini eleştirmişlerdir. Okul, kitle iletişim araçlarını, toplumdaki egemen ideolojiyi yaymak ve sürdürmek için kullanılan araçlar olarak görür. Onlara göre, radyo, sinema, gazete ve kitap gibi kitle iletişim araçları, halkı aydınlatmak yerine, mevcut güç sahiplerinin çıkarlarına hizmet eden araçlardır. Kapitalist bir toplumda her şeyin parayla ölçüldüğü bir ortamda, bu araçlar aslında halkın yararına değil, iktidarın sürdürülmesi için kullanılır. Medyanın, bireylerin düşünce ve davranışlarını kontrol altına alarak onların eleştirel düşünme yetilerini zayıflattığını ve pasif tüketicilere dönüştürdüğünü savunurlar. Frankfurt Okulu'na göre medya, yalnızca bilgi sunmakla kalmaz; medya araçları bireylerin özgürleşmesini engelleyen, onları düşünsel olarak kontrol altına alan ve aynı zamanda belirli bir düşünce sistemine yönlendiren ideolojik bir güçtür. Bu nedenle, bu okulun eleştirileri, kitle iletişim araçlarının hem burjuvazinin bireyci değerlerini yayarak hem de işçi sınıfının devrimci potansiyelini bastırarak toplumsal düzeni koruduğunu savunur (Begtumur, 2018, s. 53-63).

Max Horkheimer, eleştirel teori geleneğinin gelişiminde kilit bir figür olarak Frankfurt Okulu'nun liderliğini yapmıştır ve o dönemin popüler medya araçları olan

radio, sinema ve dergiler, Horkheimer tarafından derinlemesine eleştirilmiştir. Ona göre, bu medya araçları sadece eğlence sağlamaz; aynı zamanda toplumdaki mevcut güç yapısını sürdürmeye hizmet eden bir kültür endüstrisinin parçasıdır. Bu araçlar, egemen ideolojiyi yaymak ve meşrulaştırmak için kullanılır, bu yüzden Horkheimer, onları toplumsal değişime karşı bir engel olarak görür. Medya, toplumu pasifize eden ve mevcut sisteme boyun eğdiren bir araç olarak işlev görmektedir (Begtumur, 2018, s. 53).

Theodor W. Adorno, Frankfurt Okulu'nun önde gelen düşünürlerinden biri olarak, kitle iletişim araçlarını güçlü bir ideolojik araç olarak değerlendirmektedir ve sanat, müzik, film gibi kültürel üretimlerin, toplumdaki egemen güçlerin çıkarlarını korumak amacıyla kullanıldığını savunur. Ona göre, medya ürünleri sadece eğlence sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun eleştirel düşünme yetisini zayıflatan ve onları mevcut düzeni kabullenmeye iten bir işlev görür. Medya, insanların farkında olmadan sahte ve yüzeysel hazlara kapılmasına neden olur ve bu da onları demokrasi ve eleştirel düşünceden uzaklaştırır. Adorno, kitle iletişim araçlarının “insan ruhunun derinliklerine nüfuz eden bu büyük etkilerinin” deneysel yöntemlerle dahi gerçekleştirilemeyeceğini savunmaktadır (Begtumur, 2018, s. 56-57).

Leo Lowenthal, Frankfurt Okulu'nun önemli bir düşünürü olarak, kitle iletişim araçlarının toplumsal etkilerini derinlemesine incelemiştir. O, özellikle televizyonun zararlı etkilerini vurgular ve bu durumu açıklamak için Goethe'nin bir sözünü örnek gösterir; “saçma sapan konuşmak, ya da hatta yazmak, ne bedeni ne ruhu öldürür; her şey değişmeden kalır. Ama gözler önüne serilen saçmalığın, büyüdü bir hakkı vardır; duyları zincire vurduğundan, zihin köle olarak kalır.” Lowenthal, televizyonun yanı sıra radyo, film, gazete ve kitapların da insanları yüzeysel bir eğlenceyle oyaladığını ve derin düşünmeden alıkoyduğunu savunur. Ancak sinema ve televizyon gibi birden fazla duyuyu aynı anda etkileyen medya araçlarının, insanların eleştirel düşünme ve hayal etme yetilerini daha da körelttiğini, bu nedenle de gazete ve dergiler gibi medya araçlarına göre daha olumsuz bir etki yarattığını savunmaktadır (Begtumur, 2018, s. 61-62).

Frankfurt okulundan farklı olarak Baudrillard'a göre ise televizyon, saf bir gürültü kaynağı ve anlamsız bir boşluk gibidir. Televizyon ekranında sürekli bir imaj ve bilgi akışı vardır, ancak bu akış o kadar yoğundur ki, anlam kaybolur. Bu durumda, izleyici

yalnızca parlayan ve sürekli değişen görüntüler görür, ancak bu görüntülerde derin bir anlam bulunmaz. Baudrillard'a göre, medya öylesine hızlı ve yoğun bir şekilde görüntüler sunar ki, bu görüntüler artık belirli bir şeyi temsil etmeyi bırakır ve sadece birbirine işaret eder. Bu durum izleyiciyi, sürekli tekrarlanan ve anlamsızlaşan imgeler arasında kaybolmuş gibi hissettirir. Sonuçta, izleyici, çok fazla görüntüyle karşılaşmaktan dolayı bir tür duyarsızlık, uyuşukluk ve kayıtsızlık yaşar. Bu da izleyiciyi, “parçalara ayrılmış aynalardan yapılmış bir eğlence evinde” sonsuz bir görüntü oyununun içinde sıkışıp kalmış gibi hissettirir (Baudrillard, 1983a ve 1983b, akt. Varol, 2011, s. 128).

Tüm eleştirilerin yanında televizyonun tek başına anlamı tamamen ortadan kaldırıp yüzeysel ve derinlikten yoksun bir medya ortamı yarattığını ileri sürmenin aşırı bir değerlendirme olduğu da düşünülmektedir. Çünkü televizyonun ve diğer medya formlarının günümüzdeki kimliğin şekillendirilmesinde hala önemli bir rolü vardır. Yani televizyon sadece boş ve etkisiz görüntüler sunmakla kalmaz; aynı zamanda insanların düşünce ve davranışlarını etkilemeye ve yönlendirmeye devam eder. Geleneksel olarak toplumda mitlerin ve ritüellerin oynadığı rolü, günümüzde televizyonun üstlendiği düşünülmektedir. Televizyon, modern dünyada toplumsal değerleri ve kimlikleri inşa eden bir araç olarak işlev görmektedir (Varol, 2011, s. 129).

Televizyon, iletişim araçları içerisinde farklı işlevleri sağladığı bir konuma sahiptir. Yerel televizyonlar, bölgesel haberleri sunarak yerel halkı güncel gelişmelerden haberdar ederek yerel gündemi oluşturma ve sunma, kamuoyunun oluşması gibi işlevleri sağlarken, ulusal televizyonlar geniş bir kitleye ulusal ve uluslararası öneme sahip olayları aktarmaktadır. Bu haber yayınları, toplumun siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alandaki gündemini belirlemeye ve yönlendirmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca televizyon, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, eğitim amaçlı programlar yayınlarak bireylerin bilgi, beceri ve yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlayarak eğitim işlevini de yerine getirir. Bu programlar, okul öncesi eğitimden, mesleki eğitime kadar geniş bir yelpazede yer alabilir ve izleyicilere farklı alanlarda bilgi edinme fırsatı sunar. Bununla birlikte, televizyon günlük yaşamın rutininden sıkılan izleyicilere çeşitli eğlence programları sunarak streslerini azaltmalarına ve zevkli vakit geçirmelerine olanak tanıyarak eğlence sağlama işlevini de yerine getirir. Bu programlar, komedi şovlarından yarışma programlarına kadar çeşitli türlerde olabilir ve

izleyicilere geniş bir yelpazede eğlence seçenekleri sunar. Son olarak, televizyon, reklam verenlerin ürün ve hizmetlerini tanıtmalarına olanak sağlayarak ticari faaliyetleri destekler ve ticari bir platform olarak da hizmet verir. Ulusal kanallar genellikle büyük ölçekli firmaların reklamlarını yayınlarken, yerel televizyon kanalları yerel işletmelerin tanıtımına odaklanarak yerel ekonomiyi desteklemektedir. Bu reklam yayınları, izleyicilere farklı ürün ve hizmet seçenekleri hakkında bilgi verirken, şirketlerin de müşteri kitlesini genişletmelerine yardımcı olmaktadır (Bağardı, 1999, s. 101-102-103-104).

Televizyonun, toplumsal açıdan çeşitli işlevleri genellikle haber ve bilgi aktarımıyla ilişkilendirilse de bu işlevler ikinci planda kalarak, yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, insanlar için öncelikle serbest zamanlarını geçirmek ve dinlenmek için bir araç olması işlevi daha çok ön plana çıkmaktadır (Zavalsız ve Soydaş Dağcı, 2019, s. 198). Medya araştırmaları, televizyonun özel bir konuma sahip olduğunu belirterek birçok kişiye eğlence sunma amacının önemli olduğunu göstermektedir. Teknolojik ilerlemeler, bireysel eğlence deneyimlerini artırırken toplumsal katılımı azaltabilmektedir. Bu bağlamda, televizyonun eğlendirme işlevi genişlerken, toplumsal bağlar azalma göstermektedir. Araştırmalar, televizyon izleme alışkanlıklarının ve motivasyonlarının, yerel topluluk katılımı ile ters orantılı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, televizyonun eğlendirici işlevi artarken, yerel topluluk katılımı azalmaktadır. Bu durumun nedeni sadece televizyon değil, evde eğlence imkanı sunan diğer teknolojilerin de etkisi söz konusu olmasıdır (Çakır, 2005, s. 139).

Televizyon, çocukların toplumsallaşmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Olumlu içeriklerle, eğitici programlar aracılığıyla çocuklar sosyal becerilerini geliştirebilir ve paylaşma, taklit etme gibi davranışlarını pekiştirebilirken ayrıca ailelerin bir araya gelmesini sağlayarak ortak paylaşımlar oluşturmayı da sağlayabilmektedir. Ancak, aşırı televizyon izlemek çocukların dış dünyaya olan ilgisini azaltabilir ve yanlış tutumlar sergilemelerine neden olabilir. Şiddet içerikli programlar da çocukların şiddet eğilimini artırabilir, bu da toplumsallaşmalarını olumsuz etkileyecektir (Büyükbaykal, 2007, s. 37).

Televizyon aynı zamanda bireylerin davranışlarını da şekillendirebilirken özellikle çocuklar ve gençler televizyon programlarını izleyerek karakterlerin davranışlarını

model alabilmektedir. Bu nedenle, televizyonun içeriği ve mesajları, toplumda kabul gören davranış biçimlerini etkileyebilmektedir. Örneğin, şiddet içeren televizyon programlarının izlenmesi izleyicilerde şiddet eğilimini arttırabilmekte veya televizyon reklamları tüketim alışkanlıkları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabilmektedir. Toplumsal etkileri, kültürel değişimlerin yansımaları sunma ve bireylerin davranışlarını şekillendirme potansiyeli ile televizyon, toplumların yapısını ve dinamiklerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Ancak, bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır ve bu yönler toplumlar tarafından dikkatle yönetilmelidir.

Modern toplumun dinamikleri ve bireylerin günlük yaşamlarını anlamada, özellikle iletişim teknolojilerinin evrimiyle paralel olarak kitle iletişim araçlarının insan yaşamında giderek daha belirgin bir rol oynaması önemli detaylar vermektedir. Artık insanlar, bilgiye ve eğlenceye ulaşmak için televizyon, internet, sosyal medya gibi araçlara daha çok başvurmaya başlamıştır. Ancak, bu durumun beraberinde getirdiği bağımlılık ve bilgi bombardımanı gibi riskleri de göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca, kitle iletişim araçlarının kullanımının toplumsal ve kültürel normlara olan etkisinden de söz etmek mümkündür. Özellikle, bilgi akışının kontrolü ve medya manipülasyonu gibi konular, demokratik bir toplumun sağlıklı işleyişi için hassasiyetle farkında olunması gereken konulardır. Bu nedenle, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, hem fırsatları hem de beraberinde getirdiği sorumlulukları anlamak ve değerlendirmek önemli bir konu haline gelmiştir. Televizyon, geleneksel iletişim araçlarının yerini alarak, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde önemli bir rol oynayarak modernleşme sürecinde toplumları etkileyen önemli bir araç olmuştur. Bilgi ve eğlenceyi hızlı bir şekilde milyonlarca insana ulaştırma kapasitesiyle televizyon, toplumları, daha geniş bir perspektiften görmeye ve farklı kültürel deneyimleri keşfetmeye teşvik etmiştir. Ancak, televizyonun toplumsallaştırıcı rolü, sadece olumlu etkilerle sınırlı olmamakla birlikte özellikle reklamlar ve popüler kültürün yayılmasıyla, bazı kültürel değerlerin homojenleşmesine ve yerel kültürel kimliklerin erozyonuna neden olabilmekte ve bu durum, toplumların çeşitliliğini ve kültürel zenginliğini tehdit eden bir unsura dönüşebilmektedir. Günümüzde, dijitalleşme ve internetin yükselişiyle birlikte televizyonun rolü ve etkisi de değişim göstermiştir. Artık insanlar televizyonu sadece pasif bir şekilde izlemekle kalmayıp, interaktif içeriklerle etkileşime girebilmekte ve kendi içeriklerini üretebilmektedir ve bu da toplumsal etkileşim ve

katılımın farklı bir boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak, televizyonun toplumsallaştırıcı rolü, toplumların modernleşme sürecinde de önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, bu rolünün yanı sıra, kültürel çeşitliliği koruma ve yerel kimlikleri güçlendirme açısından da dikkatli bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

1.5. TÜRKİYE’DE AİLEYE DAİR SEKÜLER VE DİNSEL KATEGORİLERİN TELEVİZYONDA SUNULMA BİÇİMLERİ

Türkiye’de aile yapısı, kültürel ve dini çeşitlilikten etkilenen dinamik bir konudur ve televizyon, toplumda aile kavramının algılanmasında, bu algının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Televizyon yayıncılığında artan kanallarla birlikte diziler yaygınlaşmaya başlayarak ticari kaygılarla reklam sahası olarak da büyük değer görürken aynı zamanda toplum içindeki birçok farklı kesime hitap etmekte ve hem toplumsal hem aile ilişkilerine yönelik görüntüler sunmaktadır (Pekdemir ve Yılmaz, 2022, s. 11).

Dizilerde gösterilen aile yapılarında, lüks yaşam tarzının vurgulanması, gösterişli tüketimin önemi, aile içinde bireysel taleplerin artması, güvensizlik duygusunun yaygınlaşması ve aile ilişkilerinin çıkarlar üzerine kurulması gibi ortak bazı özellikler bulunmaktadır. Özellikle kadınların ekonomik olarak daha güçlü hale gelmesiyle birlikte geleneksel aile yapıları da zamanla bir değişime girmiştir ve bunun yansımalarını, boşanma konulu dizilerde kadının boşanma süreci içinde kendi kimliğini var etme mücadelesinin yanı sıra geleneksel aile yapısının toplum tarafından korunma çabası arasında bir çatışma söz konusu olması gibi örneklerden görebilmekteyiz (Çelik, 2020, s. 411). Daha özelde bir örnek olabilmesi bakımından 2017-2019 yılları arasında FOX TV isimli televizyon kanalında yayınlanan “Kadın” dizisi başrol karakteri Bahar’ın, eşinin ölümünden sonra çocuklarıyla hayatta kalma mücadelesini ve kendi kimliğini bulma sürecini ele almaktadır. Bu süreçte, Bahar’ın güçlü ve bağımsız bir kadın olarak ayakta kalmaya çalışması, geleneksel aile yapısının modern hayatın zorlukları karşısında nasıl değiştiğini ve bu değişimin toplumda yarattığı çatışmaları gözler önüne sermek üzere seçilen bir örnektir. Dizi, aynı zamanda bireysel taleplerin ve çıkar ilişkilerinin aile içinde nasıl ön plana çıktığını da vurgulayarak topluma bir perspektif sunmaktadır.

Günümüz televizyon dizileri, çeşitli davranış kalıplarıyla izleyicilere yeni deneyimler sunarken, alışılmışın dışında değerler ve beklentilerle karşılaşan toplumun toplumsal çatışma yaşamasını tetikleyebilmektedir. Bu diziler, geniş kitlelere ulaşarak aile dinamikleri üzerinde de etkili olabilmekte, geleneksel normları sorgulamaya teşvik edebilmektedir (Pekdemir ve Yılmaz, 2022, s. 7).

Son yıllarda televizyonda sıkça gördüğümüz aile temalı diziler, popüler kültürün de büyük etkisiyle şiddet, toplumsal gerilimler, tüketim alışkanlıkları, yasak ilişkiler ve evlilik dışı birliktelikler gibi konuları işlemektedir (Pekdemir ve Yılmaz, 2022, s. 12). Bu diziler, geniş kitlelerce ilgi görmekte ve toplumsal dinamikleri yansıtarak izleyicilerin dikkatini çekerek gündelik yaşamlarına eklemlenmektedir. Örneğin Kanal D ekranlarında 2020-2021 yıllarında yayınlanan "Sadakatsiz" isimli dizi geniş bir izleyici kitlesi tarafından ilgi görürken modern toplumda evlilik ve sadakat kavramlarını sorgulatan bir perspektif ile karşımıza çıkmaktadır. Dizi, geleneksel aile yapısının çözülmeye başladığı, bireysel çıkarların, kişisel özgürlüğün, evlilik dışı ilişkilerin ön plana çıktığı bir toplumsal bağlamda geçmektedir. İhanet ve sadakatsizlik temaları üzerinden, toplumsal normların ve ahlaki değerlerin modern dünyada nasıl değişime uğradığını ve bu değişimlerin bireyler arasındaki ilişkileri nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermeye çalışır. Ayrıca, dizide kadın karakterin güçlenmesi ve kendi kimliğini yeniden inşa etmesi, ataerkil toplum yapısına bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir. Dizi, bireysel özgürlük ile toplumsal beklentiler arasındaki gerilimi izleyicilere sunarak, modern ilişkilerin karmaşıklığını ve toplumsal dönüşümleri eleştirel bir bakış açısıyla tartışmaktadır. Bu çerçevede, "Sadakatsiz" dizisi sadece bir drama olarak değil, aynı zamanda günümüz toplumunun aile, sadakat ve güç ilişkileri üzerine düşündürülen bir sosyolojik inceleme örnekleme olarak değerlendirilebilir.

Televizyon dizileri, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirerek izleyicilere belirli davranış kalıpları sunmaktadır. Özellikle yerli yapımlar kadınların genellikle anne ve sadık eş rollerine odaklanırken, erkeklerin mesleki başarıları ve sosyal hayatı daha çok ön plana çıkarılmaktadır. Kadının kimlerle görüşüp, nereye gideceğine hayatındaki farklı konumlardaki erkekler karar verir ve aileye veya kocasına ihaneti cezalandırılırken, erkeklerin karar alma süreçlerindeki baskınlığı ve yönlendirici rolü sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu durum, toplumdaki cinsiyet rollerinin belirginleşmesine ve bazı stereotiplerin pekişmesine katkıda bulunabilmektedir (Erdal, 2010, s. 1-2).

İzleyicilerin, dizilerde gördükleri karakterlerin davranışlarına ve ilişkilerine dayanarak, kendi yaşamlarını değerlendirebilmeleri ve bu rolleri model alabilmeleri, televizyon dizilerinin toplumsal algıları şekillendirmede etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Özellikle kadınların aile içindeki rollerinin belirli normlara uygun şekilde sunulması, toplumdaki cinsiyet eşitsizliklerini ve kadının güçsüzleştirilmesini pekiştirebilmektedir. Ancak, bu tür diziler aynı zamanda toplumsal tartışmalara da zemin hazırlayarak farkındalık oluşturabilmektedir.

Geleneksel cinsiyet rollerini ve toplumsal normları güçlü bir şekilde vurgulayan bir örnek olması bakımından Reşat Nuri Güntekin'in aynı adlı eserinden uyarlanan, 2006-2010 tarihleri arasında Kanal D'de ekranlara gelen "Yaprak Dökümü" dizisine bakılacak olursa, kadın karakterler genellikle anne, sadık eş veya itaatkar kız rollerinde tasvir edilirken, erkek karakterlerin otoriter ve yönlendirici pozisyonlarda bulunduğu görülmektedir. Baba Ali Rıza Bey'in aile üzerindeki baskın otoritesi, kızlarının yaşamlarını ve kararlarını şekillendiren bir güç olarak sunulmuştur. Özellikle ailenin kızı Necla'nın aile değerlerine karşı gelmesi ve sadakatsizlikle suçlanması, toplumsal normların dışına çıkan kadının nasıl cezalandırıldığını gözler önüne sermektedir. Bu durum, dizinin izleyici kitlesine, kadınların aile içindeki rollerinin belirli normlara uygun olması gerektiği mesajını verirken, cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiği kabul edilebilir. Dizi toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretme ve pekiştirme konusunda güçlü bir etkiye sahip olup, kadınların kamusal ve özel alanda güçsüzleştirilmesine dair bir sosyolojik tahlil ile karşı karşıyadır.

Daha güncel bir örnek olarak 2021-2023 yılları arasında yine Kanal D'de yayınlanan "Camdaki Kız" dizisi geleneksel cinsiyet rollerini ve ataerkil aile yapısını merkeze alarak, kadın karakterlerin hayatlarının erkekler tarafından nasıl şekillendirildiğini göstermektedir. Ana karakter Nalan, aile içi denetim altında büyümüş, kendi hayatı üzerinde söz hakkı olmayan, karar alma yetisinden yoksun bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Nalan'ın pasif, itaatkar ve masum bir kadın olarak sunulmasının, toplumda kadına biçilen geleneksel rollerin pekişmesine yol açtığını, erkek karakterlerin baskın ve yönlendirici pozisyonlarının ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda "Camdaki Kız" dizisi de cinsiyet rollerini sorgulamak yerine onları yeniden üreten bir yapı taşımaktadır.

Feminist hareketin etkisiyle kadınlara sağlanan yasal haklar, geleneksel aile yapısını köklü bir şekilde değiştirememiş olsa da, toplumsal alanda önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Günümüzde, Türk toplumunda, anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin hala geleneksel rolleri sürdürdüğü, karar merkezinin hala baba olduğu görülmektedir. Televizyon dizilerinde ise, karakterlerin aile içinde karar alma sürecine birlikte katıldığı izlenimi verilse de, modernleşme ve eşitlik arayışının etkileri yeterince yansıtılmamakta ve gerçekte kadının tutumu genellikle itaat ve kabullenme şeklinde olmaktadır (Erdal, 2010, s. 2). Bu durum, televizyon dizilerinin gerçek hayatı yansıtma ve toplumsal değişimlere uyum sağlama konusundaki yetersizliğini göstermektedir. Geleneksel rollerin hala güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi, toplumun evrimleşme sürecindeki bazı zorluklarını göstermekle birlikte, bu diziler aynı zamanda toplumdaki gerçek değişimleri de yansıtmak ve tartışmak için bir platform sağlamaktadır.

Günümüzde bireyler, medya içerikleriyle, kurgulanmış dünyaların cazibesine kapılarak sunulan yaşam tarzlarını arzulamaktadır. Özellikle bazı dizi ve filmlerde karakterlerin ailelerinden bağımsız özgür karar alıcılar olarak gösterilmesi, bireyselleşme ve özgürlük kavramlarının vurgulanmasına neden olmaktadır. Ancak, son dönem popüler bir film-dizi platformu olan Netflix'in yine popüler yapımları olan "Azizler" ve "Queen's Gambit" dizilerindeki aile temsillerinin ele alındığı bir çalışmada, aile temsillerinin problemlili olduğu saptanmıştır (Gültekin, 2021, s. 40). Bu durum, medyanın aile kavramını nasıl ele aldığını ve izleyicilere ne tür mesajlar iletildiğini sorgulamamızı gerektirmektedir. Aynı zamanda, bireylerin medyanın etkisi altında nasıl bir yaşam tarzı arzuladıklarını anlamak ve bu arzuların gerçek hayatlarına nasıl yansıdığını gözlemlemek önemlidir.

Son dönem televizyon dizileri, küreselleşmeyle birlikte Türk aile yapısının dönüşümünü de yansıtmaktadır. Geleneksel değerlerle yeni normlar arasındaki çatışma, genellikle yeni normların üstünlüğüyle sonuçlanırken, genç nesil, küresel kültürü benimseyerek geleneksel değerlerden uzaklaşmakta, aile bağları ve geleneksel aile yapısı giderek zayıflamaktadır. Kitle iletişim araçlarının etkisiyle, ailelerin kontrolü azalırken genç nesil, medya tarafından şekillendirilmektedir. Tamamen küreselleşmiş aile modelleri konu edinildiğindeyse tüketime ve kitle iletişim araçlarına bağımlı, çekirdek yapıda, kadın ve erkeğin bireysel olarak egemen yapıda olduğu bir aile modeli

gözler önüne serilmektedir (Elitaş ve Keskin, 2016, s. 575-576). Örneğin 2013-2015 yılları arasında Amerikan yapımı “The O.C.” dizisinin bir uyarlaması olarak Star TV’de yayınlanan “Medcezir” dizisi küreselleşmenin etkisiyle dönüşen Türk aile yapısını merkezine almaktadır. Dizi, lüks yaşam tarzı, bireysel özgürlük ve tüketime dayalı değerlerin baskın olduğu modern bir aile modelini sergilerken, karakterlerin zenginlik ve statü arayışları, aile içindeki geleneksel bağların zayıflamasıyla paralel ilerlemektedir. Genç karakterler, ailelerinin kontrolünden uzaklaşarak, küresel kültürün sunduğu fırsatları keşfeder ve bireysel güçlerini ön plana çıkarırlar. Bu bağlamda, dizi, geleneksel Türk aile yapısının nasıl zayıfladığını ve küreselleşmiş yeni normların aile ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini izleyicilere sunmaktadır.

Daha güncel bir örnek olması bakımından 2020-2021 yıllarında dizi/film platformu Netflix’de yayınlanan Türk yapımı “Aşk 101” dizisi, küreselleşmenin etkisiyle Türk gençliğinin geleneksel değerlerden nasıl uzaklaştığını ve küresel kültürü nasıl benimsediğini gözler önüne sermektedir. Dizi, 1990’lı yıllarda geçmesine rağmen, genç karakterlerin yaşadığı çatışmalar, bugün de geçerliliğini koruyan evrensel değerlerle doludur. Gençler, bireysel özgürlüklerini keşfederken, aileleri ve toplumun geleneksel beklentileriyle yüzleşmek zorunda kalırlar. Bu süreçte, küreselleşmenin getirdiği değerler, geleneksel aile yapısının sınırlarını zorlar ve gençler, kendi kimliklerini bu çatışma üzerinden inşa ederler. Dizi, modern Türk aile yapısındaki değişimi ve genç neslin küresel normlara olan yatkınlığını vurgulayan sosyolojik bir anlatıyı ortaya koymaktadır.

Tüm bu durumlar, televizyon dizilerinin sadece eğlence aracı olmaktan öte, aynı zamanda toplumsal dönüşümü ve kültürel değişimi yansıtan birer ayna haline geldiğini de göstermektedir. Diziler, izleyicilere sadece bir hikaye anlatmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun evrimleşme sürecindeki izlerini de taşımaktadır. Geleneksel aile yapısından uzaklaşan ve yeni normlara uyum sağlayan karakterler, izleyicilere gerçek hayatla ilgili düşündürücü sorular sormakta ve bu dizi evrenlerindeki değişim, dönüşüm, izleyicilere kendi yaşamlarını ve aile yapılarını sorgulama fırsatı sunmaktadır.

Türk televizyonunda seküler aile kavramı genellikle modern yaşam tarzını yansıtarak işlenmektedir ve bu sunumlar genellikle şehir hayatını, kariyer odaklı ilişkileri ve bireysel özgürlüğü vurgulamaktadır. Bu bağlamda diziler söz konusu

olduğunda modern aile yapıları, kadın-erkek eşitliği ve çocukların bireysel gelişimi gibi konular sıkça işlenmektedir. Örneğin ilk planda 2018 yılında PuhuTV isimli dizi platformunda yayına başlayan ve ilerleyen yıllarda GAİN isimli dizi platformunda yayınlanmaya devam eden “Şahsiyet” dizisi, seküler bir aile yapısının ve modern yaşam tarzının temsilcisi olarak öne çıkmaktadır. Dizide, ana karakter Agah, modern ve bireysel özgürlüğü vurgulayan bir yaşam tarzı benimserken, şehir hayatının getirdiği yalnızlık ve bireysel tatminsizlikle mücadele etmektedir. Kadın-erkek eşitliği ve bireysel özgürlükler, karakterlerin kişisel seçimlerinde ve sosyal ilişkilerinde belirgin bir şekilde işlenmektedir. Başrol oyuncusu Haluk Bilginer’in 2018 Uluslararası Emmy Ödülleri’nde “en iyi erkek oyuncu” ödülünü kazanması ile dikkat çekerek daha büyük bir izleyici ilgisine ulaşan dizi, modern Türk toplumunun seküler yönlerini ve bu bağlamda bireylerin yaşadığı psikolojik ve sosyal çatışmaları derinlemesine irdelemektedir.

Dinsel aile kavramı ise genellikle geleneksel ve dini değerlere dayalı olarak işlenmektedir ve bu sunumlar genellikle aile bağlarını, toplumsal cinsiyet rollerini ve dini ritüelleri vurgular. Bu bağlamdaki diziler, dini programlar ve dramatik yapımlar ise genellikle aile içi iletişimi, ibadet etme pratiği ve ahlaki değerleri ele almaktadır. Örneğin 2020’de başlayıp günümüzde halen yeni bölümleriyle TRT1 ekranlarında yayınlanmaya devam eden “Gönül Dağı” dizisi, dinsel aile kavramını ve geleneksel değerleri derinlemesine işleyen bir yapıdadır. “Bozkırda bir Anadolu masalı” sloganı ile seyirciye sunulan (Aslantaş, 2021, s. 446) ve Anadolu'nun kırsal bir köyünde geçen dizi, dini ritüellerin ve ahlaki değerlerin aile içi ilişkiler ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini vurgular. Karakterler, günlük yaşamlarında dini ve kültürel geleneklere sıkı sıkıya bağlıdır; ibadet pratikleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile bağları dizinin ana temasını oluşturur. Dizide sıklıkla çeşitli ibadet sahnelerine yer verilmesi dizideki dindarlık ve inanç vurgusunu göstermektedir (Kaya, 2022, s. 99). Aile içi iletişim, geleneksel normlara uygun olarak, ahlaki değerlerin ve dini sorumlulukların ön planda olduğu bir biçimde sunulur. “Gönül Dağı” dizisi bu bağlamda, dini ve kültürel değerlerin köy yaşamındaki yerini ve bireylerin bu değerlerle nasıl etkileşime girdiğini izleyiciye sunarak geleneksel ve dinsel normların aile yapısı üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Geleneksel Türk aile yapısının temel özelliklerinden biri, toplumun temelini oluşturan çekirdek aile içindeki birlik duygusunun yanı sıra geniş aile yapısının önemli bir rol oynamasıdır. Genellikle erkek bireyin aile reisi olarak görülmesi ve ailenin maddi ve manevi sorumluluğunu üstlenmesi beklenmektedir. Ancak, günümüzde Türk toplumunda yaşanan modernleşme süreciyle birlikte, aile yapısında önemli değişimler meydana gelmekte ve televizyon dizilerinde de sıklıkla gözlemlenen modern aile yapıları, geleneksel rollerin çözülmesiyle karakterize edilmektedir. Kadınların iş gücüne katılımının artması ve eğitim seviyelerinin yükselmesiyle birlikte, kadınlar aile içinde daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Bu durum, dizilerde de yansıtılarak modern aile dinamiklerinin ve cinsiyet rollerinin değiştiğini göstermektedir. Türk dizilerinde geleneksel ve modern aile yapısının yanı sıra, ailenin toplumdaki yeri ve öneminin de sıkça işlendiği görülmektedir. Aile bağlarının güçlenmesi, çatışmaların çözümü ve toplumsal normların yeniden üretilmesi gibi konular, izleyicilere geniş bir perspektif sunmaktadır.

Örneğin 2017-2018 yılları arasında Star TV’de yayınlanan “Ufak Tefek Cinayetler” dizisi modern Türk toplumundaki kadın karakterlerin güçlü, bağımsız ve kariyer odaklı hayatlarını merkeze alan bir dizidir. Dizinin kadın karakterleri, yüksek eğitilmiş ve iş hayatında başarılı bireyler olarak tasvir edilmektedir. Bu kadınlar, aile içinde ve toplumda önemli kararlar alma gücüne sahiptir ve geleneksel cinsiyet rollerinin ötesine geçerek kendilerini ifade ederler. Dizi, modernleşme süreciyle birlikte kadınların aile içindeki söz hakkının artmasını, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını ve toplumsal statülerinin yükselmesini etkili bir şekilde işlemektedir. Ayrıca, kadının iş hayatındaki varlığı ve bu durumun aile dinamikleri üzerindeki etkisi, toplumsal normların değişimi ve modernleşmenin getirdiği yeni rollerle birlikte sunulmaktadır.

Her iki kültürel unsur ele alması bakımından 2020 yılında Netflix’te yayınlanan “Bir Başkadır” dizisi ise Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısını, toplumsal tabakalaşma ve kimlik çatışmaları üzerinden ele alarak, farklı sınıflara ve kültürel geçmişlere sahip bireylerin içsel dünyalarını ve birbirleriyle olan etkileşimlerini derinlemesine incelemektedir. Dizi, modernleşme, sekülerizm, muhafazakarlık, göç ve toplumsal cinsiyet gibi temalar aracılığıyla Türkiye'nin toplumsal yapısındaki gerilimleri ve bu gerilimlerin bireyler üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Ana karakterler,

farklı sosyal sınıfları, inanç sistemlerini ve yaşam tarzlarını temsil ederken, bu karakterler arasındaki etkileşimler, toplumdaki kültürel ve sınıfsal farklılıkların nasıl çatışmalara yol açabileceğini gösterir. Dizi, bireylerin bu farklılıklarla yüzleşme ve onları aşma süreçlerini izleyiciye sunarak, Türkiye'deki toplumsal dinamiklerin karmaşıklığını ve bu dinamiklerin bireysel kimlik oluşumuna etkisini gözler önüne sermektedir. Kadın karakterler iş gücüne katılım ve eğitimle güçlenen rollerini, aile içindeki dinamiklere ve toplumsal normlara karşı yeni bir mücadele biçiminde sergilemektedir. Özellikle geleneksel ve muhafazakar aile yapılarının, bireylerin modern dünyadaki kimlik arayışlarını nasıl etkilediği de yansıtılmaktadır. Aile, dizide hem bir güven kaynağı hem de bireylerin özgürleşme süreçlerinde karşılaştıkları en büyük engellerden biri olarak ele alınır.

Farklı bir örnek olması bakımından 2023-2024 yılları arasında Star Tv'de yayınlanan "Ömer" dizisi de muhafazakar ve seküler kimliklerin Türkiye toplumunda nasıl karşı karşıya geldiğini ve bu kimliklerin keskin sınırlar içinde nasıl tanımlandığını ele almaktadır. Dizi, muhafazakar ve seküler aile yapıları arasındaki farklılıkları belirginleştirerek, bu iki grubun sosyal ve kültürel çatışmalarını gözler önüne sermektedir (Memiş Doğan, 2023, s. 425). Muhafazakar kimlikler, dizide sıkı dini bağlılık, geleneksel aile değerleri ve toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapılarak tanımlanır. Bu kimlikler, çoğunlukla aile otoritesinin ve dini ritüellerin ön planda olduğu bir yaşam tarzını yansıtmaktadır. Öte yandan, seküler kimlikler, bireysel özgürlük, modern yaşam tarzı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan değerlerle betimlenmektedir. Dizide, bu kimliklerin birbiriyle keskin sınırlarla ayrıldığı ve her iki grubun da kendi değerlerini koruma çabası içinde olduğu görülmektedir. Kimliklerin bu şekilde belirgin sınırlar ve farklılıklar üzerinden tanımlanması, toplumsal hayatta da bu kimliklerin çatışmasını ve birbirinden ayrışmasını yeniden üretebilecek bir potansiyel taşımaktadır. "Ömer" dizisi muhafazakar ve seküler aile yapılarının birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ele alarak bu değerler arasındaki sınırların kimi zaman muğlaklaştığı, bazen de çatıştığı bir sosyal gerçekliği yansıtır ve Türk toplumundaki çeşitliliği ve karmaşıklığı gözler önüne serer.

Bu bağlamda, Türkiye'deki dizilerin geleneksel ve modern açılardan aile yapısını ele alışı, toplumun evrilen yapısını ve değerlerini anlamak için önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir. Bu diziler, izleyicilere bazı geleneksel değerleri korumanın önemini ve

yeniden inşasının toplumun iyiliğine olduğunu hatırlatırken bazı geleneksel değerlerin yerini seküler bakış açılarına (toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanışı, kadının toplumsal hayatta yerinin artması gibi) bırakmasının toplumun daha yüksek faydasına olduğunu göstermektedir. Başka bir açıdan ise izleyiciler modern yaşamın getirdiği zorluklarla başa çıkmanın yollarını gözleme alanı bulur.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR ÖRNEK: KIZILCIK ŞERBETİ DİZİSİ

2.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, televizyon dizilerindeki dinsel ve seküler sınırların nasıl tanımlandığını ve temsil edildiğini anlamayı hedeflemektedir. Televizyonun da aynı etkisinden söz edilebileceği gibi özellikle televizyon dizileri, toplumsal değerlerin, inançların ve normların yansıtıldığı önemli bir medya aracıdır ve bu çalışma, örnekleme üzerinden dinsel ve seküler temaların nasıl ele alındığını belirlemeyi amaç edinmiştir. Özellikle geleneksel/muhafazakar ve seküler/modern iki aile arasında geçen olayları konu edinen Kızılıcık Şerbeti dizisi üzerinden, söz konusu temaların nasıl işlendiği, dizinin bu iki tema arasındaki gerilim ve ilişkileri nasıl yansıttığını ele almak, çalışmanın genel hedefini oluşturmaktadır.

2.1.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın önemi, televizyonun toplumsal dönüşüme olan katkısına dikkat çekmekle, televizyon dizilerinin toplumsal normları, değerleri ve inançları nasıl temsil ettiğini anlamak ve analiz etmekle ilgilidir. Televizyon dizileri, geniş bir izleyici kitlesine ulaşabilen ve toplumsal algıları etkileyen önemli bir platformdur. Dolayısıyla bu platformda dinsel ve seküler temaların nasıl sunulduğunu anlamak, toplumun dini, sosyal ve kültürel değerlerini, inançlarını ve normlarını anlamak açısından son derece önemlidir. Ayrıca bu çalışma, dini ve seküler temaların yanı sıra bu temaların özellikle aile birliği içindeki konumlanışlarının, iki unsura bağlı aileler arasındaki benzerlik, farklılık ve gerilimlerin televizyon dizilerinde nasıl yapılandırıldığının anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle, araştırmanın bulguları, toplumsal olgular ve televizyon temsilleri arasındaki etkileşimi anlamak açısından medya çalışmaları, iletişim bilimi ve sosyoloji gibi alanlara önemli bir katkı sağlayabilir.

2.1.3. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de yayınlanan televizyon dizileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, ilk bölümü 28 Ekim 2022 tarihinde olmak üzere her hafta bir akşam yeni bölümüyle Show TV kanalında ekranlara gelip, halen ikinci sezonunun

yeni bölümleriyle devam etmekte olan senaryosunu Melis Civelek ve Zeynep Gür'ün, yönetmenliğini ise "Ketche" lakabıyla tanınan Hakan Kırvavaç'ın üstlendiği Kızılıık Şerbeti dizisi oluşturmaktadır.

Dizi yayınlandığı dönem içinde ABC1 20+, AB ve total reyting verilerine göre en çok izlenen diziler arasında bulunmaktadır ve toplumun her kesimi için ilgi gören bir dizi olması açısından araştırma örneklemini olarak seçilmiştir. Dizinin yayınlandığı dönem içinde, 10 Mart 2023 akşamı yayınlanan 18. bölümündeki kadına yönelik şiddet sahnelerinin gösterilmesi sebep alınarak RTÜK tarafından yüklü meblağda para cezası ve 14 Nisan 2023 tarihinde yayınlanacak bölüm dahil olmak üzere 5 hafta durdurma kararı verilerek, toplumun daha çok dikkatini çektiğini belirtmekte fayda bulunmaktadır. Fakat 5 haftalık durdurma kararına yapılan itirazlar sonucunda 14 Nisan 2023 ve 21 Nisan 2023 tarihlerinde ekranlara gelmeyen dizi, 26 Nisan 2023 tarihinde durdurma cezasının kalması üzerine 28 Nisan 2023 tarihinde yeni bölümü ile tekrardan ekranlara dönmüştür. Tüm bu süreç, dizinin özellikle toplumsal cinsiyet ve muhafazakarlık bağlamlarında daha fazla dikkat çekmesine sebep olmuştur.

Çalışmanın bağlamı bakımından muhafazakar ve seküler ailelerin özelliklerinin gösterildiği, karşılıklı benzerlik ve çatışmalarının sunulduğu bu dizi, çalışmaya uygun örneklemini sağlamaktadır.

2.1.4. Araştırma Yöntemi

Çalışmanın ilk kısmında çalışmanın tüm teorik ve kavramsal alt yapısını sunmak adına toplum ve din inşası altında laiklik, medenilik, muhafazakarlık, dindarlık gibi kavramlar, sekülerleşme kavramı ilgili literatür baz alınarak incelenmiş ve irdelenmiş, akabinde toplumsal kurumların dinsel ve seküler sınırların oluşmasındaki rolleri ve konumları ele alınmıştır. Çalışmanın analiz kısmında ise Ekim 2022'de yayınlanmaya başlayan Kızılıık Şerbeti dizisinin 1. Bölümden 29. Bölüme kadar kapsayan ilk sezonundaki bölümler üzerinden içerik ve söylem analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır.

İçerik analizi, çeşitli iletişim biçimlerini inceleyerek derinlemesine anlayış sağlayan bir araştırma yöntemidir ve bu yöntem, yazılı metinlerden televizyon programlarına, reklamlardan fotoğraflara kadar geniş bir yelpazedeki içerikleri inceler ve yorumlar. Tanıklık, raporlar, web sayfaları ve hatta müzikler gibi kaynaklar

üzerinden bilgi elde etmek için kullanılabilir. Bu sayede, farklı medya ve iletişim araçlarının içeriğindeki temalar, eğilimler ve mesajlar açısından derinlemesine bir analiz yapılabilir (Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2021, s. Ö182).

İçerik analizi, araştırma sürecinde kullanılan bir yöntemdir ve incelenen verilerin taşıdığı mesajların tarafsız bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Bu değerlendirme, belirli kurallara dayanarak yapılırken objektiflik, sistematiklik ve genelleme ilkeleri temel alınır. Objektiflik ilkesi, araştırmacının önyargılarının minimum düzeye indirilmesini sağlamak için kullanılmaktadır ve bu ilke, belirli kurallara dayanan açık bir yaklaşımı gerektirir. Aynı zamanda araştırmacının kendi yargılarından veya önceden varılan sonuçlardan etkilenmemesini amaçlar. Objektiflik ilkesi, araştırmacının kararlarını ve yorumlarını dış etkenlerden arındırarak veri analizini daha güvenilir hale getirir. Bu sayede, içerik analizi sonuçları daha nesnel ve güvenilir bir şekilde elde edilebilmektedir. Sistematiklik ilkesi, araştırma sürecinde yalnızca hipotezi destekleyici verilerin seçilmesini engeller ve kategorilerin standart kurallara göre tanımlanmasını sağlar. Genellik ilkesi ise elde edilen bulguların teorik bir temele dayanmasını gerektirir ve iletişimin niteliğini dikkate alır. Sonuç olarak, içerik analizi her zaman diğer bilgilerle ilişkilendirilir veya karşılaştırılır ve bu ilişkilendirme, araştırmacının teorisi doğrultusunda yapılır (Hepkul, 2002, s. 1-2-3).

Söylem analizi, dilin kullanıldığı hem sözlü hem yazılı her türlü iletişim bağlamını inceler ve anlam çıkarmaya odaklanır. Diğer dil çalışması alanlarının aksine, söylem analizi, yalnızca dilin yapısal öğeleri değil, aynı zamanda konuşmacılar ile dinleyiciler veya yazarlar ile okuyucular arasındaki etkileşimi de dikkate alır. Bu bağlamda, söylem analizi, iletişim sürecindeki mesajların nasıl şekillendiğini ve anlamlandırıldığını anlamak için kapsamlı bir yaklaşım sunar (Nordquist, 2020, akt. Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2021, s. Ö189).

Aynı zamanda söylem analizi, araştırma sürecinde kendine özgü bir yöntem sunarken, diğer nitel araştırma tekniklerinden farklılık gösterir. Diğer nitel araştırmalar genellikle araştırma konusunu veri olarak kabul ederken, söylem analizi bu olguyu sorgulamakla işe başlar. Ancak, söylem analizi araştırmacıları, diğer nitel teknikleri de araştırma süreçlerinde kullanabilirler. Özellikle içerik analizi ve konuşma analizi,

söylem analizine mikro çalışmalarda önemli katkılar sağlayabilir (Phillips & Hardy, 2002: 9, akt. Oğuz, 2008, s. 54).

Bu bağlamda Kızılıcık Şerbeti isimli dizinin ilk sezonundaki dinsel ve seküler sınırların ele alınacağı çalışmada, içerik ve söylem analizi bir arada kullanılarak yöntemsel çerçeve oluşturulmuştur.

2.1.5. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Bu çalışma, 28 Ekim 2022 tarihinde ilk bölümü ile ekranlara gelerek daha önce bahsi geçen çeşitli aksaklıklar ve deprem gibi toplumsal olaylar sebebiyle yayın yapılmaması sonucu ancak 9 Haziran 2023 tarihinde 29. Bölümü ile ilk sezonunu tamamlayan Kızılıcık Şerbeti dizisinin, söz konusu bu ilk sezonunun nitel bir analizini kapsamaktadır. İlk sezonu oluşturan 29 bölüm, teker teker izlenerek, özellikle muhafazakar aile yapısı, seküler aile yapısı ve bu iki ailenin karşılaştırmasına odaklanılarak notlar tutulmuş ve bu bağlantılar irdelenmiştir.

2.2. KIZILCIK ŞERBETİ KÜNYESİ

Dizinin olay örgüsü içindeki temel başrollerden biri olan Doğa Korkmaz karakterini Sıla Türkoğlu, Doğa'nın annesi Kıvılcım Arslan karakterini Evrim Alasya, Doğa'nın anneannesi Sönmez Hanım karakterini Aliye Uzunatağan, Doğa'nın kız kardeşi Çimen karakterini Selin Türkmen, Doğa'nın teyzesi Alev karakterini Müjde Uzman, Alev'in asistanı Umut karakterini Serkan Tınmaz, Doğa'nın babası Kayhan karakterini Soydan Soydaş ve Doğa'nın babasının yeni nişanlısı Ecem karakterini ise Alara Bozbey canlandırmaktadır.

Bir diğer başrol olan Fatih Ünal karakterini Doğukan Güngör, Fatih'in babası Abdullah Ünal karakterini çalışmanın örnekleme olan ilk sezon boyunca Settar Tanrıögen, Fatih'in annesi Pembe karakterini Sibel Taşçıoğlu, Fatih'in abisi Mustafa karakterini Emrah Altıntoprak, Mustafa'nın eşi Nilay karakterini Feyza Civelek, Fatih'in kız kardeşi Nursema karakterini Ceren Yalazoğlu Karakoç, Fatih'in amcası Ömer karakterini Barış Kılıç, Ömer'in vefat eden ikiz kardeşi Bekir'den kalan oğlu Metehan karakterini Rahimcan Kapkap ve Ömer'in ikiz kardeşinin vefatı sonucu dul kalan ve Ömer'in evlendirildiği Leman karakterini Sevim Erdoğan canlandırmaktadır.

Dizide Kıvılcım'ın evinde çalışan yardımcısı Sevilay, Kıvılcım'ın yakın arkadaşı Fatma, Ömer'in arkadaşı Can, Nursema'nın zorla evlendirildiği İbrahim, Nilay'ın abisi İhsan, Doğa'nın arkadaşı Yeliz gibi yan karakterler de mevcuttur. Çalışmanın kalanında olay örgüsü ve tespitler, karakter isimleri kullanılarak verilecektir

2.3. İLK BAKIŞTA KIZILCIK ŞERBETİ

Dizi, 2022 yılında Diş Hekimliği Fakültesi öğrencisi Doğa ile aile işini yapmakta olan iş adamı Fatih'in arkadaşları vasıtasıyla tanışması ile başlamaktadır. Doğa ve Fatih birbirlerinden etkilenerken bir ilişkiye başlar fakat henüz aileleri ile tanışmamışlardır. İlişkileri içinde Doğa hamile olduğunu öğrenmesi ile psikolojik bir buhrana girer fakat bu buhran, hamileliği öğrenen Fatih'in bu duruma çok sevinmesi ve "Allah bize bir evlat vermeye karar vermiş o zaman biz de aile oluruz sen de istersen" (1. Bölüm, 59:57) sözleriyle evlenerek çocuklarını dünyaya getirebileceğini söylemesiyle Doğa açısından son bulur. Oysaki sırada yeni bir buhran vardır; bu haber ailelere nasıl söylenecektir? Doğa bir okulun müdürü olan, eşinden boşanmış, ayakları yere sağlam basan, güçlü bir kadın karakteri temsil eden annesi Kıvılcım'a bu haberi verdiğinde, Kıvılcım, kızının okulu için endişelenerek doğru olanın kürtaj ile hamileliği sonlandırması, kızının okuluna devam etmesi ve sırf hamilelik sebebiyle yeterince tanımadığı, ailesiyle tanışmadığı biriyle yanlış olduğunu düşündüğü bir evlilik yapmasının önüne geçmek olduğunu savunur. Kıvılcım, bu düşüncelerini "Varoшта mı büyüdün sen? Evlilik hayali kurmayın, o çocuk alınacak, bu konu burada bitecek. Bu çocuktan kurtulacağız, evlilik de olmayacak. Doktor olacağım diyen kız, şimdi çocuk doğuracağım diyor." (1. Bölüm, 01:20:57) şeklinde sözleriyle dışa vurmaktadır. Fakat Fatih'e duyduğu sevgi ve hamileliği konusunda aldığı destekle Doğa, kesinlikle bu düşüncenin gerçek olmayacağını "Anne sen benim hayatıma karışamazsın, benim bebeğim, benim hayatım." (1. Bölüm, 01:21:44) sözleriyle vurgular. Fakat Kıvılcım, kızını zorla bir kadın doğum doktoruna götürür ve Doğa, bu durumu Fatih'e haber vererek doktordan birlikte kaçarak Fatih'in ailesine giderler.

Fatih de durumu kendi ailesini açmaya karar verir ve daha önce evlilik konusunda annesinin görüşlerini "Zaten annemi görme, inanılmaz meraklı, adaklar adayıp duruyor. Geçen gün ablamlarla Telli Baba'ya gitmişler, Sarıyer taraflarında bir yadır." (1. Bölüm, 01:05:58) şeklinde belirtmesinin üzerine, bu konuda da destek alacağına inancı

sonsuzdur. Fatih'in babası muhafazakar aileler için hizmet veren kaplıca otelleri, hastanesi ve aile şirketi olan bir iş adamıdır. Fatih'in babası Abdullah, Fatih'i şaşırtmayarak derin bir tevekkül duygusuyla "Bu yavru Allah'ın lütfü, o istemiş, bize de kabul etmek düşer." (1. Bölüm, 01:32:13) diyerek Fatih ile Doğa'nın hemen o akşam "imam nikahı" yapmasına, akabinde yıldırım nikahı ile evlenmesine ve çocuklarının dünyaya gelmesine destek olur ve Abdullah Ünal'ın elini öperler.

Her ne kadar tüm bu sürece karşı çıkmış olsa da Kıvılcım, artık nikahlı olan kızının Sönmez Hanım'ın tabiriyle "boşanması durumunda her zaman dönecek bir kapısı olduğunu" (1. Bölüm, 01:38:04) bilmesi için Ünal ailesini tanışmaya davet eder. Bu davete kendi doğrularına uygun şekilde icazet eden Ünal ailesinin, Kıvılcım'ın evine gelmesi ile gerçek tablo gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında yapılacak olan karşılaştırmaların dışında aynı tablo içinde bulunan iki ailenin temel farklılıkları bu sahne ile görünürlük kazanmaktadır. Selamlaşma cümleleri, giyim alışkanlıkları, gelenek/adet kabulleri, eğitim sistemine bakış açıları, ailelerin çocukları veya gelinleri ile ilgili hizmet eylemlerine bakış, gelinin kayınvalidesine anne diye hitap etmesi gibi konularla ilgili görüş farklılıkları, bu sahneler ile vurgulanmıştır. Genel itibariyle Kıvılcım, tanışma sonucunda bu evlilikle ilgili "Bizim ailemize uygun değil bu insanlar, sen okumuş, aydın bir kızsın oysa Fatih'in annesi ve ablası...(türbanlı olmalarına gönderme yaparak)" (1. Bölüm, 01:51:10), "Kucağında çocuk, kayınvalidesi ile yatır mı gezecek?" (2. Bölüm,06:28) şeklinde yorumlar yapar. Fatih'in annesi Pembe "Kıvılcım Hanım'ın kızı evlendi de benim oğlumla evlendi, memleket sıradaydı benim oğluma." (1. Bölüm, 01.52.42), "Doğa da nasıl bir aileye gelin geldiğini bilecek, ayak uyduracak." (2. Bölüm, 04.24) şeklinde, Fatih'in ablası Nursema ise "Bunlar böyle modernlik diye deliren, dejenere insanlar." (2.Bölüm, 10:11) şeklinde yorumlar yapar.

Geniş bir açıdan bakıldığında ailelerin yaşanan süreçlerle ilgili düşüncelerini, Pembe Hanım'ın "Biz artık aileyiz, gönül isterdi her şey usulünce olsun ama Rabbim böyle buyurmuş." (2. Bölüm, 18:50) şeklinde teslimiyet içeren söylemleri, Doğa'nın teyzesi Alev'in "N'olmuş evlendilerse, mutsuz olursa boşanır, ayrılır, dünyanın sonu değil ya." (2. Bölüm 33:52) şeklinde teslimiyetten farklı bir bakış açısıyla boşanmanın kolay bir seçenek olarak görüldüğü söylemleri ortaya koymaktadır.

Genel seyirde Ünal ailesi aynı büyük oğullarının ve gelinlerinin olduğu gibi Fatih ve Doğa'nın da kendi yanlarında yaşamasını doğru bulmaktadır. Doğa her ne kadar kendi evlerine çıkmak istiyor olsa da bunun zaman içinde olacağı inancıyla Ünal ailesinin evinde yaşamayı kabul eder. Bu sebeple kendi aile yaşantısından farklı bir yaşantı içine dahil olan Doğa, farklılıkları derinden gözlemlemekle kalmaz, bu farklılıkları uyumlanma sürecinde zorluklar yaşar ve kimi zaman uyumlanmayı reddeder. Her ne kadar iki ailenin ilk karşılaşmasına yönelik sahneler temel farklılıkları büyük oranda gösteriyor olsa da dizinin ilerleyen kısımlarında iki aile arasındaki görüş farklılıkları daha çok gözler önüne serilmektedir.

2.4. BULGULAR VE YORUMLAR

2.4.1. Şahıslar

Bu kısımda, güçlü ve açık temsilleri sebebiyle muhafazakar karakterler olarak Abdullah Ünal, Pembe Ünal, Nursema Ünal; seküler karakterler olarak ise Kıvılcım Arslan, Alev Arslan, Doğa Korkmaz Ünal seçilmiştir.

2.4.1.1. Abdullah Ünal

Resim 2.1. Abdullah Ünal

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Muhafazakar yapının en önemli otoritesi olarak görünen Abdullah Ünal, tespih çekip büyük yüzük takan, söylemlerinde dinsel öğelerin ve duaların bulunduğu, ailenin en büyüğü olarak karar mercii olan biridir. Anne ve babasından beri geleneksel ve muhafazakar yapının temsillerini taşımıştır, aile şirketinin başında kendisi

bulunmaktadır ve tesettür otelleri vardır. Aile içinde bir karar alınacağında eşi, oğulları, kızı ve gelinlerinin mutlaka kendisinden icazet almasını bekler. Olabildiğince vicdanlı, merhametli yaklaşımlar sergilemeye dikkat eder fakat otoritesini sarsacak davranışların olmasını istemez. Aynı zamanda çevresindekiler de kendisini önemli bir konumda tutarak, onun onayını almayı ve saygı görmesini önemser. Örneğin kızı Nursema “Kadını görmedin mi babama nasıl kafa tuttu? Pardon da onun karşısında herhangi biri yok, koskoca Abdullah Ünal var.” (2. Bölüm, 01:42:16) veya “Seçtiği gelinliği görmedin mi, dansöz müsün sen, koskoca Abdullah Ünal’ın karşısına nasıl çıkacaksın?” (3. Bölüm, 33:20) şeklindeki söylemleriyle aslında babasının toplumsal konumunu da vurgulamaktadır. Abdullah aynı zamanda muhafazakarlık ve geleneksellik izlerini de bariz şekilde göstermektedir. Kendi oğlundan hamile kalan Doğa için, “Evlenmeden hamile kalan kızla senin ne işin olur, bu nasıl sevgi, 6 ayda kız hamile kalmış.” (8. Bölüm, 25:25) şeklindeki sözlerinin yanı sıra; kendi ailesiyle akşam yemeğine giden gelini Doğa için, “Gece gece ne yemeği, gündüzün suyu mu çıktı? Evli barklı kadın, gecenin bir vakti sokaklarda.” (3. Bölüm, 51:45) şeklindeki sözleriyle de geleneğine bağlılığını gözler önüne sermektedir.

2.4.1.2. Pembe Ünal

Resim 2.2. Pembe Ünal

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Pembe ise, muhafazakar ailenin annesi olarak tüm dindar ve geleneksel izleri taşımaktadır. İnancı gereğince tesettürlüdür ve sıklıkla dualar ederek konuşur. Eşi ve ailesi onun için çok kıymetlidir ve zamanının çoğunu mutfakta geçirir. Ailesi için yemek yapmak, evi çekip çevirmek, evdeki huzuru sağlamak ve kritik durumlarda Abdullah ile evdekiler arasında köprü olmak onun için önemli konulardır ve evin otoritesi her ne kadar Abdullah olsa da, Pembe sessizce evdeki tüm ilişkilerde kendi istediği şekli vermekte ve uygulamaktadır. Pembe'nin iki oğlu ve bir kızı vardır fakat özellikle oğullarına oldukça düşkündür ve sıklıkla kızı tarafından ayrımcılık yaptığı vurgulanır. Doğa, Fatih ile evlendiğinden Pembe, “Evlendi de benim oğlumla evlendi. Memleket sıradaydı benim oğluma.” (1. Bölüm, 01:52:42) sözüyle oğluna olan düşkünlüğünü gözler önüne sermektedir. “Bizde de çocukların mutluluğu esastır, ben de çok çektim ama çocuklarım üzülmesin diye katlandım.” (13. Bölüm, 01:43:48) sözüyle ise çocukları için ne kadar fedakar bir anne olduğu izlenimini vermeye çalışmaktadır. Aynı zamanda geleneklerine çok bağlıdır; misafirlere sergileyebilmek için yeni gelini olan Doğa'nın ailesinden çeyiz gelmesini bekler, dua okutur, türbe ziyaretleri yapar, adak adar. Alev ile ilgili yanlış ithamlarda bulunduğu bir sahnede ise günaha girdiğine inanarak yaptığı ayıbın suçluluğu konusunda Allah katında af için tövbeler eder. Doğa'nın hamilelik sürecinde kadın doğum doktorunun inançlı bir kadın doktor olmasını önemser ve kadın doktor olmasını sağlamak için yakınlığı bahane ederek istediği doktora götürür. Kızı Nursema'yı dışarıda yanında bir erkekle gördüklerine dair aldığı haber üzerine, kızının kendisinden habersiz biriyle dışarıda görüşmesini utanılacak bir durum bularak “Benim yüzümü yere eğdin.” (11. Bölüm, 02:11:45) sözleriyle kızını odasına kilitler ve telefonunu alır. Ayrıca kızına yaptığı konuşmadaki “Sen ancak babanın ve benim onayladığım kişilerle görüşebilirsin.” (12. Bölüm, 38:09) şeklindeki söylemi de muhafazakar yapı içinde kadının sınırlılıklarını göstermektedir. Sokakta eşiyle kavga eden bir kadın gördüklerinde Kıvılcım müdahale etmeye çalışırken, Pembe, “Geçmiş olsun kardeşim, inşallah eşinizle aranızdaki problemi en kısa sürede halledersiniz” (5. Bölüm, 01:41:38) diyerek pek karışmak istemez. Karışmak istemediği gibi Kıvılcım'a da “Siz keşke karışmasaydınız, karı, koca arasına girilmez... Pek kurtarılmayı ister bir hali yoktu, ya gidecek yeri yoksa, sokakta kalacaksa, çocuklarını göremeyecekse ne yapar?” (5. Bölüm, 01:42:29) şeklindeki söylemleriyle yeterli güç ve özgürlüğü sağlayamamış olan kadının geleneksel yapıya da

uygun şekilde şiddet gibi ciddi meselelerde dahi aile birliğini gözetmesi gerektiği düşüncesini gözler önüne serer. Pembe'nin bu tutumunu Sönmez, "Pembe eski kadın, kol kırılır, yen içinde kalır diye düşünmüştür." (6. Bölüm, 01:18:54) söylemiyle özetlemektedir. Geleneklerine olan bağı muhafazakarlıkla birleştiğinde gelini Doğa'nın yaptırdığı domuz ve çeşitli hayvan figürlü duvar kağıtlarını sökmesine sebep olmaktadır.

2.4.1.3. Nursema Ünal

Resim 2.3. Nursema Ünal

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Nursema, Ünal ailesinin tek kızıdır ve eğitimini Amerika'da tamamladıktan sonra ailesinin evine dönerek iş hayatına katılmamıştır. Nursema, hat çalışmaları yapan, dini vecibelerini yerine getiren, namazlarını kaçırmayan inançlı biridir ve konuşmalarının içinde dini söylemler barındırmaktadır. Annesinin, iki erkek çocuğunu, kendisinden daha çok önemseydiğini düşünmektedir. Aynı zamanda ailesinden almış olduğu kültürü de yaşamaya devam etmekte ve ataerkil yapının bir parçası olarak ekonomik ve sosyal açılardan evindeki erkek egemenliğinin altında hayatını sürdürmektedir. Yine ataerkil kültürünün etkisi sebebiyle Fatih'in farklı bir kültüre sahip olan Doğa'yla yaptığı evliliği desteklemez. Doğa'nın kendi kararlarını kendi veren yapısını sürdürmeye çalıştığını ve kendi ailesine kahvaltıya gittiğini görünce "Tanımadan, bilmeden evlenirsen, karın da seni saymaz." (2. Bölüm, 20:47) söylemleriyle bir kadının eşinin sözlerine saygı duyması gerektiği düşüncesini vurgular. Yalnızca Doğa'yı değil, Kıvılcım ve ailesini "modernlik diye deliren, dejenere insanlar" (2. Bölüm, 10:11) olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda bu insanlarla dünür olmanın onun için ne kadar

kötü bir durum olduğunu “Biz ne günah işledik de Allah bunları verdi başımıza? Fitremizi, zekatımızı veriyoruz, herkese iyi davranıyoruz.” (3. Bölüm, 29:06) sözleriyle seyirciye sunar. Nursema, özellikle giyim konusunda da hassastır ve kadınların açık kıyafetler giymesini doğru bulmaz. Doğa'nın teyzesi Alev'i kısa elbiseleri sebebiyle “pervasız, baldırı çıplak kadın” (2. Bölüm, 01:55:58) söylemiyle tasvir eder ve Doğa'nın denediği bir gelinliği ise “Gelinlik değil, gecelik bu” (3. Bölüm, 30:21) şeklinde tanımlar. Çünkü Nursema'ya göre mahremiyet, çok hassas bir konudur ve muhafazakar insanlarda görüldüğü gibi kadınların, erkeklerle aynı ortamda bulunduğu anlarda hallerine ve davranışlarına dikkat etmesi gerektiği düşüncesindedir. Fakat Alev'in asistanı Umut ile birbirlerinden etkilenirler. Nursema ile Umut'un görüştüğünün öğrenilmesi üzerine annesi 'görücü usulü' ile Nursema'nın evlenmesine karar verir ve ailesinin kültürü gereği Nursema hiç tanımadığı ve hiç istemediği İbrahim ile evlendirilmesine karşı koyamaz. Evlendiği ilk gece İbrahim'in Nursema'yı camdan atması ile sonlanır ve İbrahim'in ailesi bunu Ünal ailesinden gizler. Bu süreçte Nursema'nın en çok destek gördüğü insanların, görücü usulü evlilikleri desteklemeyen Doğa ve Alev olması üzerine, aralarındaki buzlar da erimeye başlar. Nursema, güçlü inancı ve ailesinden edindiği kültürel unsurların yanı sıra yaşadığı bu olay ile modern ve muhafazakar kadının, bu gibi savaşlarda aynı cephede olduğuyla yüzleşir.

2.4.1.4. Kıvılcım Arslan

Resim 2.4. Kıvılcım Arslan

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>.

Kıvılcım, eşinden yıllar önce boşanmış, yine kendisi gibi yalnız olan annesi ve iki kızı ile birlikte yaşayan, özel bir okulun okul müdürü olarak çalışan, kızlarının eğitimlerini çok önemseyen güçlü ve ayakları yere basan bir kadındır. Dizinin başlangıç sahnesinde kapısı açılan özel bir araçtan inen topuklu ayakkabı giymiş, derin yırtmaçlı, özenli giyimli bir kadın görülmektedir ve Kıvılcım'ın güçlü kadın kimliği bu sahnelerle yansıtılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerine direktifler vererek, sıklıkla kuralları hatırlatarak otoritesini korur. Konuşmalarındaki kendinden emin tavır ile iş hayatında varlığını gösteren, güçlü ve bağımsız kadın tasviri yansıtılır. Küçük kızı aynı zamanda kendi öğrencisidir ve her fırsatında kızına ayrımcılık yaptığı düşünülmesine asla izin vermeyeceğini vurgular. Fakat evde ise kızlarının hayatı onun için çok önemlidir çünkü tüm hayatını kızlarına adamıştır. Okuldaki otoritesi, aynı şekilde evde de sürmektedir. İnsanların hak, hukuk, adalet gibi konularda hassas olmasını bekler, geleneksel kültürden uzaktır ve modern yapısıyla seküler bir kimlik tasvirini ortaya koyar. Kızlarının eğitimlerini tamamlamaları ve ayakları yere basan, güçlü kadınlar olması onun için çok önemlidir fakat eğitimlerini etkilemediği sürece sevgilileri olmasına karışmayacağı vurgulanır. Bir konuşma esnasında Doğa annesi Kıvılcım'ın eğitimci olmasından kaynakları olarak despot olduğunu bu sebeple nispeten anneannesine daha düşkün olduğunu söyleyince Fatih, Doğa'ya “Annen bir erkek arkadaşın olmasına karışır mı?” (1. Bölüm, 06:35) diye sorar ve Doğa, “Asla kızmaz, çok medenidir. Sadece bir sürü laf edecek, okulunu ihmal etme diyerek endişelenecek.” (1. Bölüm, 06:38) söylemleriyle annesinin bu gibi sebeplerle medeni olduğunu ve kızlarının eğitimine ne kadar önem verdiğini vurgular. Kıvılcımın ise kızlarının sevgilisi olmasına karışmayacağını “Ben gerici birisi miyim?” (1. Bölüm, 55:20) söylemiyle cevaplaması; Ömer ile emrivaki olarak tanıştırılmasında “Tepkim randevulaşmaya değil, yanlış anlaşılmaya. Yoksa tabii ki medeniyim ama medeni olduğum kadar adaletliyim, haksızlığa gelemem.” (3. Bölüm, 01:49) söylemleri; çeyiz hazırlığı teklifine “Ne çeyizi, kaçınıcı yüz yıldıyız, çeyiz mi kaldı?” (4. Bölüm, 37:42) söylemleriyle şaşırması; Ömer'in vefat eden ikizinin eşiyle evlendirilmesine “Uygun gördüğü şey anormal, çağ dışı bir şey.” (14. Bölüm, 05:34) söylemleriyle tepki vermesi Kıvılcım'ın modern yapısını gözler önüne seren birçok örnekten yalnızca bir kaçıdır. Aynı şekilde kadın-erkek ilişkilerine de farklı bir bakış açısı bulunmaktadır. Güçlü kadın imajı ile birlikte feminist söylemleri de birleştiğinde aslında kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu,

ataerkillikten uzak ilişkileri desteklemektedir. Bu sebeptendir ki, Pembe'nin Abdullah'tan neden bu kadar korktuğunu anlamlandıramayarak şiddet görüp görmediğini sorar. Çünkü bu kadar alttan almayı ve korkmayı mantıklı bulmamaktadır. Yine Kıvılcım'ın feminist bakış açısını gördüğümüz başka bir sahnede ise “Bir sevgilin olsa, biraz da onla vakit geçersen, tatile gitsen, yemeğe çıksan.” (2. Bölüm, 01:04:49) diyen arkadaşı Fatma'ya “Sen de mutlu olmayı erkeklere bağlayan kadınlardan olma.” (2. Bölüm, 01:05:04) söylemiyle güçlü ve kendi kendine yeten kadın imajını tazelemektedir. Ona göre bir kadın kendi ihtiyaçlarını da, mutluluğunu da kendi karşılayabilmelidir.

Resim 2.5. Avm'de Tartışma Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograf-lari>

Kıvılcım, geleneksel kültürü yaşamamanın, inançlı bir insan olmaktan farklı bir şey olduğunu düşünmektedir; türbanın şekilci olduğunu ve Arap kültürüne hizmet ettiği savunmaktadır. Bu düşünceleri sebebiyle kızıyla alışveriş esnasında kendisine yanlışlıkla çarpıp özür dileyen tesettürlü kadınlara “Bunlar da her yerde.” der. Bunu duyan tesettürlü kadın “Ne dedin sen?” deyince aralarında bir diyalog oluşur;

Kıvılcım: “Pardon? Bana mı dediniz?”

Tesettürlü Kadın: “Evet sana dedim, sen bize laf mı atıyorsun?”

Kıvılcım: Siz üstünüze niye alınıyorsunuz? Ait olmadığınız bir yerde misiniz ki?

Tesettürlü Kadın: Ne diyorsun?

Kıvılcım: Bravo, tam size yakışır bir davranış, tam beklediğim gibi.

Tesettürlü Kadın: Terbiyesiz, özgürlük düşmanı.

Kıvılcım: Medeniyet düşmanı olmaktan iyidir, böyle özgürlük olmaz olsun.

Tesettürlü Kadın: Mahkemeye veririm seni, hakaret davası açarım.

Görevli: Hanımlar ne oluyor?

Kıvılcım: Bu hanımefendi bize bağırınıp duruyor, olduğu bu. Ya niye alıyorsunuz kardeşim bu insanları, hiç yakışıyor mu?

Tesettürlü kadın: Faşist!

Kıvılcım: Faşist?

Çimen: Anne bak herkes bize bakıyor. Lütfen gidelim.

Kıvılcım: Biz niye çıkıyoruz, o çıksın, bağırın o. Hem bunlar sosyalleşmeye alışkın değiller.

Tesettürlü Kadın: Allah seni bildiği gibi etsin! (1. Bölüm, 26:00)

Kıvılcım’ın tartışmadaki söylemleri, tesettür konusunda ne kadar keskin sınırlara sahip bir düşüncesi olduğunu da göstermektedir. Kızı Çimen’in “Anne sen ırkçı mısın? Sana ne kadının başındakinden, inanmış bağlamış.” şeklindeki söylemine Kıvılcım “Bunlar gösteriş peşinde koşan, şekilci insanlar. Ben bu şekilciliğe karşıyım.” (1. Bölüm, 27:23) şeklinde cevap vererek konuya bakış açısını seyirciye sunmaktadır. Bu durum göstermektedir ki Kıvılcım, başörtülü insanları medeniyetten uzak, medeni ortamlara yakışmayan, şekilci insanlar olduğunu düşünmektedir. Fakat müdürü olarak çalıştığı okula öğrenci kabulünde otizm teşhisi sebebiyle kabul edilmemesi düşünülen öğrencinin değerlendirilmesi için velisiyle görüşmek istediğinde, öğrencinin annesinin, tartıştığı tesettürlü kadınlardan biri olduğunu görür. Tüm yargılarını bir kenara bırakarak öğrencinin öğrenimine devam edebilmesi için gerekli yardımlarda ve görüşmelerde bulunur ve öğrencinin velisi ile sağlıklı bir diyalog içinde bulunurlar. Bu

durum, aslında önyargısını bir kenara bıraktığında birliği sağlayacak toplumsal durumlara karşı iki farklı kültürün birlikte adımlar atabileceğini ve hatta bu iki farklı kültürden insanın arkadaş olabileceğini fark ettiği bir alan olarak seyirciye sunulmuştur.

Resim 2.6. Otizmi Öğrencinin Velisi ile Görüşme Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograf-lari>.

Kıvılcım, yine başörtülü insanlara beslediği yargılardan ötürü kızı Doğa'nın evleneceği kişi seçiminde 'şuursuzluk' sergilediğini düşünerek Fatih'in ailesi için "Bizim ailemize uygun değil bu insanlar, sen okumuş, aydın bir kızsın." söylemlerinde bulununca Doğa'nın "Onlar da aydın." demesi Kıvılcım'ı kızdırır ve "Özellikle annesi ve ablası di mi?" (1. Bölüm, 01:51:13) diyerek kapalı oldukları için aydın olamayacaklarını kasteder. Kıvılcım'ın muhafazakar kültüre karşı bakış açısını ortaya koyan bir başka söylemi ise kızı Doğa'nın bir aile yemeğinde tüm delilleri göstererek aldatıldığını ve boşanacağını söylediğinde karşımıza çıkmaktadır. Kıvılcım, Ünal ailesine söylediği "Biliyordunuz, siz de sustunuz öyle mi? Ama sizde böyle şeyler normal tabii. Sizde kadınlar evde oturup çocuk baksın, erkekler de dışarıda alem yapsın." (29. Bölüm, 02:17:11) sözleriyle muhafazakar ailelerde kadınların değer görmediği, aldatılmanın normal karşılandığı veya üstünün kapatıldığı gibi düşüncelerini ortaya koymaktadır.

2.4.1.5. Alev Arslan

Resim 2.7. Alev Arslan

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Alev, seküler yapıdaki bireylerin uç bir temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Alev hiç evlenmemiş, annesi ve ablası beraber yaşamasına rağmen yıllardır aynı binada fakat yalnız yaşamaktadır. Kadın ve erkek ilişkilerine baktığı perspektifi, evlilikteki problemler söz konusu olduğunda sıklıkla sarf ettiği “Mutsuz olurlarsa boşanırlar. Anlaşamıyorlarsa boşansınlar.” (2. Bölüm 33:52; 8. Bölüm, 01:53:10) söylemiyle seyirciye yansıtmaktadır. Doğa'nın düğününden önce yeğenine “parti” organize eder ve bu organizasyona erkek dansöz getirir. Ünal ailesi bu durumu öğrenerek tepki gösterdiğindeyse bunun modern bir aile olmalarından kaynaklı olduğu konuşulur. Aynı şekilde Doğa ve Fatih'in düğününü organize eden Alev, muhafazakar misafirler ile alkol alan misafirlerin arasına paravan konulmasına rağmen Doğa ve Fatih'e sürpriz olarak karnaval dansçıları getirir. Muhafazakar aile, bu dansçıları ‘revü kızları’ olarak nitelendirir ve kendi misafirlerinin tümü için bu durum beklenmedik ve rahatsız edicidir; bu sebeple bir çoğu maruz kalmamak adına düğünü terk eder. Fakat Alev'in sürprizi olan karnaval dansçıları, seküler aileyi ve misafirleri rahatsız etmez. Aynı zamanda Alev bariz bir seküler karakter temsili olarak dini etkinlikler söz konusu olduğunda bu alandaki genel tutumlara hakim olmayan bir karakter olarak işlenmektedir. Pembe Ünal'ın evinde “Zekeriya sofrası” kurup akabinde dua okutacağı

sahnelerde seküler aileyi de misafir etmesiyle birlikte görülmektedir ki, Sönmez Hanım dışındaki seküler karakterler yanında dua esnasında başlarına örtmek için örtü getirmemiştir. Bu durum seküler karakterlerin genelini dini geleneklerin tamamına hakim olmadığını göstermesi bakımından işlenmiş görünmektedir. Fakat özel olarak Alev, etkinliğe kısa bir etek giyerek katılır ve kendisine sunulan örtüyü başına örttüktan sonra bacak bacak üstüne atmış şekilde ellerine açarak beklemektedir. Ortamdaki muhafazakar bireylerin bakışları sonrası, Sönmez Hanım'ın uyarılarıyla oturuşunu düzelterek ellerini indirir. Bu durum Alev'in aslında dini gelenekler söz konusu olduğunda yalnızca örtünmekle sınırlı kalmayıp giysi ve hal tavır konusundaki yaygın tutumlara da hakim olmadığını bariz bir şekilde seyirciye sunmaktadır. Bu konu seküler bir karakterin dini vecibeler ve geleneklerden ne kadar uzak olabileceğinin ve dolayısıyla bu alanlarda bilgisiz kaldığının da göstergesi olabilmektedir. Tüm bu olanlar, muhafazakar ailede, Alev'in açık kıyafetler giyinen, nerde ne konuşacağını ve nasıl davranacağını bilmeyen, pervasız bir insan olduğu düşüncesini uyandırır. Oysaki, Pembe, Alev'in Abdullah'ı baştan çıkardığını düşündüğünde Alev kendisini "Bu düpedüz önyargı, benim hareketlerim, davranışlarım, kıyafetlerim, hayat görüşüm sizden farklı diye bana metres olmayı mı yakıştırdınız? Siz başörtünüzden dolayı size yapılanları, hiç acımadan başkasına yapabiliyorsunuz." (5. Bölüm, 06:33) sözleriyle açıklamaktadır.

2.4.1.6. Doğa Korkmaz (Ünal)

Resim 2.8. Doğa Korkmaz(Ünal)

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotografлари>

Doğa, Kıvılcım'ın büyük kızıdır ve diş hekimliği fakültesinde eğitimine devam etmektedir. Fakat sevgilisi Fatih'ten, evlilik dışı hamile kaldığını öğrenmesi üzerine annesi ile ilgili tedirginliğini hissettiği şey muhafazakar ailelerdeki evlilik dışı birlikteliğe karşı olan sert tutum yerine, eğitimine devam etmesine engel olabilecek olan bu hamileliğin sonlandırılmasını talep etmesidir. Fakat Doğa, Fatih'ten gördüğü destek üzerine hamileliği sonlandırmak yerine doğum yapmayı ister, seküler ve muhafazakar aileyi bir araya getiren nokta da Doğa ile Fatih'in bu sebeple evlenmeleridir. Doğa evlenip 'gelin gittiği' Ünal ailesinin evinde büyük bir kültür çatışması yaşamaktadır, fakat evliliğinin huzuru için kimi zaman alttan alan bir yapı sergilemeye çalışır. Bu noktada Doğa, sevgi hissederek yaptığı evliliği sebebiyle muhafazakar aileye karşı daha ılımlı ve kültürlerine nispeten saygı gösteren davranışlar gösterirken aynı zamanda kendi kültürüne de uygun bir yaşam sürmeye çalışmaktadır. Fakat kıyafetine karışılması, kendi ailesi ile bağları, modern yapı gösteren ailesinin ötekileştirilmesi, kadına karşı şiddet, adaletsizlik gibi konular söz konusu olduğunda, ılımlı tavrı, yerini muhafazakar ailenin de alışık olmadığı, tepkilerini saklamayan, baş kaldıran bir tavra bırakmaktadır. Doğa, arkadaşıyla kiliseye gidip mum yakarak Allah'a dua eder ve bunu Ünal ailesine anlatır. Pembe bu duruma, "Cami dururken kilisede ne işin var? Olmaz, doğru değil. Ziyaret edebilirsin ama ibadet için olmaz. Mum yakıp dilek dilersen, Hıristiyanlara benzemiş olursun." sözleriyle; Nursema ise "Bunlar misyonerlik. İnsanlara farkında olmadan başka dinleri güzel gösterip, sevdireyorlar. Sonra kendi dininizi unutuyorsunuz." sözleriyle tepki gösterir ve bunun Müslümanlığa uygun düşmediğini vurgular. Doğa ise fikirlerine uymayan bu söylemleri "Sırf bunu yaptım diye din mi değiştirmiş oluyorum? Nesi günah ki?" şeklindeki sitemli cümlelerle cevaplayınca; "Gerçek Müslüman için mekanlar değil, iman önemlidir." (6. Bölüm, 01:06:24) sözleriyle Abdullah'tan destek görür. Bu durum, seküler bir bireyin aynı zamanda inançlı olabileceğini fakat muhafazakarlık göstermediğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Doğa, muhafazakarlıktan ve gelenekten gelen bazı tutum ve tepkileri aşırı bulurken, bunların psikolojik bir hastalık gibi tedavi edilmesi gereken şeyler olduğu vurgusu yapmaktadır. Aynı zamanda eşinin kendisini aldatıldığını öğrendiğindeyse muhafazakar ailenin boşanmaya karşı çıkan tutumlarıyla daha önce karşılaştığı ve ataerkil yapılarından dolayı doğacak çocuğunun kendisinden alınacağını düşündüğü için hukuken velayeti alabilmek adına aldatıldığını kanıtlayan deliller

toplayarak tüm aileye ve eşine boşanacağını açıklamaktadır. Bu sebeple tüm delillere rağmen Fatih durumu inkar etse de Ünal ailesi Doğa'nın boşanma kararına karşı çıkamamıştır. Doğa daha önce de aldatıldığından şüphelendiği için evi terk etmek üzere valiz hazırlarken Pembe'nin "Sen üzülme, ben kulağını çekerim onun." söylemiyle karşılaşınca "Çocuk mu azarlıyorsunuz, aldattı diyorum." (10. Bölüm, 09:07) şeklinde tepki vermiş fakat böyle bir durum karşısında muhafazakar annenin nasıl bir tutum göstereceğini görmüştür. Doğa'nın son boşanma kararını açıklamak için yaptığı bu ön hazırlık, aslında muhafazakar ailenin erkek çocuklarının yaptığı hatanın üstünü kapatacağı veya Pembe'nin söyleminden yola çıkarak "oğlunun kulağını çekince" düzeleceği için evliliklerine devam etmelerini isteyecekleri şeklindeki öngörülerine karşı bir önlem olarak görülebilir.

2.4.2. Aileler

Dizinin ilk bölümünden itibaren vurgulanan ve aynı zamanda da dizinin genel temasını içeren kültürel olarak birbirinden farklı iki aile yapısı, muhafazakar/geleneksel ve seküler/modern kavramları üzerinde şekillenmektedir. Bir tarafta muhafazakar aile kabullerine uygunluk gösteren Ünal ailesi, diğer tarafta ise seküler kalıplarla uyumlanmış Korkmaz/Arslan ailesi görülmektedir. Ünal ailesi, tüm aile üyelerinin eşleriyle birlikte aynı çatı altında yaşadığı, gelenekselde önemli yer tutan geniş aile kavramına uygun olarak konumlanmış bir durumdadır.

Daha önce bahsedildiği gibi geleneksel kabul edilen aileler aile büyükleri, çocuklar ve yetişkin çocukların eşlerinin bir arada yaşadığı, ailenin karar mekanizmasının ailenin en büyük erkeğinin, özellikle sağ ise ailenin babasının, değil ise ondan sonraki en büyük erkeğin olduğu, herhangi yeni bir durum veya karar söz konusu olduğunda önce büyük erkeğe konunun aktarıldığı ve sonuç noktasında da yine ondan onay alındığı, ataerkil bir yapı göstermektedir.

Resim 2.9. Abdullah'ın Elini Öptürme Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Ünal ailesindeki otorite ise ailenin en büyük erkeği ve evin babası konumundaki Abdullah Ünal'dır ve bu durum dizi içinde birçok sahneden de anlaşıldığı gibi Abdullah, kendi sözleriyle bu otoriteyi gelini Nilay'a yaptığı bir konuşmasında vurgular; “Bu evde ne yanlış, ne doğru, ben bilirim, sen yorma güzel kafanı.” (3. Bölüm, 01:17:43). Aynı zamanda Abdullah, gelenekten gelen normlarla, koşullar her ne şekilde görünürse görünsün özellikle ailenin yaşça küçük üyeleri tarafından bu otoritenin kararları ve davranışlarına koşulsuzca saygı duyulmasını da beklemektedir. Kızı Nursema'nın “Elinde güllerle o kadının ofisine geldin. Benim annemi hiç mi düşünmedin üzülür mü diye?” şeklindeki sitemine “Haddini aşma, benim hesap vereceğim insan annen, sen evlat olarak babana saygı duyacaksın, onu sorguya çekmeyeceksin. Babalar evlatlarına bakmakla, evlatlar da babalarına saygı göstermekle yükümlüdür.” (7. Bölüm, 10:12) cevabıyla kararlarına ve davranışlarına evlatlar tarafından koşulsuz bir saygı beklediğini ortaya koymaktadır. Farklı bir sahnede Nursema ve Umut arasında geçen diyalogda da Ünal ailesindeki ataerkilliğin vurgulandığı görülmektedir. Umut, “Sizin evde biraz ataerkil bir sistem var, farkındayım.” söylemleriyle muhafazakar aile temsili söz konusu olduğunda ataerkillik kavramının da tanımlamaya dahil olduğunu seyirciye sunarken, Nursema ise “Annem,

babamın dediği olsun, tatsızlık çıkmasın, der. O yüzden de babamın istemediği hiçbir şeyi yapmaz. Fatih de öyle, babama çekmiş, hep kendi dediği olsun ister.” (11. Bölüm, 01:42:04) şeklindeki söylemleriyle bu ataerkil yapı içindeki diğer aile üyelerinin konumlanışını gözler önüne sermektedir. Bu konumlanış, ailedeki kadının, erkek egemen yapıya saygı göstererek, erkeğin kararlarını sorgulamadan, uygun davrandığını tasvir etmekteyken aynı zamanda yetişmekte olan erkek çocukların da bu ataerkil yapıyı devam ettirecek şekilde yetiştiğini göstermektedir.

Muhafazakar ve geleneksel yapıları ailelerde alınan tüm kararlar da ailenin karar mekanizması olan babanın onayından geçmektedir. Aile bireyleri düşüncesini karar mekanizmasının onayına sunar ve bu konuda destek alır ise hayata geçirir. Eğer karar mekanizması bu düşüncüyü onaylamamasına rağmen veya onayına dahi sunulmamasına rağmen aile bireyi kendi kararını kendisi vererek düşüncesini hayata geçirirse, bu, kişinin ‘başına buyruk’ olarak hareket ettiğinin göstergesi kabul edilir. Dizide ailenin karar mekanizması olan Abdullah da oğlunun kendi parasıyla yatırım yapmak isteyerek bir otel aldığını söylemesi üzerine “Aldıysan hayırlı olsun oğlum, patron sensin. Buraya ben iş yapmak istiyorum diye gelmeyeceksin o zaman, o izin istemek. Sen bana olmuş, bitmiş bir şeyi haber veriyorsun. Sen inandıysan hayırlı olsun oğlum. Olan olmuş bir kere.” (9. Bölüm, 35:05) sözleriyle oğlunun izin almadığını, daha önce sözü edilen tabirle ‘başına buyruk’ bir karar verdiğini vurgulayarak gönül koyan bir tavır sergilemektedir. Ayrıca bu sahne ile muhafazakar ailedeki ekonomik bağıllık ve aile işine sadakat konusundaki hassasiyetin de üzerinde durulmuştur.

Muhafazakar ailelerin karar mekanizması olan babanın yalnızca ortak kararlara onayı değil, aile üyeleri adına karar verme işlevi de bulunmaktadır. Bu karar bazen basit bir konuda olabildiği gibi, bazen aile üyesinin bütün bir hayatını etkileyebilecek konular da olabilmektedir. Bütün hayatı etkilediği kabul edilebilecek benzer bir örnek, dizideki Ömer karakterinin yaşantısında karşımıza çıkmaktadır. Dizide görülmektedir ki, muhafazakar ailenin ikiz oğullarından biri olan Bekir, evliyken ve eşi Leman hamileyken vefat ettiğinde babası, Bekir’in ikizi olan Ömer’in Leman ile evlenmesi gerektiğini söylemiştir. Ömer, ölen ikizi Bekir’in eşi Leman ile evlenerek doğan Metehan’a da babalık yapmaktadır. Ömer bu durumu Kıvılcım’a anlattığında, Kıvılcım’ın “Uygun gördüğü şey anormal, çağ dışı bir şey. Hayatın mahvolmuş. Bir baba çocuğundan nasıl böyle bir fedakarlık isteyebilir? Kimse ‘siz ne yapıyorsunuz,

delirdiniz mi' demedi mi?" söylemleri, konunun modernleşen toplum yapısı içinde kabul edilmesi imkansız bir halde olduğunu gözler önüne sermektedir. Fakat muhafazakar ve geleneksel aile yapısındaki babanın karşı çıkılmaz otoritesini ise Ömer'in "Çok gençtim, babamın emrine karşı gelemezdim. Kimse bir şey diyemedi, çünkü babamın sözü bizim için emirdi." (14. Bölüm, 05:37) şeklindeki söylemleri ortaya koymaktadır.

Aile büyüğünün onayı, evliliklerin gerçekleşmesinde dahi büyük bir önem taşımakla beraber bazı durumlarda evlenecek kişilerin de sonsuz bir itaat duygusu ile ailesinin uygun gördüğü kişilerle hayatını birleştirdiği görünmektedir. Geleneksel ve muhafazakar yapıli ailelerde, ailevi değerlerin devamlılığı için kendilerine benzeyen kişilerin evliliği ve bu gibi ailelerin dünürlük bağıyla birleşmesi gibi amaçlarla görücü usulü evlilikler sık görülen bir evlilik şeklidir ve bu gibi evliliklerde öncelik aile kurumunun kurulması ve devamlılığının sağlanmasıdır. Ünal ailesinin büyüğü olarak Abdullah da Pembe ile bu şekilde evlendiğini Ömer ile yaptığı konuşmasında "Biz yengenle 35 yıldır evliyiz, görücü usulü evlendik, Allah'a şükür mutlu, gülüm, balım gidiyoruz işte." (2. Bölüm, 45:10) şeklinde; Alev'in "Siz Pembe Hanımla nasıl tanıştınız?" sorusu üzerine "Babamlar Kırım'dan göçtüklerinde burada Fatih'e yerleşmişler. Ticaretle uğraşıyordu babam, esnaftı, tüccardı. Bizim dört dükkan altımızda da Pembe'nin babası çalışıyordu. Bizi uygun görmüşler, öyle evlendik." şeklinde verdiği cevapları ile gözler önüne sermiştir. Aynı konuşmanın devamında Alev'in "Görücü usulü yani, istemeseydiniz, başkasını seviyor olsaydınız ne olurdu? Sevmeden biriyle evlenilir mi? Görücü usulünde zamanla seviliyor mu diyorsunuz?" soruları üzerine, "Babama karşı gelemezdim, öyle şeyler yoktu. O zamanlar aşk o kadar mühim bir şey değildi, önemli olan aile kurmak ve yürütmektir. Görücü usulünde zamanla gayet tabii sevilir." (4. Bölüm, 51:40) şeklinde verdiği cevaplarla da geleneksel yapıli muhafazakar ailesinde aile büyüğünün özellikle babanın mutlak otoritesine karşı itaat duygusuyla saygı gösterildiğini ve aile kurma-yürütme gibi süreçlerin bir takım hislerden önde tutulması gerektiğinin kabulünü ortaya koymuştur.

Resim 2.10. Nursema ve İbrahim'in Nikah Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Aynı durum Ünal ailesinin kızı olan Nursema için babasının, uygun gördükleri kişiyle imam nikahı kıyılması kararını verdiğinde söz konusu olmuştur. Nursema, görücü usulüyle fakat istemediği biriyle evlendirilmesi söz konusu olduğunda evden kaçmayı dahi denemiş olsa da, annesi, abisi ve erkek kardeşi kaçmasına engel olarak, kendisini kaçınılmaz sonu olan ve tüm ailenin hazırlanmış vaziyette beklediği imam nikahına götürmüşlerdir. Aile büyükleri, bu evlilik kararını verdikten sonra, özellikle kız çocuğunun bu karara itaat etmemesi düşünülmemektedir. Resmi nikahla evlilik de gerçekleştiğindeyse, Nursema istemeden evlendirildiği bu kişiye herhangi bir yakınlık göstermemektedir fakat evlendiği kişi olan İbrahim, geleneğe “gerdek gecesi” olarak isimlendirilen akşamda, ataerkillikten gelen kadının erkeği mutlu etmeye yönelik davranışlar göstermesi beklentisini Nursema’ya göstermektedir. Görücü usulü evliliklerde kadının rızası olmasa dahi erkeği mutlu edecek davranışlar sergilemek, ‘kadınlık vazifesi’ olarak görülmektedir.

Resim 2.11. İbrahim'in Nursema'yı Camdan İtme Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

İbrahim'in Nursema'dan kendisini mutlu etmesini beklemesi durumunda Nursema onu, cama çıkarak atlamakla tehdit etmiştir fakat durum İbrahim'in Nursema'yı camdan itmesi ile sonuçlanmıştır. Nursema'nın karşı çıkmasında dinine bağlı olmasıyla birlikte yurtdışında eğitim görmüş güçlü bir kadın karakter olmasının da etkisi görülebilmektedir. Fakat İbrahim'in Nursema'yı camdan itmesi, Nursema'nın yoğun bakımda kalması ve İbrahim'in ailesinin tüm bunları Ünal ailesinden gizleyerek Nursema adına her şeyin yolunda olduğuna dair mesajlar atması gibi etkenlerin sonunda Nursema tüm bunları Ünal ailesine anlatmıştır ve görücü usulü bir evliliğe razı gelmesi, muhafazakarlıkta yaygın olmadığından boşanmaması gibi beklentiler derhal ortadan kalkarak Nursema'nın boşanma süreci başlamıştır. Bu sahnelerde seyirciye sunulan bir başka detay ise Nursema'nın istemediği bu evliliğe karşı çıkanların başında seküler karakterlerin gelmesidir. Seküler karakterler zorla yaptırılan bu evliliğin gerçekleşmesine engel olamamış olsalar da Nursema'nın yardıma ihtiyacı olduğunu ilk fark edenler olmuşlardır ve yine Nursema'nın gizlice yatırıldığı hastaneden kaçmasına seküler karakterler olan Doğa ve Alev yardım etmiştir. Ailesinin karşısına çıkıp gerçekleri anlatmaya hazırlandığı tüm süre boyunca da Alev ona evini açarak destek olmuştur. Bu sahneler ile iki farklı kültürün toplumsal olaylar karşısında tüm yargıları bir kenara bırakarak dayanışma ve birlik duygusuyla hareket edebileceği seyirciye sunulmuştur.

Resim 2.12. Alev ve Doğa'nın Nursema'yı Eve Getirme Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Görücü usulü evlilikler, birbirine uygun görülen, aynı kültürden aileler arasında gerçekleşen evlilikler olarak kabul edilse de, evlenecek kişilerin bireysel olarak birbirlerini tanımaması, his beslememesinin yanı sıra karakter alt yapılarını bilmiyor olması, bu gibi özellikle kadının şiddete maruz kalması veya istismar edilmesi gibi sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Muhafazakar yapı içinde görücü usulü gerçekleşen evliliklerde ortaya çıkan kadına şiddet gibi konular, ataerkilliğin de etkisiyle ses çıkarılmayan veya üstü kapatılan konular olabilmektedir. Kimi zaman çiftin aileleri de bu gibi konuların görmezden gelinmesi eğilimindedir fakat kadının, bireysel olarak veya kendi ailesinden gelen bir güç kaynağı olması halinde bu gibi konuların üstü kapatılmamaktadır. Her ne kadar muhafazakarlıkta boşanma gibi durumlar desteklenmese de bu gibi üstü kapatılmayan şiddet unsurları söz konusu olduğunda boşanmaların gerçekleşebildiği görülmektedir. Bir takım şiddet unsuru sayılabilecek davranışların kimi zaman görmezden gelinmesi gerektiği veya bir defaya mahsus olduğundan tekrarlanmamasına inanılması, konuların üstünün kapatılarak evliliğin sürdürülmesi gerektiği düşüncesini ortaya koymaktadır. Fakat bu durumların hem kendi ailelerinden bir üyenin başına gelmesi, hem de ölüm riskine ulaşacak seviyede bir şiddet unsuru olması, boşanmanın desteklenmesini doğuran unsurlar olarak görülebilir. Ahlaki doğrularıyla yaşayan muhafazakar bir aile için, her bireyin ahlaki doğrulara uygun yaşaması önem taşır. Dizide ilk sezonun son sahnesinde Fatih tarafından aldatıldığını ailelere söyleyen Doğa'nın da boşanma kararına saygı gösterildiği görülmektedir fakat

muhafazakar ailenin babası olan Abdullah, oğlunun Doğa'yı aldattığını bilmesine ve hatta oğlunu başka bir kadınla yakalamasına rağmen bunu kimseyle paylaşmamaktadır. Oğluna kızarak ve sonlandırmasını söyleyerek bu durumun ortadan kalkmasını sağlamaya çalışmakta ve nihayetinde “böyle bir şeyden” oğlunun yuvasının bozulmasını istemediğinden boşanma durumunun oluşmasının önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu durum, ahlaki doğrularının önemine sıklıkla vurgu yapan bir baba için bile muhafazakarlıkta boşanmanın kolaylıkla desteklenemeyecek bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu noktada Fatih'in, ailenin otoritesi olan babasından çekinmesi, Abdullah'ın oğluna, “Bundan sonra evden işe, işten eve, bir yanlışını görürsem yakarım çıranı” (28. Bölüm, 07:15) şeklindeki söylemleri, ataerkil yapıdaki ailenin babanın tepkileri ve kararları çevresinde konumlandığını göstermektedir.

Ailedeki erkekler, çalışma hayatının çeşitli konumlarında yer alarak ailenin kazanç kapısını oluştururken, ailenin kadınları ise aile bütünlüğünün korunmasına yönelik arabuluculuk etme, evin düzeni, temizliği, yemek yapılması gibi evi ilgilendiren konularda yer almaktadır. Kadın, aile içinde oluşan olumlu veya olumsuz yeni durumlarda, mutlak otorite olan babaya, konunun yumuşatılmış şekilde aktarılmasından ve görüş alınmasından sorumlu olarak görülmektedir. Kadın, eşinin karakter yapısına hakim olan bir rol ile en olumsuz konuyu bile sakinliği ve huzuru korumayı amaçlayan yöntemlerle eşine aktarma görevini görmektedir. Ünal ailesi, bahsedilen tüm bu genel kabulleri yerine getiren bir yapı göstermektedir.

Arabuluculuk rolünün Ünal ailesinde de Pembe'ye ait olduğunu gösteren birçok sahne bulunmaktadır. Bir sahnede Pembe'nin eşi seviyor diye ‘kötebe’ denilen yiyeceği yaparak ikram etmesi sonucu Abdullah, “Söyle, sen yoksa sabahın köründe yapmazsın.” şeklinde cevap verince, Pembe asıl konuyu açar ve “Kızın karnı belli olmadan düğünü yapalım.” (2. Bölüm, 31:35) diyerek konuyu eşine iletir. Bu noktada Pembe'nin davranışının alt yapısını, geleneksel ve muhafazakar ailelere hakim olan “erkeğin gönlüne giden yol, midesinden geçer.” düşüncesi oluşturuyor olabilir. Birçok sahnede Pembe'nin, Abdullah'a vereceği her kötü haberden önce mutlaka bir tabağa tatlı koyarak eşinin yanına gittiği, kötü haberleri vermeden önce eşine tatlı yedirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu davranışın altında Pembe'nin, “tatlı yiyelim, tatlı konuşalım.” atasözünden de etkilendiğini varsayarak, şeker hastası olan Abdullah'ın kan şekeri seviyesine müdahale ettiği inancı ve eşinin sinir seviyesini kontrol altında

tutmaya çalışmasının yattığı tahmin edilebilir. Abdullah da artık eşinden gelen ani tatlı yedirme ritüeli gerçekleşirken kötü bir haber geleceğinin farkındadır ve eşine haberi vermesini söyler. Genel itibariyle zor durumlar oluştuğunda Pembe, eşine baş başa ve sakin bir ortamda konuyu yumuşatarak açmakta, konu üzerine bir istişare yapıldıktan sonra diğer aile üyelerine kararlar ve düşünceler aktarılmaktadır. Fakat benzeri koşullar yalnızca zor durumlar içinde değil, üzerine karar verilmesi gereken neredeyse her konuda bu süreci takip ederek oluşturulmaktadır. Örneğin Kıvılcım, dünürü olarak Pembe’yi arayıp yemeğe davet ettiğinde Pembe’nin cevabı “Abdullah Bey’e bir sorayım” şeklinde olmaktadır. Bu sürecin geleneksel ve muhafazakar aile yapısının genel kabulüne uygun olduğunu Sönmez Hanım’ın “Onlarda öyledir, kocaya sormadan olmaz, kararı koca verir.” (9. Bölüm, 58:10) sözleri de ortaya koymaktadır çünkü karar mercii evin erkeğidir.

Fakat arabuluculuk rolü kadının kendi görüşleriyle de birleştiğinde evin otoritesini kendi görüşlerine yönlendirme gibi bir durumun da ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Örneğin kızı Nursema’nın sergi açmasına sıcak bakmayan Pembe, kızının kendisinden bunu istemesi üzerine konuyu yine de eşine aktarır. Fakat konuyu aktarıırken “Sergi açacakmış, evde hat çalışıyor ya, evde çalışmak yetmemiş, dünyaya açılacakmış. Tövbe estağfurullah.” gibi kendi onayı olmadığını belirten söylemlerde bulunur. Abdullah, kızının hevesini kırmamak adına kendi himayesi altında olan bir sergi önerisiyle “Ne var bunda hanım, istiyorsa yapsın, gönlü olsun kızın. Açalım ona, bizim şirkette bir yer tahsis edelim.” şeklinde cevap vermesine rağmen Nursema’nın planladığı bir sergi var olduğundan Pembe konuyu “Bakalım senin kızın öyle olmasını mı istiyor? Ya sen kızını çok mülayim bellemişsin hiç öyle değil. Bunun bir tanıdığı varmış, oraya verecekmiş çalışmalarını.” (9. Bölüm, 01:07:00) şeklinde detaylandırarak eşinin konuya bakışını da şekillendirme gayesindedir, fakat dizinin bu sahnesinde söz konusu şekillendirme gerçekleşmez ve Abdullah, arada tanıdıklar olması sebebiyle kızını destekler. Bu gibi iletişim bağlamlarında, süreç her zaman bu şekilde gerçekleşmeyebilir, kimi zaman kadının yönlendirici söylemleri ailenin diğer üyeleri hakkında karar verecek olan otoritenin görüşlerine şekil kazandırabilmektedir ki sürecin devamında da Pembe, kızının geleceğinin planlanması konusunda eşine söylemlerde bulunmaya devam eder; “Bizim bu Nursema’yı artık evlendirmemiz lazım, okuyacağım dedi okuttuk, her istediğini yaptık. Bu kız asileşti, sürekli isyan, bir haller oldu bu kıza.

Diyorum ki mazbut, dini bütün bir aileyle baş göz edelim, tabii Nursema da beğenecek, isteyecek ama artık bir görücü gelsin. Aklımda biri var; düzgün, okumuş, babasının yanında çalışıyor, abdestinde, namazında. Şimdilik Nursema'ya bir şey söylemeyeyim, gelsinler bir görsünler.” (9. Bölüm, 01:18:30). Pembe'nin bu söylemleri yalnızca eşini yönlendirmenin dışında, muhafazakar ailelerde görücü usulü ile evlilik birliğinin kurulması konusunda ailenin kadın büyüklerinin büyük rol oynadığını da göstermektedir.

Daha önce bahsettiğimiz görücü usulü evliliklerin, ailenin kendine denk olarak gördüğü aileler ile yapıldığı inancı, bu denklik sayesinde aile birliğinin devamlılığının sağlanacağı inancı ile birlikte sürmektedir. Aynı zamanda şahsi zevklere yönelik sosyal faaliyetlerin artması, genç ve bekar kız evlat için bir tehlike olarak görülerek, bir an önce evlendirilmesi gerektiği kaygısına girildiği görülmektedir. Çünkü muhafazakar kültüre göre genç kızlar evlenmeden önce sosyalleşmek noktasında belirli kısıtlara sahiptir ve gezmesi, sosyalleşmesi veya aileden olmayan bir erkekle görülmesi genç kız hakkında bazı önyargı ve kanaatlerin oluşmasına sebep olabileceğine inanılır. Ailedeki genç kız aynı zamanda “ailenin namusu” olarak da görüldüğünden, genç kız hakkında oluşabilecek kötü kanaatlerin tamamı, ailenin namusuna getirilmiş bir laf olarak kabul edilir ve bunun oluşmaması için aile, genç kızın bu kanaatlere sebep olabilecek tüm eylemlerini kısıtlama eğilimindedir. Tam da bu gibi sebeplerden dolayı Nursema'nın evlendirilmesini uygun gören Pembe, bu durumu eşinin de onayını alarak uygulamaya geçmektedir ve daha önce bahsedildiği üzere Nursema, zorla istemediği biriyle evlendirilmektedir.

Resim 2.13. Pembe ve Nursema'nın Yemek Yapma Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotografлари>

Evin hanımı Pembe, evde ve mutfakta maaşlı çalışan olarak görev alan tüm yardımcılara rağmen ailece yenecek olan tüm yemekleri kendisi mutfağa girerek hazırlamakta ve kızı Nursema'yı da ona yardımcı olmaktan sorumlu tutmaktadır. Durum Nursema'nın "Bu evde onca insan çalışıyor, yine biz mutfaktan çıkmıyoruz." sitemine karşılık Pembe'nin "Evin kadını, yemeğini kendi yapar, sen de annene yardım et de 'sevaptan' nasiplen." (2. Bölüm, 42:06) şeklinde dini unsurları belirginleştirecek şekilde kadının evinin yemeğini kendisinin yapmasının sevap olduğunu vurgulayarak cevap vermesiyle karşımıza çıkıyor. Başka bir sahnede ise Kıvılcım'ın "Bizde yemekleri yardımcımız Sevilay yapar." demesi üzerine Pembe, "Yardımcılar yardım ederler, ama ben illa kendi ellerimle yapacağım. İlk evlendiğimizde kayınvalidem ile yaşıyorduk. Bana derdi ki, kocanın yemeğini mutlaka sen yapacaksın, başkasına yaptırmayacaksın, yakışık almaz çünkü." (8. Bölüm, 01:51:20) cevabını vermesi, Pembe'nin bu davranışı büyüklerinden böyle öğrendiğini, evin yemeklerinin yardımcılara bırakılmayarak evin hanımı tarafından yapılmasının geleneğe uygun olan davranış olarak kabul edilebileceğini göstermektedir. Pembenin kayınvalidesi ile ilgili bu söylemi aynı zamanda geleneksel ve muhafazakar yapıdaki geniş aile kavramını bir kez daha göstermektedir. Pembe evlendiğinde eşinin anne babasının yanına "gelin olarak gittiği" gibi kendi gelinleri Nilay ve Doğa da kendi evlerine "gelin olarak gelmiştir". Ünal ailesinin kızı Nursema da görücü usulü ile istemediği bir evlilik yaptığında İbrahim'in aile evine gelin olarak gönderilmiştir. Muhafazakar ve geleneksel bakış açısında aileler erkek egemen bir yapı gösterdiğinden ailenin şekillenmesi de yine erkek üzerinden olmaktadır. Yani eğer aile büyükleriyle yaşanacaksa bu her zaman erkeğin ailesi olmaktadır. Gelin olarak katılan kadının kendi ailesiyle görüşmeye devam etse de her zaman ait olduğu yerin "eşinin yanı" olmasından yola çıkarak aynı zamanda "eşinin ailesinin yanı" olduğunu da kabullenmesi beklenmektedir. Herhangi bir tartışma veya gerilim durumunda kadın, söz konusu bu aile evini terk etmemelidir. Fakat gelin olan kadın, aidiyet duygusunu beslerken otoritelere ve ailedeki diğer üyelere yüksek bir saygı da beslemeli, bunu sağlamadığı takdirde "anasının/babasının evine" gönderilme tehdidi altında olduğunu unutmamalıdır. Bu durum gelin olan kadın için önemli ve hassasiyetli bir denge kurma meselesidir.

Aynı durum Ünal ailesinde de karşımıza çıkmaktadır. Gelin olarak gelen Nilay, aile içindeki huzuru tehlikeye atan bir şey yaptığında ailenin en üst otoritesi olarak

Abdullah, Nilay ile özel bir konuşma yaparak ona yol göstermeye çalışır. Doğa karakteri annesine kahvaltıya gidip Ünal ailesinin kahvaltısında bulunmadığında muhafazakar aile için bu, rahatsızlık verici bir durumdur ve Abdullah'ın "tüm aile üyeleri sofrada bulunmalı" görüşünden, eşi Pembe'nin deyişiyle "Abdullah'ın sofraya takıntısı" olmasından dolayı, Doğa'nın yaptığı, aile değerlerine uygun olmayan bir davranış olarak değerlendirilmektedir.

Muhafazakar aileler genellikle ibadetlerini yerine getirmeye sıkı bir bağlılık gösterirler ve bu kültüre göre ibadet edilen yerin temiz olması önemlidir. Bu yüzden de yaygın olarak, köpek bakılan evde namaz kılınmayacağı düşüncesiyle karşılaşılır. Bu bir kural değildir, fakat namaz kılınan yerin temiz olması gerektiği ve köpeklerin dışkıları dışında salyasının da pis kabul edilmesi sebebiyle değdiği yerlerin pislendiği düşüncesi köpek olan yerlerde namaz kılınmayacağı düşüncesine sebep olmaktadır. Bu tutum dini geleneklerden gelen bir tutum olduğundan, sekülerlikte evde köpek bakmakla alakalı genel bir kanı görülmemektedir. Bu sebeple seküler kabul edilen Doğa, sokakta bulduğu köpeği sahiplenerek Ünal ailesinin evine getirdiğinde aldığı tepkilerde de muhafazakarlıktaki bu düşünce görülmektedir. Pembe ve Nursema'nın eve getirilen köpeği görünce "Bu evde namaz kılınıyor. Namaz kılınan eve köpek mi girmiş? Salyalarını akıtacak, necis kılacak her yeri." sözleriyle tepki vermesi, muhafazakarlıktaki bu düşünceyi açıkça göstermektedir. Doğa "Sokakta kalmış aç köpeği eve getirmek saygısızlık mı? Müslümanlık iyilikten geçmiyor muydu?" sözleriyle tepkisini gösterirken, Pembe'nin "(Köpeğe) Bak ama evde değil." (5. Bölüm, 01:20:07) şeklinde cevap vermesi, köpek bakımına karşı olmadığını, bahçede bakılmasının uygun olduğunu fakat evin içinde olmasını kesinlikle desteklemediğini göstermektedir.

Genel itibariyle Ünal ailesi muhafazakar aile yapısını büyük ölçüde gözler önüne serdiği gibi, geleneksel yapıya da büyük oranda uyumlu görünmektedir. Dizide seküler aile temsilini izleyiciye sunan Kıvılcım ve ailesinde ise durum, modernleşmenin izlerini açıkça göstermektedir.

Resim 2.14. Kıvılcım, Doğa ve Alev'in Sarılma Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Seküler aile yapısı muhafazakar ve gelenekselin aksine daha çok Çekirdek ailenin olduğu, erkek otoriter bir yapıdan ziyade eşlerin karşılıklı olarak işbirliği halinde karar mekanizmasını oluşturduğu, çoğunlukla aile büyüklerinden ayrı kurulmuş bir evlilik bütünlüğünün görüldüğü yapıdadır. Fakat bu yapı içinde kimi zaman anlaşmazlıklarda olabilmektedir ve çözüme ulaşılamayan anlaşmazlıklara, geçimsizliklere karşı aile bütünlüğünü bozmamak adına bir boyun eğme eğilimi görülmemektedir. Aksine anlaşmazlıklar ve geçimsizlikler karşısında bireyin kendi bireyselliği ön plana çıkarak çözümün “ayırılma, boşanma” gibi olgularla arandığı görülmektedir. Hali hazırda geleneksel ve muhafazakar aile yapılarındaki “evinin hanımı olma”, “ev işleri yapma” işini meslek edinen kadın temsilinin aksine seküler ailelerde cinsiyetler arasındaki çizgiler bulanıklaşarak kadının da erkek kadar mesai harcadığı ve eve giren gelirin kaynaklarından birini oluşturduğu bir mesleği olan, kendine ait zevkleri ve hobileri bulunan, kendisine vakit ayıran bir kadın temsili görülmektedir. Kadının “kendi ayakları üzerinde durabilen” bu yapısı sebebiyle evlilik bütünlüğünün bozulmasına yönelik bir durum karşısında kadın ekonomik açıdan kendi hayatını kendisi idame ettirebilme gücüyle boşanma konusunda daha girişken ve cesaretli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte boşanmalar karşısında aile büyüklerinin rolü, yapıcı olsa dahi kararını kendi

veren bireyler söz konusu olduğundan, rol etkisini kaybetmektedir. Karar verme mekanizması bireyin kendisidir ve bu, evlilik birliğinin kurulmasında dahi görülür. Bireyler, hislerinin ve kendi mantık yapılarının onay verdiği kişilerle ilişki yaşayarak yine sürecin olumlu ilerlemesi halinde de evlilik yoluna girmektedir. Yani seküler yapıdaki bireyler kiminle ilişki yaşayıp, kiminle evleneceğine kendileri karar verdiği gibi sonrasında boşanıp boşanmayacağına da kendisi karar vermektedir. Özellikle belirtmek gerekir ki, muhafazakar ailelerde ailenin onaylamadığı, kültürel olarak uygun bulmadığı kişilerle evlilik yapmak doğru görülmezken, anlaşmazlık halinde evlilik birliğini bozmak da seçenek olarak görülmeyerek, kişilerin ve özellikle kadının bazı şeyleri sindirmesi, görmezden gelmesi veya karşı tarafın ‘akıllanmasının’ beklenmesi gerektiğini savunur. Görmezden gelinmesi beklenen davranış kimi zaman sıradan bir tartışmayken, kimi zaman erkeğin bir kadını aldatması, şiddet uygulaması gibi davranışlara kadar uzanmaktadır. Kimi zaman “bir kereden bir şey olmaz” gibi, kimi zaman da “bunun için yerleşik düzen bozulmaz” gibi tutumlarla bu görmezden gelme desteklenmektedir. Fakat modernleşme ve sekülerleşme ile toplumda kadının güçlenmesi, tüm bu bakış açılarını yeniden düzenlemiştir. Kadının itaat odaklı ve her şeye rağmen yapıcı olan yapısında çözümlerle birlikte “yuvayı dışı kuş yapar” görüşü yerini, yuvanın kadın ve erkeğin gönüllülüğü, ortak özverisi ve sadakati ile oluşturulduğu, evliliğin bir işbirliği veya iş ortaklığı gibi karşılıklı güven ve çıkarlar doğrultusunda ilerlediği şeklindeki bir görüşe bırakmıştır. Sekülerleşmenin getirdiği bireyselliğin önem kazanması da tabloya eklendiğinde artık bireylerin kendi tercihleri ile girdiği evlilik yolunda karşılıklı çıkarlar ve saygı önem arz ettiğinden, ciddi anlaşmazlıklar, geçimsizliklere boyun eğmeyen ve dolayısıyla boşanmanın tabu olarak görülmediği bir resim karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber kadın, zaten eğitimde önemli bir yer alarak akabinde iş hayatına dahil olduğundan kendi bireyselliğinin farkında ve çıkarlarını korumak konusunda cesur bir yapı göstermektedir. Bu bahsi geçen yeni tablo, çalışmanın örnekleme olan Kızılıcık Şerbeti dizisindeki seküler aile temsili olan Kızılıcım ve ailesinde de kendini göstermektedir.

Kızılıcım, geçimsizlik sebebiyle eşi Kayhan’dan boşanmış ve kendi hayatını kendisi idame ettirebilen güçlü bir iş kadını profili sergilemektedir. Kızılıcım, eski eşinin herhangi bir desteği olmaksızın iki kızının yetiştirilmesi ve eğitim süreçlerinde en önemli rolü oynamaktadır. Kızlarının da “ayakları yere basan, güçlü kadınlar” olması

için iş hayatına katılmalarını sağlayacak olan eğitimleri, her şeyin üstündedir. Bu, onun için, kızlarının kimseye bağımlılığının oluşmayacağı, istemedikleri şeyler yaşamamak için gerekirse yalnız bir hayatı ekonomik açıdan inşa edebilecekleri, hiçbir yerde mecburiyet sebebiyle durmaları gerekmeyeceği anlamlarına gelmektedir. Dizinin temel konusunu oluşturan hamileliği sebebiyle Doğa'nın, sevgilisi Fatih'le evlenmesi durumuna Kıvılcım'ın tepkisinde de okulunu bitirmeden, iyi tanımadığı biriyle evlenmesinin beraberinde evlilikteki olası anlaşmazlık ihtimallerine karşı Doğa'nın ekonomik özgürlüğünü eline almamış olması ve bazı şeylere boyun eğmek zorunda kalması korkusu yatmaktadır. Kıvılcım'ın bu konudaki bakış açısını farklı zamanlarda yapmış olduğu konuşmaları da gözler önüne sermektedir. Örneğin arkadaşı Fatma ile yaptığı bir sohbet esnasında her ne kadar kadın erkek arasındaki sevgililik ilişkisini destekler nitelik gösterse de Kıvılcım, “Her kadın idealist olsa ülke kurtulur, aksinin mümkün olduğunu düşünmüyorum kesinlikle. Yok öyle çoluk çocuğa karışıp işini gücünü unutmak, hele bir adamın eline bakmak. Sevgilisi olsun ben ona bir şey demiyorum ama öncelikle hayatı, işi, kariyeri; ondan sonra sosyal hayat. Sonra ne istiyorsa yapsın.” (1. Bölüm, 42:29) şeklinde söylemlerde bulunurken, hemen ardından kızı Doğa'yla yaptığı konuşmada “Şimdi anladın mı niye okul diye tutturduğumu? Bu hayatta kimseye güvenmeyeceksin Doğa, sadece kendi ayakların üstünde durmayı bileceksin.” (1. Bölüm, 44:50) şeklinde söylemleri ile görüşünü ortaya koymaktadır. Başka bir sahnede “Doktor olacağım diyen kız, şimdi çocuk doğuracağım diyor, delireceğim” (1. Bölüm, 01:34:57) şeklindeki söylemleri ile ve “Bir kadının övünmesi gereken şey çeyizi değil, işi, iş hayatı, kariyeridir; hayatındaki en önemli şeyler bunlar, bunu böyle bil.” (6. Bölüm, 53:29) şeklindeki söylemleri ile de bu konudaki tutumunu desteklemektedir.

Seküler kadının çalışmaya ve iş hayatına verdiği önem yalnızca evliliğindeki sorunlara karşı bir önlem alma düşüncesinden değil, kendi bireyselliğini oluşturması ve kendini yetiştirmesi gerekliliğinden gelmektedir. Bu bakış açısını Alev'in Nursema ile yaptığı konuşmada, Nursema'nın Amerika'da eğitim aldığını söylemesi üzerine “Ne güzel, keşke o kadar okumuşken çalışsaydınız da. İnsan çalıştıkça farklılaşıyor, vizyonu geliyor.” (2. Bölüm, 01:54:25) şeklindeki söylemleri de gözler önüne sermektedir.

Evlilik birliğinin kurulmasında çeşitli şekillerde görülmektedir ki, Kıvılcım da, kızları da, kız kardeşi de sevgi temelinde hislerle kurulan ilişkileri desteklerken aynı

zamanda benzer kültürden kişiyle hayatların birleştiği, mantık temeline oturmuş insanlarla evliliği desteklemektedir. Fakat benzer kültürden biriyle evliliğin desteklenmesi hem seküler hem de muhafazakar aileler için önem kazanan bir durumdur. Bu noktada evliliğin sağlıklı akıbeti ve hayatı ortak kurabilme gibi sebeplerle her iki taraf da aynı kültürden insanlarla evliliği destekler niteliktedir. Farklı olarak seküler yapılı evliliklerin kurulmasında görücü usulü yöntemi, muhafazakar yapıda görüldüğü şekilde gerçekleşmemektedir. Seküler yapıda, benzer özellikler gösteren kişilerin aracılar tarafından tanıştırılması mümkünken, bu tanışma ancak bu kişilerin birbirine karşı oluşabilecek olası hisleri sayesinde evlilikle sonuçlanabilir görünmektedir. Yeniden görülmektedir ki, seküler yapı gösteren kişilerin evlilik birliğinin kurulmasındaki önceliği beslenen hislerdir. Hatta bu kişilerin tanıştırılması, kesin olarak girilmiş bir evlilik yolu olmamakla birlikte, öncelikle bir ilişki yaşanması ihtimalinin değerlendirilmesidir. Bunun için kişinin daha önce evlenmemiş veya daha önce evlilik geçirmiş olmasının bir önemi yoktur. Daha önce evlilik geçirmiş olan Kıvılcım, arkadaşı Fatma tarafından habersizce Ömer ile tanıştırılmak istendiğinde Kıvılcım'ın habersizce olan bu duruma tepki göstermesi üzerine Fatma'nın "Ne olur yeni biriyle tanışsan, iki sohbet etsen, fena mı olur? Sanki git evlen dedik sana?" (2. Bölüm, 01:59:08) şeklindeki söylemi, bu durumu destekler niteliktedir. Seküler ve muhafazakar aileler arasındaki köprü temsili taşıyan Ömer ise arkadaşı Can'ın bu emrivaki tanıştırma düşüncesine tepki verdiğindeyse Can'ın "Bakma öyle, evlenecek halin yok, en kötü takılırsın beğenirsen" (2. Bölüm, 02:00:40) şeklindeki söylemleri de bu tanışırmanın kesin olarak bir evlilik birliğinin kurulması için olmadığını, yalnızca kişilerin birbirlerini duygusal anlamda değerlendirebilmesi için tanışmalarına aracı olduğunu göstermektedir. Fakat muhafazakar yapılı ailelerde bu gibi tanıştırmalar, kesin olarak evlilik birliğinin kurulmasına yönelik olarak gerçekleşir ve kişilerin ilişkisine ailelerinin de dahil olduğu bir tanışma sürecinin olumlu olması halinde direkt olarak söz veya nişan gibi ilişkideki ciddiyeti temsil ettiğine inanılan etkinliklerle resmiyet kazandırılır. Bu tanışma sürecinde kişilerin iletişimlerinin de resmi ve mesafeli olması beklenir. Evlilik öncesi sevgililik gibi süreçlerin olmaması veya olacaksa dahi son derece kısa süreli tutulması beklenmektedir. "Görücü usulü evlilik" kavramının da tam temsili ile bu kişiler süreci evlilikle sonlandırmalıdır. Bu sebeple seküler yapılı insanların kadın erkek ilişkisindeki üçüncü kişiler tarafından tanıştırılması 'görücü

usulü' denilen yöntemden büyük ölçüde farklılık göstermektedir ve bu isimle anılmamaktadır.

Evlilik gerçekleştikten sonraki süreçte seküler ailelerin aile büyükleri ile olan ilişkisin de büyük ölçüde özel günlerin kutlanması ile sınırlı sayılabilir. Evlilik gerçekleştikten sonra çift, muhafazakar ailelerden farklı olarak mutlaka ayrı bir evde yaşamaya başlamaktadır. Aile büyükleriyle yaşama spesifik durumlar dışında gerçekleşmemekle birlikte çiftin ilişkisini olumsuz etkileyebilecek bir unsur olarak görülmektedir. Kızılcık Şerbeti dizisinde de Doğa ve Fatih evlendikten sonra muhafazakar yapılı Ünal ailesi çiftin, geniş aile evinde kendileriyle birlikte yaşamasını beklerken, seküler yapılı Arslan/Korkmaz ailesi ise başlangıçta bu çiftin Ünal ailesinin evinde yaşamasının, her ne kadar istemeseler de, her şeyin hızlı olmasından ve Doğa'nın hamileliğinden kaynaklı olduğunu düşünerek kendi evlerine geçeceklerini düşünmektedir. Doğa da bu isteğini açısını ortaya koymaktadır. Örneğin babası Kayhan'la yaptığı konuşmada “Şimdilik ailesiyle yaşıyoruz. Belki bebek doğduktan sonra ayrı eve çıkarız.” (4. Bölüm, 01:18:22) söylemleriyle ve domuz motifli duvar kağıtlarına Pembe'nin tepkisi sonrasında Fatih'le yaptığı konuşmada “Ben her şeyin yasak ve günah olduğu bir evde daha fazla yapamıyorum. Çık annenle babanın karşısına, benim karım bu evde mutsuz, yapamıyor, de. Ayrı eve çıkacağız, de.” (13. Bölüm, 01:02:40) söylemleriyle Doğa'nın bu isteği seyircilere sunulmuştur.

Aile büyükleri ile aynı evde yaşamanın seküler yapılı kişilerce desteklenmediği ve çiftin kendi evlerine geçmesi beklentisi Alev'in Doğa'ya “Kapalıdırsa bize ne canım, hem kayınvalideni kaç kere göreceksin, bayram yemeğinden yemeğine” (2. Bölüm, 34:10) söylemlerinde de kendini göstermektedir. Fakat seküler ailenin beklentisinin tersine muhafazakar ailenin geleneğine uygun olarak çift, Ünal ailesiyle birlikte yaşamaktadır.

Dizide Kıvılcım da kendi annesiyle birlikte yaşamaktadır fakat babasının vefat etmiş olması sebebiyle annesinin yalnız olması, aynı zamanda Kıvılcım'ın da boşanmış, yalnız bir kadın olması, birlikte yaşamaları için gelenekselden bağımsız bir etken olarak görülebilir. Kıvılcım'ın boşanmış olması, annesi ve kızlarıyla yaşayan güçlü bir iş kadını temsili, seküler aile yapısının genel durumunun açık şekilde seyirciye sunulması amacıyla belirlenmiş olabilir. Çünkü seküler yapıda uygun bulunmayan eş davranışları

sonucunda boşanmalar sıklıkla rastlanan bir durumdur. Kadınların oluşturdu bu ailede ev işleri, aile üyeleri tarafından yapılmamaktadır.

Resim 2.15. Sönmez'in saç Bigudili Sahnesi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Ailenin büyüğü olan Sönmez, genelde tableten oyun oynayan, arkadaşlarıyla konserine giden, sabahları şık sabahlığı ve her ne kadar saç masasına antin kuntin dese de gelenekselin bakımlılığı kabul edilebilecek saç bigudileriyle bakımına önem verdiği vurgulanan, genelde yorgunluğun kaynağı dışarıda gezmesi olan bir yapıdadır ve genel durumda ev işleri yaptığı görülmemektedir.

Aynı şekilde Kıvılcım da yoğun iş temposu içinde olan ve arkadaşıyla, kızlarıyla vakit geçiren biri olarak ev işlerini yapmamaktadır. Evin yardımcısı olan Sevilay, mutfak ve genel ev işlerinden sorumlu bir çalışandır ve muhafazakar ailede evin yemeğini yardımcılara bırakmayan Pembe'nin tersine, tüm yemekleri ve ikramları Sevilay yapmaktadır. Bu noktada seküler ailelerde, kadının, evin mutfağındaki yeri ile birliği sağlama gibi bir görevi olmadığı görülmektedir. Yalnızca mutfaktaki kadın değil, evliliğin devamlılığı için kadının erkekten farklı bir özveri göstermesi, seküler yapılı ailelerde beklenti olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kadın, aynı erkek gibi iş hayatında önemli bir yer alarak evin ekonomisinde de önemli bir kaynak oluşturduğundan, evin işlerinin ya bir yardımcı tarafından yapılması ya da çiftlerin ortaklaşa olarak bu işleri

tamamlamaları beklenmektedir. Evliliğin sağlığı için erkeğin de, kadının da görevi sevgi, saygısı devam ederken sadakat, karşılıklı anlayış ve etkili iletişim kurulmasıdır. Hali hazırda boşanmanın yaygınlaşmasındaki sebep de bireysel ekonomik özgürlüğü bulunan çiftlerin anlaşmazlıklar karşısında çaresizliğe düşmemesi, güçlü olarak bireysel çıkar ve psikolojik sağlığını dşnerek huzursuz bir evliliğe sabır göstermek zorunda olmaması olarak görülmektedir.

Dizide muhafazakar ve seküler yapılı insanların, boşanmaların artışına, Abdullah'ın anne ve babasının 50 yıllık evliliği üzerinden geçmiş ve günümüz kıyaslamaları ile bakış açısını ortaya koyduğu diyalogta Abdullah'ın “O zamanki evlilikler şimdiki gibi değil ki, birbirini anlama vardı, saygı vardı, insanlar birbirine karşı fedakarlıkta bulunuyordu. şimdiki gençler çok tahammülsüz.” şeklindeki söylemlerini destekler nitelikte Pembe'nin “Ama ne, sıkıldım değişiklik istiyorum diyorlar, bir yuva kurmak kolay mı?” söylemlerine karşılık seküler yapılı Alev'in “Yani anlamıyorlarsa boşansınlar, öyle kavga, gürültü, mutsuzlukla ömür m geçer?” gibi söylemlerine ek olarak Kıvılcım, “Ben eski evliliklerin devam etmesinin sebebinin sevgi, saygı ya da sabır değil, kadının çaresizliği olduğunu dşnyorum. Kadın, zgrleştike ve güçlendikçe evlilik kurumunun kadın için bir sömürü kurumu olduğunu keşfetti. Durumun bundan ibaret olduğunu dşnyorum açıkçası.” şeklindeki söylemleri ile iki farklı bakış açısını gözler önüne sermektedir. Kıvılcım'ın bu söylemlerine karşılık Abdullah, “Siz de haklı olabilirsiniz tabii, öyle hanımlar da vardır elbet ama aile olmak çok kıymetli bir şey. Özgür olacağım diye yuvasını yıkmamalı.” şeklinde bir konuşma yapınca Alev “Niye, yıkarsa yıksın, yani evlilik kurumunu bu denli kutsallaştırmamak lazım bence. Herkes kafasına göre takılsın.” şeklinde cevap vermiştir fakat Pembe'nin “Sizin deyiminizle öyle herkes kafasına göre takılırsa, yozlaşma başlar.” şeklindeki söylemleri, muhafazakar ailenin, seküler yapının belirgin hatlarını doğru bulmadığını göstermektedir. Alev ise “Kime göre?” (8. Bölüm, 01:53:10) diyerek bu konuda fikir birliği olmayacağını göstermiştir. Bunun farkına varan iki aile konuşmayı bu noktada sonlandırarak aralarındaki derin farklılıkların aşılamayacağı kabullenişini göstermektedir.

Seküler yapılı ailede evliliklerde mutsuzluk olması halinde boşanmanın normal bir yol ve seçenek olduğu savunulmaktadır. Bireyselliğin artması, kadının toplum içinde, iş hayatında, özellikle ekonominin temel karakterlerinden biri olması ile evlilik

birliğinin bozulmaması için göz yumma, boyun eğme gibi davranışlar görülmemekte ve bu davranışlar, gelenekselliğe atfedilmektedir. Anlaşmazlığa sebep olan durumlar, çözüme kavuşamayacağı düşünölen konular ise en temel çözümlün boşanma olarak görölməsi sekülerlik içinde önemli bir yer almaktadır. Dizide Kıvılcım'ın boşanmış bir anne olması, aslında seküler yapı içinde 'çocukları için boyun eğen kadın' figürünün yeri olmadığının, kadının artık daha güçlü bir yapıyı temsil ettiğinin de göstergesidir. Bu sebeptendir ki Doğa'nın Fatih ile yaşadığı anlaşmazlıklar çözülemez gibi göröndüğünde, ailesi, Doğa'nın güçlü bir duruş sergileyerek boşanma yoluna gitmesini beklemektedir. Fakat dikkat çeken bir noktada şudur ki, çözüme ulaşamaz görölen problemler yalnızca Fatih'in şahsi davranışları olmamaktadır; Fatih'in Doğa'yı kızgınlıkla çekiştirmesi, aldattığını sanılması gibi durumlarda boşanma ilk akla gelen unsur olurken, Fatih'in annesi, çocuk odasındaki duvar kağıtlarını 'domuz ve çeşitli hayvan figürleri olması' gerekçesiyle yırttığında da tartışma büyümüş ve seküler aile boşanmanın çözüm olacağına inanmıştır. Doğa'nın teyzesi Alev, konuyu öğrendiğinde "Hemen boşansınlar, hemen" şeklinde konuya karşı bir yaklaşım sergileyince, her ne kadar seküler ailenin bir üyesi olsa da geleneksel yapının izlerini de taşıyan Sönmez "Siz boşanmayı kolay mı sanıyorsunuz?" şeklindeki söylemiyle taşıdığı geleneksel izleri ve aynı zamanda boşanmanın geçmişte çetrefilli bir süreç olarak göröldüğünü yansıtmıştır. Oysaki tam bir sekülerlik tasvirini ve feminizm unsurlarını taşıyan Kıvılcım, "Evet annecim, boşanmış biri olarak söylüyorum, çok kolay. Bunlarla hayat mı geçer, değer mi bu kadar acıya katlanmaya?" (13. Bölüm, 53:47) söylemleriyle, annesiyle bakış açılarının örtüşmediğini vurgulamıştır.

Bu noktada feminizmin seküler tasvirdeki yerine değinmekte fayda bulunmaktadır. Modernleşme sürecindeki kadın hareketleri ile birlikte artık erkek egemenliğinin son bulması, cinsiyetlerin toplumsal, ekonomik, siyasi alanlarda eşit haklara sahip olması gerektiğini, toplumsal cinsiyet rollerindeki yaygın kadın temsiline yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunan düşüncelerle birlikte feminizm kavramı kendini göstermeye başlamıştır. Feminizm, aynı zamanda modern ve seküler yapının da bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır ve görölmektedir ki toplumdan beklentisi olan davranış düzenlemeleri sekülerlikle örtüşmektedir. Bu sebeple seküler yapılı ailelerin üyesi olan kadınların genel olarak feminizm düşüncesinde veya bu düşünceye yakın insanlar olduğu görölmektedir. Kadınların ekonomide söz sahibi, toplumsal alanlarda

erkeklerle eşit değer gören, siyaset alanında katılımı özgür ve sosyal anlamda geleneksel kalıplara zincirlenmemiş bir yapı göstermesini bekleyen feminist bir insanın, aynı zamanda modern ve seküler gibi kavramların da temsili olduğunu söylemek mümkündür. Bu tanımlama dizideki Kıvılcım karakterini de büyük ölçüde karşılamaktadır. Kıvılcım karakterinin ötesinde, seküler aile tanımında da kadınların feminist ölçülerde değer gördüğü, söz sahibi olduğu, özgürlüğünü yaşayabildiği ve geleneksel zincirlere bağlı olmadığı, ailenin üyelerinin eşit olduğu bir durum söz konusudur. Bu sebeple dizideki seküler aile temsilinde, nispeten gelenekselin izlerini taşıyan Sönmez dışındaki tüm üyeler bazı sahnelerde feminist söylemin etkisini göstermektedir. Bu etkilerin tersine sayılabilecek hareketlere karşı, özellikle Kıvılcım'ın bu hareketleri ötekileştirmeye yönelik söylemleri ile karşılaşmaktadır.

2.4.3. Mekanlar

Başlangıçta semt ayrımlarıyla ortaya çıkan iki aile arasındaki mekansal farklılıklar, evlere ve türbe-hastane ayrımlarına kadar ulaşmaktadır. Ünal ailesinin Kırım göçmeni ve Bebek'te oturan, Fatihli bir aile olması ve bunu öğrenen Kıvılcım'ın, kızına "Fatih'te doğmuş, büyümüş bir adamla sen ne yapabilirsin? Farklısınız olmaz, farklı kültürden gelmiş, anneannenin elini öptü, Allah aşkına." (1. Bölüm, 01:19:00) şeklindeki söylemi Fatih semtine atfedilen dindarların semti vurgusunu ortaya koymaktadır. Bu semt ayrımlarının altında demografik yapılar, tarihi gelişimler ve sosyo-kültürel dinamikler yatmaktadır. Bazı semtlerdeki yaşam tarzı, mahalle kültürü, dini kurumların yoğunluğu ve topluluk etkinlikleri muhafazakar yaşam tarzını desteklerken, bazı semtler ise genellikle daha farklı yaşam tarzlarına, kültürel etkinliklere ve sosyal özgürlüklere açık olması bakımından seküler kabul edilmektedir. Örneğin, Fatih semti gibi dindar kabul edilen semtlerde yoğun olarak muhafazakar ailelerin ve bireylerin yaşıyor olması semtin dini ve kültürel atmosferini ve hatta hakkındaki algıyı şekillendirmektedir. Toplumsal olarak belirginleşen bu semt ayrımı, dizide de dikkat çekilen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dizide dinsel ve seküler sınırlar, görsel olarak mekanların tasarımı ile de desteklenmiştir. Kıvılcım ve ailesinin yaşadığı evin tasarım itibarıyla modern ve seküler unsurlar barındırdığı, Ünal ailesinin evinin ise muhafazakarlığa uygun düşecek dini unsurlarla dekore edildiği görülmektedir. Tüm bu tasarım unsurlarından önce

belirtmekte fayda bulunmaktadır; Kıvılcım ve ailesi modern yapıdaki yaşama ve özellikle çekirdek aile temeline uygun olarak güvenli site içindeki bir apartman dairesinde yaşarken; Ünal ailesi ise muhafazakar, geleneksel ve geniş aile temeline uygun olarak bahçe içindeki çok katlı bir evde yaşamaktadır.

Resim 2.16. Kıvılcım ve Ailesinin Evi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Kıvılcım ve ailesinin yaşadığı apartman dairesinde, modern tasarımdaki koltuklar, kitaplık, çeşitli bitkiler, insan ve hayvan figürlü dekoratif materyaller, aynalar, her odasında mevcut olan geometrik şekilli, insansı figürler bulanık tablolar bulunmaktadır. Bu durum seküler ailelerin modern yaşam tarzına vurgu yaparken estetik zevklere verdikleri önemi de göstermektedir. Oysaki bu gibi insan ve hayvan figürlü objeler, dindar ailelerin evlerinde yer almamaktadır. Bunun altında, bu gibi obje ve tabloların bazı dini yorumlara göre uygun görülmemesi yatmaktadır.

Resim 2.17. Ünal Ailesinin Evi

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Ünal ailesinin evinde ise büyük ve yoğun işlemeli koltuklar, geleneksel tarzdaki mobilyalar ve aydınlatma avizeleri, altın varaklı kirişler, duvarlarında ise dini motifli tablolar ve hat çalışmaları bulunmaktadır. Bu görüntü ise muhafazakar ailelerin inançlarına ve kültürel değerlerine bağlılıklarının, geçmiş ve gelenekle olan bağlarının bir vurgusudur.

Aynı zamanda Nursema'nın odasında bulunan boy aynasını, namaz kıldığı sahnelerde bir örtü ile örttüğü özellikle vurgulanmaktadır. Mekan tasarımı ile ilgili bu farklılıklar başka bir sahnede ise Doğa'nın doğacak bebekleri için Ünal ailesi evindeki çocuk odasına Kıvılcım ile birlikte duvar kağıdı seçmesiyle seyirciye sunulmuştur. Kıvılcım ve Doğa, hem kendi evleriyle hem de sekülerlikleriyle tutarlılık gösteren çeşitli havyan ve domuz figürlü duvar kağıtları seçer. Fakat dindar yapılı Pembe ve Nilay, bu duvar kağıtlarındaki özellikle domuz figürlerini gördüğünde, tüm duvar kağıtlarını yırtmak suretiyle söker. Bu sahnedeki belirgin farklılıkları, devamında Fatih ile Doğa arasında gerçekleşen tartışmadaki söylemleri ortaya koymaktadır. Fatih yırtılan duvar kağıtlarında domuz çizimini gördüğünde Doğa'ya karşı "Bu ne? Domuz bu. Siz bunu bilerek mi seçtiniz? Domuz bizim dinimizde haram, benim annemle babam da dindar insanlar..." şeklindeki söylemleriyle muhafazakar ailenin konuya bakış açısını

gözler önüne sermektedir. Doğa ise, “Çizim bu farkında mısın? ... Bu ne tutuculuk ya? Domuzmuş da, günahmış da. Siz gidin ailece tedavi olun bence.” söylemleriyle seküler ailenin konuya bakışını seyirciye sunmuştur. Fakat Fatih, Doğa'nın modern ve seküler bakış açısının yalnızca bir kalkan olduğunu düşünerek, “Kıvılcım Hanım'ın kızı konuştu, başladı modernizm görünümlü çirkefliler.” (12. Bölüm, 02:18:02) şeklinde cevap vermiştir.

Resim 2.18. Abdullah Ünal'ın Çalışma Odası

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Ev içindeki farklılık olarak göze çarpan bir başka detay ise evin içinde ayakkabı veya terlik kullanımınıdır. Muhafazakar aileler genellikle evin kutsallığını ve temizliğini koruma düşüncesine sahiptirler ve evi, dini ve ahlaki bir alan olarak görürler. Bu sebeple dışarıdan gelen kir ve tozun evin bu manevi ve fiziksel temizliğini bozabileceği düşüncesi ile evde ayakkabı giymenin yanlış olduğunu, terlik kullanmak gerektiğini savundukları görülür. Aynı zamanda evin temizliğini koruma güdüsünün altında ibadet edilen bir mekan olması düşüncesinin de yattığı sıklıkla görülmektedir. Geleneksel düşüncede eve ayakkabıyla girilmesinin yanlış olduğu geçmişe dayanan yaygın bir kanı olduğundan bir adet haline gelmiştir. Seküler aileler ise daha esnek ve modern normlara göre hareket eder ve evin zaten sık sık temizlendiğini, bu sebeple ayakkabıyla girmenin bir sakıncası olmadığını düşünerek eve ayakkabıyla girme noktasında daha serbest bir tutum sergiler. Bu tutum farklılığı dizideki aileler arasında da görülmektedir. Ünal ailesi hem kendi evlerinde hem de misafir olarak gittikleri evlerde ayakkabılarını çıkarmayı tercih ederken özellikle bunun bir adet olduğu vurgusunu da yapmaktadır. Oysaki

Kıvılcım ve ailesinin kendi evlerine ayakkabıyla girmeyi tercih ettikleri ve misafirlerine de bu hakkı sağladıkları görülmektedir. Bu, mekan içindeki tutum tercihleri, iki kültür arasındaki farklılığı ortaya koyan bir başka husus olarak dizede sıklıkla vurgulanmaktadır.

Resim 2.19. Kıvılcım Arslan'ın iş Yerindeki Odası

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Kıvılcım'ın iş yeri olan özel okul, eğitime uygun olarak modern çizgilerle karşımıza çıkmaktadır. Kıvılcım'ın odasında özellikle, koltuğunun hemen arkasında yer alan Atatürk portresi dikkat çekmektedir. Türkiye'de Atatürk portresi asmak genellikle Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve modernleşme sürecinin öncüsü olarak temsil ettiği değerlere ve ideallere duyulan saygıyı, bağlılığı, Atatürk'ün mirasına duyulan minnettarlığı ve hatta modernleşme ve ilerleme arzusunu ifade etmektedir. Atatürk, laiklik, bağımsızlık, modernleşme, eğitim ve bilim gibi ilkelerle özdeşleşmiş bir figürdür. Dolayısıyla Kıvılcım'ın duvarında asılı olan Atatürk portresi, Kıvılcım'ın bu değerlere ve ilkelere saygı gösterdiğini, onları benimsediğini ve yaşatma gayesinde olduğunu izleyicilere sunmaktadır.

Resim 2.20. Ünal Ailesinin Birlikte İş Yaptığı İnsanlar

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Oysaki Ünal'ların tesettür otelleri ve aile şirketi muhafazakarlığı gözler önüne seren bir yapıdadır ve geleneklerine bağlı olarak tüm çalışanları erkeklerden oluşmaktadır. Bu durum ataerkil yapıya uygun olarak geleneksel cinsiyet rollerine göre geçim sağlayıcı kişinin erkek/ev içi rollerin ve çocuk bakımının öznesinin kadın olarak görülmesini, kadın ve erkeklerin birlikte çalışmasının mahremiyet kurallarına uygun görülmemesini seyirciye yansıtmaktadır.

Resim 2.21. Ömer Ünal'ın İş Yerindeki Odası

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograflari>

Abdullah ve Ömer Ünal'ın şirket odalarında ise koltuklarının hemen arkasındaki camdan görünen Türk bayrağı göze çarpmaktadır ve Atatürk portresine yer verilmemiştir. Bu durum, seküler yapıdaki hakim olduğuna inanılan Atatürkçü düşünceye karşı muhafazakar yapının mesafeli duruşunun temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk bayrağı, milli birliği ve vatanseverliği temsil eder ve her kesim tarafından ortak bir değer olarak kabul edilir. Atatürk portresi, laiklik ve modernleşme gibi belirli ideolojik değerlere vurgu yaparken, Türk bayrağı milli birliğin ve vatanseverliğin temsili olarak genellikle ideolojik tartışmalardan uzak, daha geniş bir milli kimliği sembolize etmektedir.

Resim 2.22. Abdullah Ünal'ın iş Yerindeki Odası

Kaynak: <https://www.showtv.com.tr/show-tv-dizi/galeri/502860-kizilcik-serbeti-1-bolum-fotograf-lari>

Yine Abdullah Ünal'ın odasında göze çarpan bir başka detay ise toplantı masasının arkasında asılı olan Arapça yazılı büyük tablodur. Bu tür tablolar genellikle muhafazakar bireyler için dini inançların ve İslam kültürünün günlük yaşamda ne kadar önemli bir yer tuttuğunu ve bu değerlerin korunmak istenmesini ifade ederken bu tabloları tercih eden bireylerin manevi yönelimlerini, Allah'a olan inancını, İslam dinine ve ahlaki değerlerine olan bağlılıklarını simgelemektedir. Muhafazakar bireylerin inançlarından gelen bir unsur olarak kötülüklerden korunma, huzur ve bereket getirme gibi niyetlerle Kur'an ayetleri içeren tablolar kullandıkları sıklıkla görülmektedir. İki

aile arasındaki dinsel ve seküler sınırların ilk bakıştaki belirginliği, iç mekan tasarımlarında özellikle vurgulanmış görünmektedir.

Kıvılcım, ailesiyle yapacağı konuşmalarda evin ortak alanı olan salonu kullanmayı veya deniz kenarındaki bankta veya kafede oturmayı tercih ederken, muhafakar ailenin otoritesi olan Abdullah, evdeki kendine ait çalışma odasını veya iş yerindeki odasını kullanmayı tercih etmektedir. Bu durumun kaynağında muhafazakar ailenin ataerkil yapısından kaynaklı, aile büyüğü olan erkeğin otoritesini sergilemiş biçimi yatmaktadır. Yapılan konuşmada iki tarafın eşitliğinden ziyade baba figürünün bir makam olarak temsili belirginleştirilmektedir.

Doğa, dış hekimliği fakültesinden kadın ve erkeklerden oluşan bir grup arkadaşıyla bir ödev hazırlaması söz konusu olduğunda seküler yapıya uygun olarak dışarıdaki bir mekanda veya kendi evlerinde çalışmayı normal bulurken, Fatih ise bundan rahatsız olarak Doğa ve arkadaşları için resmi bir ortam olan şirketteki bir odayı ayarlamayı uygun bulmaktadır. Bu mekan seçimlerindeki vurgunun, seküler Doğa için kadın ve erkeğin bir arada gayriresmi bir ortamda bulunmasının normal bir durum, Fatih içinse rahatsız edici ve uygun olmayan, ancak resmi bir ortamda bir araya gelinebileceğini düşündüğü bir durum olmasından geldiği görülmektedir.

Belirgin sınırlar, sağlık ve sağlığı ilgilendiren beklentiler söz konusu olduğunda da ortaya çıkmaktadır. Bir sağlık problemi olması halinde, kontrol veya tedavi amaçlı, hamilelik beklentisi söz konusu olduğunda, seküler yapıda bireylerin yapacağı davranış doktora gitmekten, muhafazakar ailede ise doktora gitmek dışında, yatır, türbe ziyareti, adak adamak gibi eylemler görülmektedir. Örneğin, hamile kalması istenen gelin Nilay, daha önce bu sebeple giden tanıdığıının bu sayede hamile kaldığına inanan Pembe ile birlikte türbe ziyareti yaparak duasını edip, dileğini tutmaktadır. Aynı durum dilek dilenen her konu için de söz konusudur. Seküler karakterlerin, istediği bir şeyi aklından geçirmek, sözlü olarak dilemek ve bunun için çaba sarf etmek gibi davranışlarını görürken, özellikle muhafazakar kadınların, dilekleri için yatır ve türbeleri ziyaret ettiğini görmekteyiz. Türbe ve yatır ziyaretlerinin temelinde inanç, toplumsal aidiyet, gelenek ve kültürel mirasa bağlılık gibi unsurlar yatmaktadır ve bu ziyaretlerin Allah'a yakınlaşma, dileklerin kabul olması, ruhani şifa bulma gibi alt amaçları bulunmaktadır. Örneğin, oğlunun evlenmesini isteyen Pembe'nin yatır ziyareti yaptığını, oğlu Fatih,

“Zaten annemi görme, (evlenmem için) adaklar adayıp duruyor, geçen gün ablamla Telli Baba’ya gitmişler. Sarıyer tarafında bir yatır.” (1. Bölüm, 01:05:58) söylemiyle vurgulamaktadır.

Geleneksel ve modern ayrımının gözler önüne serildiği bir başka konu ise doktor ve sünnetçi ayrımıdır. Abdullah Ünal’ın masraflarını üstlendiği, Alev’in organizasyonundan sorumlu olduğu toplu sünnet düğününde Abdullah, sünnetçinin geleceği şekilde ayarlamaları yapmaktadır. Fakat bunu bir çalışandan duyan Alev, “Doktor değil yani, delirdiniz mi? Doktor daha güvenli... Burası Anadolu değil ama.” (13. Bölüm, 39:28) şeklindeki söylemiyle geleneksel olan öğelerin nispeten ilkel olduğu ve sünnet konusunun modern zamana uygun olarak doktor tarafından yapılması gereken bir şey olduğu düşüncesini yansıtmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dinsel ve seküler hatlar, kimi zaman birbirinden oldukça uzak mesafelerle ayrılırken, kimi zamansa derin düğümlerle birbiri içine geçmiş haldedir. Dindarlık/muhafazakarlık ve sekülerlik/modernlik, birbirinin tam karşıtı olan iki zıt kutup konumunda olsalar da sosyal yapı var olduğu sürece var olmaya ve varlık göstermeye devam ettikleri sürece de birbirlerini etkilemeye, birbirleriyle kesişmeye devam edecektir. Her ne kadar bu farklı kültürler birbirlerinden uzak konumlanmaya çaba sarf etse de toplumsal yaşam içinde çeşitli şartlar ve nedenlerle bir araya gelmekte ve birbirlerini tanımaktadır. Bu şartlar ve nedenler kimi zaman sosyal ortamdaki tanışmalar, iş bağlantıları, arkadaşlıklar, evlilikler olabilirken; kimi zaman da tüm insanların ortak kitle iletişim aracı olan televizyonun, bu kültürlere ait ayrı ayrı ele alınan veya karşılaşmalarını içeren içerik unsurları ile olabilmektedir. Sosyal yapının ve dolayısıyla insanlığın varlığı nasıl ki dinsel ve seküler hatların varlığını koruyacaksa, aynı şekilde kitle iletişim aracı olarak televizyonun varlığını da koruyacaktır.

İnsanların televizyon izleyerek geçirdiği uzun süreler beraberinde ilgi çekici içerikleri de var etmiştir. Bunun sonucu olarak insanların farklı hayatları, farklı senaryoları görebildiği televizyon dizileri de televizyonda yerini bulmuştur.

Toplumdaki ikiliklerin ve çatışmaların, televizyon dizileri ile ekranlara sunulması, bireylerin ilgisini arttırırken; bu ilgi sayesinde, bu gibi içerikler de artış göstermeye devam etmektedir. Özellikle Türk toplumu içinde hakim olan muhafazakar yönetim ve destekçileri ile modern dönemin seküler yapılı bireyleri arasında var olan gerilimler, dönemin en belirgin ikiliklerinden birini ortaya çıkarmaktadır.

Dindar/muhafazakar topluluk ile modern/seküler topluluklar, birbirleri arasındaki gerilimin nabzını tutmaktadır. Toplumda var olan bu gündem, insanlara ilgi çekici içerikler sunmaya çalışan televizyon dizilerinin de kadrajına girmiştir. Bu sebeple söylenebilir ki, Türk toplumundaki bu ikiliğin varlığı ile bunun televizyon dizilerinde yer bulması doğru bir orantı göstermiştir. Toplumda var olan bu çatışmanın, aynı zamanda ilgi çekiciliği sayesinde televizyon dizilerine yansıdığını gösteren bariz örneklerden biri ise Kızılılık Şerbeti dizisidir.

Dizide ele alınan muhafazakar ve seküler ailelerin, çocuklarının evliliği sebebiyle bir araya gelişi, toplumsal alanda gerçekleşen karşılaşmalar ve çatışmaların temsil

edilmesi açısından seçilmiş bir senaryodur. Dizeye ilişkin anlatı içinde kişilerin karakteristik özellikleri, ailelerin oluşumları, mekanların tercihlere bağlı farklılıkları, bireylerin değer ve tutumları bu iki kültür arasındaki sınırları belirginleştiren unsurlar olarak sunulmuştur. Dizide yansıtıldığı gibi bu iki kültürden olan bireyler, kendi görüşlerine sıkı bir bağ besleyerek, kendilerinden farklı olan kültürü ötekileştirme eğilimindedir. Bu farklılıklar kimi zaman bireylerin kavga boyutlarına ulaşan tartışmalarıyla, kimi zamansa fikir birliğine varılamayacağı fark edilince sonlandırılan mecburi sohbetlerle yansıtılmaktadır.

Seküler ve muhafazakar ailelerin sıklıkla birbirleriyle ilişkiler kurmaktan kaçındığı görülür. Ailenin herhangi bir üyesinin karşı kültürle kurduğu ilişki söz konusu olduğundaysa verilen ilk tepkinin bir karşı çıkış ve bu kararla mücadele şeklinde olduğu dikkat çeker. Mecbur kalınan durumlarda ise hangi kültürün ortamına girilirse girilsin, aileler kendi içlerinde, kendi kültürlerini sürdürmektedir. Söz konusu dizide de mecburiyet temelli bu karşılaşma, iki farklı kültürün birbirinden farklılaşan tüm detaylarıyla sunulurken, çatışmalar derinlemesine işlenmektedir. Fakat dizide söz konusu bu karşılaşmalar ve çatışmalarda bir galip görüntüsü verilmeyerek tarafsız bir konumlanış seçilmeye çalışılmıştır.

Muhafazakar birey ve ailelerin inandıkları dine ve derin kökleri olan geleneklerine bağlılıkları dikkat çekerken, seküler kabul edilen birey ve ailelerin de yalnızca açık fikirlilik temelli bir işleniş yapılmayarak modern kabul edilen tutumlara olan bağlılıkları gözler önüne serilmektedir. Dizide ele alınan seküler bireyler, muhafazakarlık ve gelenekten gelen tüm davranış kalıplarına karşı ciddi sayılabilecek bir duvar örmektedir. Bu noktada inanılan değerlere duyulan bağlılığın muhafaza edilmesinin, yalnızca muhafazakar kültür için söz konusu olmadığı söylenebilir.

Genel itibarıyla dizide iki kültürden herhangi birinin üstünlüğü veya haklılığına ilişkin bir savunu yapılmazken, muhafazakarlık ve sekülerlik vurgusunun yapılabilmesi adına farklılıkların derinlemesine işlenmesi, aslında toplumsal düzeyde bu kutuplaşmanın gündelik hayattan bir parça olduğu düşüncesini izleyiciye sunmaktadır. Fakat televizyon dizisi ile sunulan bu kutuplaşmanın normallığı düşüncesi, boş zamanını büyük ölçüde televizyon izleyerek değerlendiren bir toplum yapısı için

sınırların toplumsal ölçüde de derinleşmesine sebebiyet verebilecek bir potansiyeli de bünyesinde taşımaktadır.

Sınırların belirginleştirilebilmesi adına barizleştirilmeye çalışılan farklılıklar kimi zaman başka toplumsal olgu ve koşullar altında şekillendiğinde, dizide yansıtılan genel tablo bir sınırlılık taşımaktadır. Çünkü toplumsal koşullar yalnızca sekülerlik ve muhafazakarlıktan ibaret olmayan çeşitli örüntülerle doludur ve kimi zaman toplumun bünyesinde bulunan çeşitli bağlamlardaki eşitsizliklerle sekülerlik/muhafazakarlık farklılıkları ve birbirlerine olan bakışları bile kendini yeniden tanımlayabilmektedir.

Dizide görülmektedir ki, dindar bireyler, seküler bireyler için bazı önyargılardan kaynaklı bir duruş sergilerken; aynı şekilde seküler bireyler de dindar bireylere karşı önyargılar geliştirmiş ve buna göre bir davranış kalıbı oluşturmuştur. Oysaki dizi, iki farklı kültürün kendilerine has ve birbirleriyle kesişemeyecek özelliklerini, düşüncelerini gözler önüne sererken; aynı zamanda iki farklı kültürün birbirini tanıması ve önyargılardan uzaklaşmaları ile sağlıklı bir bir aradalık yürütebileceklerini de zaman zaman gözler önüne sermektedir. Özellikle yaşam hakkına müdahale, kadına şiddet, aile üyelerinin zarar görmesi, otizm farkındalığı gibi anlatılar ile iki farklı kültür arasındaki sınırların toplumsal alanda bulanıklaşabildiği de seyirciye sunulmaktadır. Farklı kültürden insanları bile birleştiren toplumsal durumlar, aslında duvarsız bir hayatın yaşanmasının da mümkün olabileceğini göstermektedir.

Bilinmeyen ve tanınmayan uyandırdığı normlara dayalı bir kalkan oluşturma hissi, daima önyargıları beraberinde getirecektir. Fakat hoşgörü dini kabul edilen İslamiyet ile gelen muhafazakarlık/dindarlık, kişinin kendi hayat görüşünü oluşturur. Sekülerlik ise dinin devlet işlerinden arınmasını isterken, aynı zamanda insanların inançlarına veya inançsızlıklarına göre değerlendirilmeyerek, eşit kabul edilmelerini ön plana koyar. Bu noktada önyargılardan uzak, birbirlerinin görüşlerine saygı duyarak yaşayan bir toplum için bu hususlar, dindarlık ve sekülerliğin kesişim noktası sayılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2011). Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 26, 143-153.
- Abuzar, C. (2017). Din-Toplum Etkileşimi ve Eğitim. *Harran Maarif Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 50-58.
- Adıgüzel, A. (2016). İbn Haldun, Medenileşme ve Taklit Üzerine. *Electronic Turkish Studies*, Cilt 11, Sayı 7, 17-30.
- Ağaoğlu, Y. S., M. Bayrak vd. (2005). Serbest Zaman ve Eğitim. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, 68-71.
- Ahmedi, E. Ş. (2018). Sekülerleşme: Soykütüksel Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 57-70.
- Akyüz, N. ve İ. Çapcıoğlu (2015). *Din Sosyolojisi El Kitabı: Din ve Toplum İlişkileri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyüz, Ü. (2009). Siyaset ve Ahlak. *Yasama Dergisi*, Sayı 11, 93-129.
- Altındal, A. (2007). *Laiklik: Enigma'ya Dönüşen Paradigma*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Anık, M. (2013). Türkiye’de Sekülerizm Tartışmalarında İki Eksen: Şerif Mardin ve İsmail Kara. *Ümran Dergisi*, Sayı 225, 14-31.
- Arı, Y. (2021). Toplumsal Değişim ve Din. *Asya Studies*, Cilt 5, Sayı 16, 131-142.
- Arslan, M. (2004). Kültürel Bağlamda Din. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, 189-205.
- Arslan, S. (2011). Serbest Zaman Kullanımı: Sıradan Serbest Zaman Etkinlikleri ve Sistemli Serbest Zaman Etkinlikleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 1-10.
- Aslan, A. K. (2001). Eğitimin Toplumsal Temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 5, 16-30.
- Aslantaş, M. (2021). Televizyon Dizilerinde İzleyicilere Sunulan Kültürel Öğeler: Gönül Dağı Dizisine Yönelik Bir İçerik Analizi. *Pearson Journal Of Social Sciences ve Humanities*, Cilt 6, Sayı 16, 448- 456.

- Ayar, H. (2018). İslam'da Boş Zaman ve Spor. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 10, 1051-1055.
- Aydın, H. (2010). *Aydınlanma'nın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük*. Bursa: Emin Yayınları.
- Aydın, M. (2001). *İslam Tarih Sosyolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Aydinalp, H. (2010). Sosyal Çatışma ve Din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 187-215.
- Aytaç, Ö. (2004). Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 28, 115-138.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve Metalaşma Kıskaçında Boş Zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 11, 27-53.
- Bağardı, S. (1999). Kitle İletişim Aracı Olarak Yerel Televizyonun İşlevleri. *Kurgu Dergisi*, Sayı 16, 91-109.
- Baş, F. (2021). Modern Devletin Açmazı: Dindar Topluma Seküler Sosyal Yapı: 'Türkiye Örneği'. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 407-425.
- Başgil, A. F. (1996). *Din ve Laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Bayer, A. (2010). Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, 149-190.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, 101-129.
- Bayer, A. (2022). *Sekülerleşme ve Din*. Ankara: İksad Publishing House.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 206-231.
- Begtimur, M. E. (2018). Frankfurt Okulu ve Kitle İletişim Araçları Eleştirisi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 50-63.
- Berkay, F. (1966). Türk Toplumunu Açısından İslamiyet. *İstanbul University Journal of Sociology*, Cilt 2, Sayı 19-20, 201-212.

- Berkes, N. (2011). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. A. Kuyaş, (Hızl). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilgin, A. (2014). Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirilen Bir Değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 75-84.
- Bilgiseven, A. K. (1985). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi/Istanbul University Faculty of Communication Journal*, Sayı 28, 36.
- Cangızbay, K. (2006). *Çok-hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Coşkun, G. (2021). Türk Toplumunun Boş Zaman Aktivitelerine Katılım Durumu: Motivasyon ve Engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 50-64.
- Çaha, Ö. (2005). *Amerikan Modeli: İnanç ile Özgürlüğün Buluşması*. M. Yılmaz (Derl.). Ankara: LTD Yayınları.
- Çakır, V. (2005). Bir Sosyal Etkinlik Olarak Eğlence ve Televizyon Konya Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, 123-142.
- Çalık, T. ve F. Sezgin (2005). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 55-66.
- Çelenk, S. (2008). Türk Eğitim Tarihinde Lâikleşme Süreci. *İlköğretim Online*, Cilt 7, Sayı 2, 368-375.
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çelik, N. (2020). Televizyon Dizilerinde Aile Temsilleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası Aile Sempozyumu Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*, Sayı 1, 15-17.
- Çoştu, Y. (2013). Toplumsallaşma ve din. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2005). Kültür, Uygarlık, Evrensellik ve Çok-Kültürlülük. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 4, 111-115.

- Darende, Ö. (2015). Sekülerleşme ve Laiklik Üzerine bir Bibliyografya Denemesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 151-188.
- Dellaloğlu, B. F. (2019). “Laik” ve “Seküler”in Politik Teolojisi. M. A. Kirman, V. Ertit (ed.). *Sekülerleşme Tartışmaları*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Doğan, D.L. (2011). Din ve Toplum. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, Sayı 17, 75-81.
- Duman, M. Z. (2010). Türkiye’de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 284-303.
- Duman, M. Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, 19-51.
- Durkheim, E. (1998). *Din Sosyolojisi ve Bilgi Teorisi*, A. Topçuoğlu, (çev.). Y. Aktay, M.E. Köktaş, *Din Sosyolojisi içinde* (Derl.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Ekinci, İ. (2018). Sekülerleşme ve Din. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 320-337.
- Elitaş, T. ve S. Keskin (2016). Küreselleşme Sürecinde Değişen Geleneksel Türk Aile Yapısının Televizyon Dizilerindeki Temsili. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Sayı 27, 543-578.
- Erdal, Ç. (2010). Türkiye’de Ulusal Kanallarda Yayınlanan Prime-Time Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Ailenin Sunumu. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Anadolu Üniversitesi SBE.
- Erdoğan, E. (2008). Yaygın Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Kamusal İşlevleri. *(Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Marmara Üniversitesi SBE.
- Erdoğan, M. (2004). Muhafazakârlık: Ana Temalar. *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 34, 5-9.
- Erkol, M. (2015). Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 131-161.

- Ertit, V. (2014). Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 103-124.
- Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Fıglalı, E. R. (2010). *İslâm, Laiklik ve Türk Laikliğindeki Uygulamalar*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gencer, B. (2000). Türkiye’de Laikliğin Tarihî Dinamikleri. *Toplum ve Bilim*, Sayı 84, 151-171.
- Gökalp, Z. (1978), *Makaleler I*. Ş. Beysanoğlu (Hızl.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gözler, K. (2010). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gültekin, B. (2021). Netflix Film ve Dizilerinde Ailenin Temsili: Azizler ve Queens Gambit Örnekleri. *Türkiye Film Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 32-41.
- Günay, Ü. (1989). Din ve Sosyal Bütünleşme. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 6, 1-14.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Güneş, A. (2014). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 153-164.
- Gürbüz, B., F. Yenel vd. (2011). Türk Toplumunun Boş Zaman Değerlendirme Profili: Ankara İli Örneği. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, 41-51.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *Şarkiyat*, Sayı 4, 58-80.
- Güven, U. Z. (2019). Toplumsal Dönüşüm Çerçevesinde Değişen Anlam ve Kullanımlarıyla “Boş Zaman” Sosyolojisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 2, 1125-1148.
- Hepkul, A. (2002). Bir Sosyal Bilim Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 1-12.

- İmamoglu, T. (2001). Orta Çağ Batı Dünyasında Din-Siyaset İlişkisi ve Sekülerleşme Seyrine Genel Bir Bakış. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 99-106.
- İnalçık, H. (2016). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*. İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Jamjuri, A. N. (2018). Endonezya'nın İslamlaşma Süreci (Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar). *(Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. İstanbul Üniversitesi SBE.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 12, Sayı 2, 89-98.
- Kaya, S. (2022). Yerli Televizyon Dizilerinin Din ve Değerlerinin Psikolojik Açından İncelenmesi: Gönül Dağı ve Yasak Elma Örnekleri. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi LEE.
- Kaynar, M. K. (2018). "Hoşgörü" Kavramı Çerçevesinde Türkiye'de Laiklik, Çokkültürlülük, Demokrasi ve Aleviler. *SSD Journal*, Cilt 3, Sayı 12, 476-491.
- Keskin, M. (2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, 7-21.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 36, 381-404.
- Kızılloluk, H. (2007). Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 26.
- Kirman, M. A. (2008). Sekülerleşme Perspektifinden Dinî ve Seküler Fundamentalizmler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 274-291.
- Köse, A. (2001). Modernleşme-Sekülerleşme İlişkisi Üzerine Yeni Paradigmalar. *Liberal Düşünce*, Sayı 24, 150-165.
- Köse, A. (2006). Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de Din ve Modernleşme. A. Köse (ed.). *Laik Ama Kutsal*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Küçük, H. (1976). *Modern Pedagoji ve Psikoloji Açısından İslam'da Kitle Eğitimi*. İstanbul: Sırdaş Yayınları.

- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası. *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, 109-128.
- Mardin, Ş. (2015). *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mavi, İ. (2022). Max Weber’den Peter Ludwig Berger’e: Din Sosyolojisi Bağlamında Sekülerleşme Teorisi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, 306-317.
- Memiş Doğan, M. (2023). Boş Zaman Etkinliği Olarak Geleneksel Medyada Muhafazakâr Kimlikler: “Ömer” ve “Kızılıcak Şerbeti” Dizisi Üzerine Bir İNCELEME. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, Cilt 6, Sayı 2, 415-427.
- Mumcu, A. (1960). Almanya’da Din ve İdare Hukuku Münasebetleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, 1-4.
- Narlı, N. (1994). Türkiye’de Laikliğin Konumu. *Cogito*, Cilt 1, Sayı 1, 23-31.
- Oğuz, B. (2006). *Tarihi Gelişimiyle Dünyada ve Türkiye’de Laiklik*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Oğuz, M. C. (2008). Söylem Analizi. *Sosyoloji Notları*, Sayı 5, 52-57.
- Okumuş, E. (2006). Gösterişçi Dindarlık. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, 17-35.
- Öz, N. (2019). Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 795-835.
- Özbey, M. A. (2023). 1990-2000 Arası İslamcı Dergilerde Laiklik Tartışmaları. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE.
- Özenç, A. (2006). Şerif Mardin’e Göre Modernleşme ve Din. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Selçuk Üniversitesi SBE.
- Özipek, B. B. (2007). Muhafazakarlık Nedir?. *Köprü Online Dergi*, Sayı 97.
- Pekdemir, G. ve Y. Yılmaz (2022). Televizyon Dizilerinde Ailenin Kültürel Temsilinin Kurgusal Dönüşümü: ‘Yasak Elma’ Dizisi Örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, 6-25.

- Reynaert, F. (1990). Laiklik ve Çıkmazları. E.Topbaş, (çev.). *Türkiye Günlüğü*, Sayı 13, 120.
- Sallan Gül, S. ve Ö. Kahya Nizam (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 42, Sayı 1, 181-198.
- Sinanoglu, A. F. (2008). Toplumsal Değişim ve Din. *Hikmet Yurdu*, Cilt 1, Sayı 2, 23-29.
- Şahin, M. (2019). Kültür Değişimleri ve Eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, 458-466.
- Şengül, F. N. (2020). Kuramsal Boyutta Sekülerleşme ve Din İlişkisi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 315-332.
- Timur, S. (1972). *Türkiye'de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını.
- Turan, İ. (2019). Cumhuriyet Türkiye'sinde Din Eğitimi Politikaları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 269-292.
- Urhan, V. (2016). Siyaset Felsefesi Bağlamında Devlet, Hükümet ve Bürokrasi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, 1-14.
- Varol, S. (2011). Frankfurt Okulu'ndan Postmodernizme Televizyona Dair Eleştirel Perspektifler. *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 118-134.
- Yaktıl Oğuz, G. (2000). Televizyon: Kaçınılmaz Öğreticimiz Televizyonun Toplumsal İletişimdeki Yeri. *Kurgu Dergisi*, Sayı 17, 27-34.
- Yılmazçoban, M. (2008). Aile Kurumu ve Türk Ailesinde Bütünlükçü Yapı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 176, 153-168.
- Yüzlü, T. (2020). Modernleşirken Dindar Kalmak: 2000'lerin Türkiye'sinde Din-Ekonomi İlişkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi SBE.
- Zavalsız, Y. S. ve Y. S. Dağcı (2019). Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkisi (Karabük Örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, Cilt 19, Sayı 1, 185-201.

Zengin, F. (2024). İslam'ın Doğuşu Esnasında Mekke ve Medine Şartlarının Mukayesesi. *Siyer Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, 91-104.

